

4 SOIHTU

1977 Sosialistisen Opiskelijaliiton julkaisu · 41. vuosikerta

Portugalin opetukset

Neuvostoliiton
uusi perustuslaki

USA:n ulkopolitiikka

TANDEM-raportti ja
nuori Lukács

4 SOIHTU

1977 Perustettu 1931

JULKAISIJA SOSIALISTINEN OPISKELIJALIITTO

SISÄLLYS

SOL:n 11. liittokokous	1
Portugalin vallankumouksen opetuksia ja kokemuksia, A. I. Sobolev	3
Neuvostoliiton uusi perustuslaki, Helge Rontu	25
USA:n "uusi" ulkopolitiikka, Jorma Lindfors	40
Tandem, nuori Lukács ja suomalainen sivistyneistö, Raimo Lovio ...	50
RAPORTTEJA	
Suomen ja Neuvostoliiton pitkän ajanjakson yhteistyöohjelma, O. P.	67
KESKUSTELUA	
Minkä vuoksi leninismi?, Pertti Rovamo	71
Muut lehdet	77
Svenskt sammandrag, English Summary, Русское резюме	80

Toimitus

Raimo Lovio (vastaava), Pertti Rovamo (toimitussihteeri), Petteri Baer, Christian Blom, Asko Helminen, Marjut Helminen, Paavo Joensuu, Timo Kyntäjä, Jorma Lindfors, Reijo Miettinen, Kalevi Rantanen, Kimmo Sarje, Jukka-Pekka Takala, Kari Toikka.

Graafinen asiantuntija: Mika Launis.

Levikki: Mirjam Korhonen.

Toimitus ja konttori

3. linja 7 b 37 00530 Helsinki 53 puh. (90) 736 112

Tilaushinnat

Vuosikerta 1977 (6 numeroa)

— kotimaahan 42.—

— ulkomaille 60.—

— tukitilaus 100.—

Tilaukset ps-tilille 762 69—4, korttiin nimi, osoite ja merkintä "Soihdun tilaus"

Osoitteenmuutoksen

pyydämme lähettämään lehden konttoriin. Se astuu voimaan kahden viikon kuluttua. Emme vastaa väärään osoitteeseen tilatun lehden jälleenlähettämisestä.

Lukijain kannanotot

ja toivomukset lehden sisällön suhteen ovat tervetulleita. Lähettäkää toimituksen osoitteeseen. Pyydämme lähettämään myös lehden ulkoasua ja mahdollisia painoteknisiä puutteita koskevat huomautukset.

Kirjapaino Sanan Tie, Tampere

SOL:n 11. liittokokous

Suuria uudistuksia, paljon suunnitelmia ja komitean mietintöjä riitti 60—70-lukujen vaihteen koulutus- ja korkeakoulupolitiikassa. Opiskelijoille luvattiin "ratkaisevasti parempia", "myönteisiä vaihtoehtoja", "koulutusyhteiskunnan" pehmeitä tuoleja. Perspektiivit olivat valtavat.

Yhtäkkiä perspektiivejä ei ollutkaan. Kapitalistisen talouden kriisi työnsi useimmat ehdotukset roskakoriin tai kirjoitutti ne uudelleen nurinpäin. Yhä useammat opiskelijat tekevät lukuvuosien sijasta työvuosia, yhä useammat valmistuvat työttömiksi, yhä useammat eivät ymmärrä miksi tutkinnonuudistusta kutsutaan uudistukseksi.

Millaisia ovat tällä hetkellä opiskelijan kultaiset vuodet, nuo 4—10 tiedon ja tietoisuuden kasvun vuotta? Vähemmän kultaisia, varmasti: aluksi vuosi, kaksi hapuilua, sitten vuosi, kaksi tiivistä tenttilukua opintolainalla kituuttaen, ja lopuksi vuosi, kaksi, kolme gradun tekemistä työn ohella. Parhaassa tapauksessa valmistuu runsaasti velkaantuneena ja saa jotenkin koulutustaan vastaavaa työtä, mutta yhä useammin opiskelu jää kesken tai työtä ei löydy.

Missä on vika? Sosialistisen Opiskelijaliiton lokakuun alussa kokoontuva 11. liittokokous tulee hyväksymään koulutuspoliittisen asiakirjan. Siinä tullaan analysoimaan syyt ja syylliset nykyiseen koulutuspoliittiseen kurjuuteen.

Yhä laajemmin ollaan opiskelijoiden keskuudessa sitä mieltä, että näin ei voi jatkua. On tullut aika koota opiskelijaliikkeen rikkaat uudet taistelukokemukset yhteen, esittää vaihtoehto nykyiselle kehitykselle, laatia suunnitelmat toiminnan kehittämiseksi. SOL:n liittokokousasiakirjat tulevat olemaan alustus tällaiseen keskusteluun.

Opiskelijaliike on kriisissä vain, jos se ei kykene esittämään toiminnallista vaihtoehtoa nykyiselle supistuspolitiikalle. Toiminnallisen vaihtoehdon täytyy olla realistinen. Mutta mitä on realismisuus poli-

tiikassa? Laman oloissa kuulee usein määriteltävän poliittinen realismi kaavalla: Oikeutetut tavoitteet — 50 %. Tai: realistista on vaatia tilanteen huonontamisen hidastamista. SOL:n asiakirjat tulevat olemaan realistisia, mutta eivät tällaisten kaavojen kaltaisia. Todellinen poliittinen realismi koostuu kahdesta tekijästä: kyvystä löytää oikeat, eteenpäinvievät välivaiheet ja kyvystä luoda jatkuvasti lisää poliittista voimaa etenemiselle välivaiheiden kautta. Realismia ei ole tavoitteista luopuminen, vaan uusien, tilanteeseen sopivien taistelumuotojen löytäminen ja kehittäminen.

1970-luvun opiskelijat — 80-luvun sivistyneistö — ovat saaneet vastatakseen vaativan älyllisen, moraalisen ja poliittisen haasteen: kykenevätkö opiskelijat esittämään, demokraattisen vaihtoehdon ja toteuttamaan sen. Taistelu tie ei ole mutkaton. On toimittava valppaasti ja jatkuvasti omien etujemme puolesta. On opiskeltava tunnollisesti ja kriittisesti. On rakennettava liitto työväenluokan kanssa. On lujitettava demokraattista yhteistyötä ja taistelevia etujärjestöjä. On voimistettava aatteellista keskustelua ja toimintayhtenäisyyttä. Tulkaa seuraamaan SOL:n 11. liittokokousta, perehtykää sen asiakirjoihin, keskustelkaa sen ehdottamista tavoitteista ja toiminnasta.

T ä s s ä n u m e r o s s a julkaisemme ensimmäisen osan tunnetun neuvostotiedemiehen A. I. Sobolevin arviosta Portugalin vallankumouksen opetuksista. Jorma Lindfors analysoi USA:n nykyistä ulkopolitiikkaa ja presidentti Carterin taustavoimia. Helge Rontu tarkastelee Neuvostoliiton uutta perustuslakia ja osoittaa miten se heijastaa sosialistisen demokratian laajentumista Neuvostoliitossa. Raimo Lovio esittelee tärkeät uudet kirjat: Tandem-projektin loppuraportin ja Seppo Toiviaisen kirjan Nuori Lukács.

Julkaisemme lisäksi mm. puheenvuoron Yhteisrintama -lehdessä käytyyn keskusteluun.

Portugalin vallankumouksen opetuksia ja kokemuksia I osa

A. I. Sobolev

Huhtikuussa 1974 maailman yllätti Portugalin "neilikkavallankumous". Sen etenemistä on siitä lähtien seurattu lehtien pääsivuilla runsaat kolme vuotta. Vallankumous johti suuriin menestyksiin, mm. Angolan, Mosambikin ja Guinea-Bissaun vapautumiseen. Tällä hetkellä vallankumouksen saavutuksia joudutaan kuitenkin puolustamaan voimakkaasti.

Millainen oli vallankumouksen objektiivinen ja subjektiivinen tausta? Millaiset luokkavoimat siihen osallistuivat ja millaisin tunnuksin? Oliko Portugalin kommunistisen puolueen politiikka liian jyrkkää?

Näihin ja moniin muihin kysymyksiin vastaa seuraavassa julkaistava tunnetun neuvostotiedemiehen A. I. Sobolevin arvio. Sobolev nostaa esiin sellaisia opetuksia, joilla on merkitystä Portugalin ulkopuolellakin: kansallisten erityispiirteiden huomioonottaminen, armeijan rooli, demokratian ja vallankumouksen välinen suhde jne. Artikkelin on varmasti yhtä tärkeä kuin oli Sobolevin analyysi Chilen vallankumouksesta (ks. Soihdu 4/74).

Julkaisemme Sobolevin artikkelin kahdessa osassa ja hieman lyhennettynä. Ensimmäisessä osassa Sobolev analysoi vallankumouksen taustaa ja sen nousuvaiheita aina heinä-elokuuhun 1975. Seuraavassa numerossa julkaistavassa toisessa osassa Sobolev arvioi tuon käännevaiheen jälkeistä kehitystä. Artikkelin on julkaistu myös Kommunisti-lehden numeroissa 7—8 ja 9/77. — Toimitus.

Uuden, varsin vahvan panoksensa taistelun dialektiikkaan, vallankumouksellisen teorian ja käytännön rikastuttamiseen antoi mittavuudessaan mahtava ja jännittänyt, taistelumuotojen käytössään rikas ja kehitysmekanismis-
saan ja käänteissään ihmeteltävän omaperäinen, yksilöllisesti ainutlaatuinen syvällisten poliittisten ja yhteiskunnallisten uudistusten prosessi, jota työväenluokka ja demokraattiset voimat kokonaisuudessaan ovat Portugalissa toteuttaneet.

Kaikki tämä on antanut vallankumoukselle ainutkertaiset portugalilaiset piirteet ja erikoisuudet. Se vahvistaa jälleen oikeaksi sen leniniläisen asettamuksen, että "eri kansakunnat kulkevat historiallisesti yhtäläistä tietä, vaikkakin erittäin moninaisten mutkien ja syrjäpolkujen kautta" (Lenin, Teokset, 29. osa, s. 178).

Portugalin kansan sankarillisen taistelun tuloksena on vallankumouksen kulussa hävitetty fasistinen järjestelmä ja saavutettu laajoja demokraattisia vapauksia, parannettu työ-
tätekevien elinoloja, tehty loppu siirtomaasodasta. Portugalin, Guinea-Bissaun, Mosambikin, Angolan ja muiden entisten siirtomaiden kansojen yhteisin ponnistuksin viimeinen siirtomaavaltakunta luhistui. Pankit, teollisuuden perusalat ja kulkulaitos on kansallistettu. Sadoissa tuotantolaitoksissa, monissa yksityisyrityksissäkin, on saatettu voimaan työväenvalvonta. Monet niistä ovat työläisten johtamia. Portugalin kommunistit ovat sitä mieltä, että maan monopolistisilta ryhmiltä on riistetty niin poliittinen kuin taloudellinenkin valta. Meneillään on maareformi, useimpien latifundioiden (suurtilojen) maat on pakkoluovutettu ja muodostettu satoja maatalousosuuskuntia. Vuonna 1976 hyväksytty kapitalististen maiden demokraattisen perustuslaki antoi lain vahvistuksen näille vallankumouksen saavutuksille ja vahvisti juridisesti perusajatuksen maan kehityskulusta kohti sosialismia.

Puheessaan NKP:n 25. edustajakokouksessa toveri Cunhal totesi noihin Portugalin kansan historiallisiin voittoihin viitaten, "että viime aikoina on vallankumouskehityksen tielle noussut uusia vaikeuksia ja vaaroja. Tukiessaan ja yllyttäessään taantumusvoimia maan sisällä imperialismi ja kansainvälinen taantumus käyttää Portugalin vallankumousta vastaan kaikenlaista painostusta, kiristystä ja asioihinpuuttumista".

Tässä artikkelissa pyritään analysoimaan Portugalin vallankumouksen pääopetuksia, ei kylläkään sen kehityksen sisäisten perspektiivien näkökulmasta (se on portugalilaisen toverien tehtävä, jonka PKP:n 8. edustajakokous on erinomaisesti suorittanut), vaan lähtien leniniläisen sosialistisen vallankumouksen teorian perusasettamuksista, tar-

peesta löytää sellaisia opetuksia, joilla on kansainvälistä merkitystä.

Vallankumouksellisen kriisin poliittiset alkulähteet Portugalissa

Portugalin vallankumous ei ollut enempää satunnainen historian tapahtuma kuin myöskään edistyksellisen upseeriryhmän kaappauksenomainen aikaansaannos, kuten jotkut kirjoittajat väittävät. Portugalin vallankumous kasvoi lainomaisesti esiin maan koko yhteiskunnallis-taloudellisen ja poliittisen kehityksen vyyhdestä ja sitä valmisteli ennen muuta kommunistisen puolueen ja sen vaikutuksen alaisena muiden edistyksellisten voimien määrätietoinen toiminta. Samalla on tarpeen tähdentää, että yhteiskunnallisten suhteiden eri puolien kypsyneisyys syvällisiä yhteiskunnallis-taloudellisia uudistuksia varten, kuten myös erilaisten työ-tätekevien kerrosten valmius sellaisten uudistusten toteuttamiseen ei ollut läheskään samanlainen. Kuten pyrimme myöhemmin osoittamaan, nuo seikat painoivat vakavan leimansa vallankumouksen koko kehitysprosessiin.

Portugalissa muodostui ja kärjistyi kokonainen joukko toisiinsa kietoutuneita ristiriitoja, jotka sivusivat yhteiskuntaelämän kaikkia puolia. Nuo ristiriidat heijastivat niin kapitalistisen maailman yhteiskuntakehityksen yleisiä tendenssejä kuin myös Portugalin elämän kansallisia erityispiirteitä.

Ensinnäkin, syntyi ja syveni ristiriita fasismien ja koko Portugalin kansan välillä. Fasistinen järjestelmä ilmensi taantumuksellisimpien, suurkanapitalististen ja latifundistiloja edustavien voimien etuja. Se oli Portugalin väestön valtaenemistön vihaama ja eristynyt.

Nykyisessä kansainvälisessä tilanteessa, jolloin tapahtuu merkittävää demokratian ja edistyksen voimien etenemistä, fasistiset jäänteet Pyreneiden niemimaalla muodostivat todellisen anakronismin. Vaikka amerikkalainen imperialismi tuki tuota lahonnutta järjestelmää, se oli tosiasiallisesti eristettyä myös kansainvälisesti.

Toiseksi, yhteiskunnalliset ristiriidat kärjistyivät maassa. Pääasiallisin niistä oli ristiriita työn ja pääoman, ensisijaisesti monopolistisen pääoman, välillä.

Vuonna 1970 Portugalissa oli Euroopan alhaisin kansantulo asukasta kohti — 610 dollaria. Sen ohella oli 50-luvulta lähtien havaittavissa Portugalin teollisuuden melko nopea kasvu. 15—20 vuodessa rakennettiin monia ajanmukaisia tuotantolaitoksia petrokemiallisessa, teräs-, sähkö- ja radioteknisessä teollisuudessa ja eräillä muilla teollisuuden aloilla. Monopolistinen pääoma syntyi ja alkoi voimis-

tua. Teollisuuden kehittyminen aiheutti työväenluokan määrällistä ja laadullista kasvua.

PORTUGALI

Samaan aikaan tapahtui talouselämässä rakenteellisia muutoksia. Portugalista tuli teollisuus-maatalousmaa. Kuitenkin säilyi sen talousrakenteen jälkeenjääneisyys. Teollisuuden osuuden lisääntyminen kokonaistuotannossa verrattuna maataloustuotantoon merkitsi paitsi teollisuuden kasvua myös maatalouden kehityksen pysähtymistä ja joissakin tapauksissa taantumistakin, monien talonpoikaisperheiden aseman vaikeutumista, köyhtymistä. Ne jättivät viljelmänsä ja lähtivät kaupunkeihin työtä etsimään ja siten työllisyyskysymys kärjistyi. Nykyaikaiset tehtaat muodostivat vain vähäisen osan teollisuudesta. Työväenluokka noissa tehtaissa joutui kahdenlaisen riiston kohteeksi — tehtaiden omistajien ja maassa hallitsevan finanssi- ja teollisuuspääoman riiston kohteeksi. Maassa oli työttömyyttä. Toista miljoonaa epätoivoisesti työtä kotimaastaan etsivää työläistä lähti pois Länsi-Euroopan maihin.

K o l m a n n e k s i, Portugalin hallitsevat luokat yrittivät sitkeästi säilyttää maailman viimeisen siirtomaavaltakunnan, pyrkivät voimistamaan kansojen sortoa orjuuttamisissaan maassa. Siirtomaakansojen riistämällä oli tavattoman suuri osuus Portugalin monopolistien rikastumisessa.

Mutta Portugalin porvaristoilla ei ollut riittävästi keinoja uuskolonialistiseen riistoon siirtymiseksi. Siitä syystä siirtomaavaltiutta pidettiin yllä sotilaallisen pakottamisen avulla.

Guinea-Bissaun, Angolan, Mosambikin ja muiden siirtomaiden kansat taistelivat rohkeasti kansallisen vapauden puolesta. Muodostui ja kärjistyi suuresti ristiriita Portugalin taantumuksellisen-fasistisen huippukerroksen ja siirtomaiden kansojen välillä. Tämä ristiriita punoutui yhteen sisäpoliittisen perusristiriidan kanssa ja kärjisti kriisiä maassa.

N e l j ä n n e k s i, hallitsevan huippukerroksen käskystä Portugalin armeija kävi pitkällistä näköalaton sota kansallisen vapautusliikkeen tukahduttamiseksi siirtomaissa. Sisäpoliittisten ristiriitojen kärjistymisen vaikutuksesta, ranskaisjoukkona pitämisen ja siirtomaasodan raskauden vaikutuksesta armeijassa alkoi esiintyä kasvavaa tyytymättömyyttä. Syntyi ristiriita fasistisen johdon päämäärien ja etujen sekä asevoimien enemmistön, erityisesti miehistön — ts. sotilaspukuun puettujen työläisten, talonpoikien ja pientuottajien — välillä.

Sota aiheutti vakavia muutoksia erityisen yhteiskunnallis-poliittisen voiman muodostaneen armeijan kokoonpanossa. Tietysti armeijassa oli melko paljon myös fasisteja ja taantumuksellisia. Mutta rivimiehistö koostui pääasiassa työläis- ja talonpoikaisväestöstä ja kaupunkien keskikerroksista. Siirtomaasodan aikana upseeristo sai merkittävässä määrin

4/1977
SOIHTU

täydennystä keskikerrosten edustajista, edistyksellisestä siivistyneistöstä, ylioppilaista, pikkuporvaristosta.

Armeijassa alkoi muodostua demokraattinen siipi. Vuonna 1973 muodostettiin Kapteenien liike; josta sai alkunsa Asevoimien liike (MFA). Tämä liike asetti itselleen fasisminvastaisia, demokraattisia, kansallisisänmaallisia päämääriä. Joissakin MFA:n kannanmäärittelyissä ilmeni heijastumaa kommunistisen puolueen ohjelmallisista asiakirjoista.

Viidenneksi, maassa oli vielä merkittävässä määrin jäljellä puolifeodaalisia jäänteitä, jotka hidastivat tuotantovoimien kehitystä.

Eteläosissa olivat vallitsevina kapitalistiset latifundiotilat, joilla työskenteli maatalousproletaareja. Maan pohjoisosissa oli suurtilanomistajia ja satojatuhausia pien- ja kääpiöviljelmiä pienine maatilkkuneen ja alkeellisine työvälineineen. Mutta huolimatta maataloudellisten suhteiden omalatuaisuudesta etelässä ja pohjoisessa ja huolimatta yleensä pientalonpoikaiston enemmistön äärimmäisestä poliittisesta takapajuisuudesta maassa syntyi syvä ristiriita talonpoikaiston ja maaseudun työtätekeviä sortaneiden ja riistäneiden suurtilanomistajien luokan välillä, maan tuotantovoimien kehitystarpeen ja vanhentuneen puolifeodaalisen rakenteen välillä.

Kaikki edellä mainitut ristiriidat olivat 70-luvun alkuun tultaessa kehittyneet äärimmäisen kärjistyneiksi synnyttäen yleiskansallisen kriisitilan.

Edellä mainitut ristiriidat johtivat fasistisen järjestelmän heikentymiseen, olivat syynä sen epävakaisuuteen, aiheuttivat hajaannusta hallitsevien luokkien keskuudessa. Maassa oli selvästi todettavissa fasistisen poliittisen järjestelmän kriisi, mikä oli osoituksena taantumuksellisen johtoportaan kyvyttömyydestä hallita vanhoin menetelmin, siitä, että taantumuksellisen terroristisen järjestelmän perusta oli laho. Näin ilmeni eräs sen vallankumouksellisen tilanteen ratkaisuvia puolia, jonka välttämättömyyden vallankumouksellista käännettä varten V. I. Lenin oli perustellut.

Hallitsevilla luokilla oli joitakin suunnitelmia poliittisesta kriisistä ulospääsemiseksi. Caetanon hallitus yritti selvittää tuosta kriisistä hallinnon näennäisellä liberalisoinnilla ja vähäisillä myönnytyksillä ja ylhäältä toimeenpannuilla uudistuksilla, mutta epäonnistui. Fasistien, monopolistien ja latifundioiden omistajien leirin taantumuksellisimmat piirit aikoivat ratkaista kriisin koventamalla fasistisia metodeja ja taltuttamalla työtätekevät ja armeijan edistyksellisen osan terrorin avulla, asevoimin. Vuonna 1973 ne yrittivät oikeistolaista vallankaappausta, mutta kokivat tappion.

Maan edistykselliset poliittiset voimat, joista keskeinen oli kommunistinen puolue, esittivät kolmatta, vallankumouksellista ulospääsytietä kriisistä ja pyrkivät tarmok-

kaasti sen toteuttamiseen. Työväenluokka, kaikkien työtä-
tekevien laajat joukot, edistysellinen upseeristo, merkittä-
vä osa sotilaista, jotka eivät halunneet enää pitempään olla
fasistisen järjestelmän kahlitsemina, voimistivat taistelua
sen kukistamiseksi.

Kansanjoukkojen taistelu työväenluokan johdolla sai 70-
luvun alussa fasistista diktatuuria uhkaavan luonteen eikä
diktatuurilla ollut voimia tuon liikkeen tukahduttamiseksi.
Portugalin yhteiskunnan mitä erilaisimpien kerrosten poliit-
tiset joukkoesiintymiset, varsinkin vuoden 1973 lokakuus-
sa, samoin kuin eräät muut tapahtumat olivat osoituksena
voimakkaan fasisminvastaisen liikkeen muodostumisesta.
Näin ollen oli syntynyt toinenkin puoli vallankumouksel-
lista tilannetta — kansanjoukot eivät halunneet elää enti-
seen tapaan.

Lisäksi olivat olemassa suotuisat kansainväliset tekijät,
jotka edistävät fasistisen järjestelmän heikkenemistä ja kaa-
tumista. Maailmansosialismin vaikutus historiallisten tapah-
tumien koko kehitykseen oli lisääntynyt. Fasismin sotilaal-
linen ja moraalis-poliittinen tappio toisessa maailmansodas-
sa johti Espanjan ja Portugalin fasismin eristyneisyyteen
 eikä se pystynyt vapautumaan tuosta eristyksestä. Neuvos-
toliiton ja toisten sosialististen maiden ponnistelujen tulok-
sena aikaansaatu poliittisen jännityksen lientyminen ja kyl-
män sodan loppuminen loivat uuden poliittisen ilmapiirin
Euroopassa ja kansainvälisellä areenalla, mikä nopeutti Por-
tugalin fasismin eristämistä.

Vallankumouksen luonne ja liikevoimat

Voitokkaan esiinmarssin fasistista järjestelmää vastaan
suoritti kapteenien liikkeeseen yhdistynyt edistysellinen
osa armeijaa. 25. päivänä huhtikuuta 1974 maailmaa ko-
hautti sensaatiomainen uutinen Caetanon hallituksen ku-
kastamisesta. Maahan muodostettiin Kansallisen pelastuksen
neuvosto. Portugali astui syvällisten yhteiskunnallis-talou-
dellisten ja poliittisten uudistusten vaiheeseen. Alkoi "nei-
likkavallankumous".

PKP määritteli kehkeytymässä olevan vallankumouksen
kaukonäköisesti jo vuonna 1965 puolueen 6. edustaja-
kokouksen hyväksymässä ohjelmassa. Puolueen pitkän täh-
täyksen strategiaa kehitellessään edustajakokous perusteli
tieteellisesti, että Portugalin oloissa vallankumouksella tu-
lee olemaan kaksi vaihtetta: kansallis-demokraattinen ja so-
sialistinen. Soveltaen luovasti demokratian puolesta käy-
tävän taistelun yhdistämistä sosialismin puolesta käytävään
taisteluun koskevaa leniniläistä asettamusta keskitasoisesti
kehittyneen kapitalistisen maan oloihin, maan, jonka

kehitys suuntautuu monopolismiin, jossa harjoitetaan latifundiopoliitiikkaa, maan, joka on riippuvainen imperialis-
mista mutta itse riistää muita kansoja, ja joka huokaa fa-
sistisen ikeen alla, 6. edustajakokous korosti hyväksymäs-
saan ohjelmassa, että ensimmäisessä vaiheessa vallanku-
mouksella tulee olemaan kansallis-demokraattinen luonne.

Luonteeltaan tämä vallankumous on ollut demokraat-
tinen, koska sen ratkaistavana on ollut niin hyvin perin-
teisiä, ts. feodalisminvastaisia, latifundioidenvastaisia teh-
täviä, kuin myös erityisiä, monopolien kehityksen ja fa-
sismin herruuden synnyttämiä tehtäviä — fasisminvastaisia,
imperialisminvastaisia. Kehkeytyvä vallankumous on ollut
luonteeltaan kansallinen, koska sen tehtävänä on ollut va-
pauttaa Portugali imperialistisesta riippuvuudesta ja tur-
vata siirtomaiden kansoille oikeus pikaiseen riippumatto-
muuteen. Ohjelman hyväksyminen ja sen aatteiden levit-
täminen Portugalin edistyksellisiin kansalaispüreihin akti-
voi maan demokraattista liikettä. Monia tuon ohjelman
kohtia kulkeutui edistyksellisten upseerien keskuuteen,
mikä merkittävästi nosti heidän toimintansa aatteellista
tasoa, edisti demokraattisten katsomusten leviämistä hei-
dän keskuudessaan.

Päätöslauselmassaan tammikuun 25. p:nä 1975 Portu-
galin kommunistinen puolue sanoi: "Portugalin demo-
kraattisen vallankumouksen liikevoimana on sen kaksi
olennaista osaa: kansan demokraattinen liike ja Asevoi-
mien liike". Johtava, aktiivisin poliittinen voima, joka val-
misteli fasisminvastaista kumousta, oli kommunistinen
puolue. 50 vuoden ajan se on käynyt sinnikästä taistelua
fasismia vastaan.

Portugalin kommunistinen puolue on ajanut johdonmu-
kaisesti kaikkien demokraattisten, isänmaallisten voimien
yhdistämisen politiikkaa fasismiin kukistamiseksi, demo-
kratian, riippumattomuuden ja yhteiskunnallisen edistyk-
sen hyväksi. Kommunistien aloitteesta muodostettiin maan-
alainen Fasisminvastaisen yhtenäisyyden liike, jonka ym-
pärilte muodostui laajempi, julkinen Demokraattisen yhte-
näisyyden liike. Sen jälkeen vuonna 1962 muodostettiin
maan rajojen ulkopuolella Kansallisen vapautuksen isän-
maallinen rintama, johon kuului kommunistinen puolue,
sosialistiryhmiä, tasavaltalaisia, edistyksellisiä katolisia ja
muita demokraatteja. Tuolla järjestöllä oli poikkeuksellisen
tärkeä osuus fasisminvastaisten voimien yhtenäisyyden lu-
jittamisessa.

Liberalisointipoliitiikan avulla Caetano yritti hajottaa
yhtenäisen, fasisminvastaisen liikkeen, mutta epäonnistui.
Vuonna 1969 muodostettiin demokraattisia vaalitoimikun-
tia, joita kommunistit, edistykselliset katolilaiset, sosialis-
tit, liberaalit jne. tukivat.

Hieman myöhemmin PKP:n aloitteesta muodostettiin demokraattien ja isänmaanystävien illegaalinen joukkojärjestö Portugalin demokraattinen liike, jolla oli poikkeuksellisen tärkeä osuus joukkojen kokoamisessa taisteluun fasismia vastaan.

Yhdistäen ja lujittaen fasisminvastaisia voimia, horjuttaen fasistisen järjestelmän yhteiskunnallisia tukipylväitä Portugalin kommunistinen puolue valmisti määrätietoisesti kansallista demokraattista vallankumousta. Tätä valmistelua se voimisti erityisesti 60-luvun lopulla ja 70-luvun alussa. Se oli puolueen poliittisena linjana. Ja tätä vallankumousta valmistellessaan puolue voimisti merkittävästi useiden niiden tekijöiden vaikutusta, jotka veivät ristiriitojen räjähdykseen maassa, mikä on jälleen todisteena taistelukykyisen, aktiivisen subjektiivisen tekijän tärkeydestä vallankumouksen kehityksessä.

Portugalin historiallisen vallankumouksellisdemokraattisen prosessin joukkoperustana ja johtavana liikevoimana on ollut työväenluokka. Sillä on vallankumouksellisia taisteluperinteitä ja se on esiintynyt yhtenäisenä rintamana. Voimakas lakkoaalto, lähes julkiset fasisminvastaiset joukkokokoukset, Intersyndicaliin yhtyneiden salaisten ammattiliittojen rohkea toiminta ja hallituksen kyvyttömyys estää se — siinä niitä reaalisia tekijöitä, jotka osoittivat, että kansan, ennen muuta työväenluokan keskuuteen oli kasaantunut valtaisa vallankumouksellinen energia valmiina purkautumaan, että hallitusvallan perusteet horjuivat ja fasistien johtoporras oli hämmennystilassa.

Työväenluokan vaikutus koko vallankumousprosessiin oli poikkeuksellisen suuri. Kun Kapteenien liike oli kumouksen konkreettinen alullepanija ja järjestäjä, niin työväenluokka oli sen tärkein käynnistäjä. PKP:n keskuskomitean päätöksessä 26. tammikuuta 1975 sanotaan tästä asiasta: "Vallankumouksellisen luonteensa, luokkatietoisuutensa, suuren taisteluhenkisyytensä ja järjestäytyneisyytensä vuoksi Portugalin työväenluokka esittää ratkaisevaa aloitteellista osaa koko kansanliikkeessä" (Avante 30. 1. 1975).

Portugalin kokemus nostattaa jälleen esille erittäin vakavan ongelman, joka koskee niitä objektiivisia edellytyksiä ja subjektiivisia tekijöitä, jotka turvaavat työväenluokan pitkäaikaisen liiton kaikkien työtätekevien väestökerrosten kanssa vallankumouksen eri kehitysvaiheissa.

Tietysti kysymys eri luokkien laajoista demokraattisista liitoista on aina mitä vastuullisin ja mutkikkain vallankumousprosessissa. Täytyy myöntää, että kehitystasoltaan keskiasteisen kapitalismin maissa, joissa pientuottajien, keski-kerrosten ominaispaino on merkittävä, tuo ongelma käy vieläkin mutkikkaammaksi. Kokemus osoittaa kuitenkin, että keskitasoisesti kehittyneissä maissa on olemassa peri-

aatteellinen mahdollisuus laajojen demokraattisten liittojen luomiseen työväenluokan ympärille. Vallankumouksellisen etujoukon ajaessa oikeaa politiikkaa tuo mahdollisuus toteutuu menestyksellisesti käytännössä. Edellä jo puhuttiin siitä, että tilanne Portugalin talonpoikaissiirtolaisuudessa oli erittäin mutkikas. Sosiaaliselta koostumukseltaan, kannanotoiltaan poliittisiin tapahtumiin ja psykologisilta sympatioiltaan Portugalin talonpoikaisto oli sangen epäyhteinen. Talonpoikaiston taistelukykyisimmän osan muodostivat etelän puoliproletaarit, jotka johdonmukaisesti taistelivat yhdessä kaupunkien työväenluokan kanssa. Melkoinen osa köyhästä ja köyhimmästä talonpoikaistosta, samoin kuin eräät keskivarakkaan talonpoikaiston kerrokset tulivat mukaan laajoihin demokraattisiin liittoihin. Mutta maan pohjoisosissa talonpoikien enemmistö on ollut ja on katoლის kirkon vaikutuksen alaisena, kokee suurtilanomistajien mielivallan paineen ja on irrallaan yhteiskunnallisesta elämästä. Tätä talonpoikaiston osaa ei ole pystytty täydelleen saamaan mukaan kansanliikkeeseen.

Portugalin erityisoloissa esitti Asevoimien liike (MFA) itsenäistä vallankumouksellista osaa. Armeija ei tietenkään muodosta mitään erityistä sosiaalista kerrosta. Sen henkilöstö on peräisin yhteiskunnan kaikista luokista ja sosiaalisista ryhmistä. Mutta armeijassa muodostuu sotilaallisen sivistyneistön itsenäinen kerros. Myös pitkäaikainen asepalvelus antaa asevoimien henkilöstölle tiettyjä yhteisyyden piirteitä. Työväenluokan taistelun, siirtomaasodan kauhujen ja kommunistisen puolueen asevoimissa toimimisen vaikutuksesta muodostui demokraattinen, vallankumouksellinen ryhmittymä, joka toimi vallankumouksen itsenäisenä yhteiskunnallis-historiallisena liikevoimana.

Tulee kuitenkin ottaa huomioon, että MFA:n toimintaan tulivat alkuvaiheessa mukaan myös eräät oikeistolaiset kenraali de Spinolan johtamat sotilaspiirit. Ne olivat valmiit uhraamaan fasistisen järjestelmän, mutta pelastamaan hinnalla millä tahansa porvarillisen järjestelmän, estämään joukkojen vallankumouksellisen liikkeen kehittymisen. Edistykselliset upseerit tajusivat sen, että spinolalaiset ovat omia tavoitteitaan ajavia väliaikaisia liittolaisia, mutta fasisminvastaisen taistelun vaiheessa heitä ei sopinut hylkiä. Spinolalaisten osallistuminen vahvisti asevoimien liikettä, voimisti fasistisen järjestelmän eristämistä.

Luokka-asetelman ja reaalisten historiallisten prosessien analysointi osoittaa Portugalissa muodostuneen kaksi vallankumouksellista perusvirtausta. Vallankumouksen perusliikevoimana oli kaksi osatekijää: laaja kansanjoukkojen liike ja Asevoimien liike.

Portugalin fasisminvastaisen kumouksen valmistelu- ja

toteuttamisprosessin erittely antaa perusteet seuraavien johtopäätösten tekemiseen:

PORTUGALI

Ennen muuta vallankumouksellisen kehityksen tärkeänä erikoisuutena nykyoloissa on vallankumouksellisen tilanteen yhä dynaamisempi kehkeytyminen eri maissa ja historiallisen kehityksen kypsyneiden vaatimusten toteuttamisen teiden, muotojen ja menetelmien monipuolisuus. Tämä vahvistaa jälleen sen leniniläisen asettamuksen, että vallankumous saattaa alkaa millaisen tapahtumien käänteen yhteydessä tahansa, mitä ylättävimmistä syistä, mitä omalaatuisimmissa muodoissa.

Toiseksi Portugalin kokemus osoittaa, että taistelussa vihattuja fasistisia taantumusjärjestelmiä vastaan voivat yhdistää ponnistelunsa ja toimenpiteensä hyvin erilaiset luokka- ja poliittiset voimat — johdonmukaisesti vallankumouksellisista voimista konservatiivis-porvarillisiin saakka. Tällainen sosiaalisten ja poliittisten voimien asetelma helpottaa kypsyneimmän vallankumouksen tehtävän — fasismien kukistamisen — ratkaisemista, mutta aiheuttaa mutkikkaan tilanteen vallankumouksen myöhemmissä kehitysvaiheissa.

Kolmanneksi, Portugalin tapahtumat osoittavat, että nykyisissä historiallisissa oloissa armeija ei ole suljettu aikakautemme demokraattisilta liikkeiltä. Se on eriteitä sidoksissa maassa tapahtuviin syvällisiin prosesseihin, se kokee itsessään kansanliikkeiden vaikutuksen, sen riiveihin kulkeutuu demokrattisia aatteita.

Neljänneksi, kansanjoukkojen liikkeen ja Asevoimien liikkeen välisen liiton muodostuminen on ilmiö, joka heijastaa luokka- ja poliittisten voimien asetelman omaperäisyyttä Portugalissa vallankumouksen kaudella. Se on eräs sellaisia sen käänteitä, joka ei mahdu minkäänlaisiin aiemmin kehiteltyihin kaavoihin: se on Portugalin vallankumouksen antama lisä luokkataistelun teoriaan ja käytäntöön. Sellaisen liiton muodostuminen heijastaa monia uusia ilmiöitä armeijan ja kansan välisissä suhteissa. Nämä uudet ilmiöt kehittyivät selväpiirteisimminkin Portugalin vallankumouksen kehitysprosessissa, jonka kulussa tulivat esille tuon liiton vahvat ja heikot puolet. Portugalin kokemus asettaa jälleen kysymyksen yhteiskunnallisen ja sotilaallisen politiikan ykseyden, t.s. poliittisen konseptin välttämättömyydestä asevoimien henkilöstöön nähden.

Viidenneksi, Portugalin kokemus osoittaa, että fasisminvastaisten tehtävien ratkaisemisen aloitteentekijänä voi olla armeijan edistyksellinen osa, mutta todellista syvyyttä ja laajuutta vallankumoukselliset uudistukset saavat sen tuloksena, että kansanjoukot työväenluokan johtamana tulevat mukaan aktiiviseen taisteluun.

4/1977
SOIHTU

Kuudenneksi, Portugalin kokemus osoittaa, että nykyisessä historiallisessa tilanteessa on olemassa periaatteellinen mahdollisuus fasistisen taantumusjärjestelmän kaatamiseen kansan ja armeijan edistyskellisen osan yhdisteytin ponnistuksin ilman kansalaissotaa.

Portugalin kansan historiallisesti luova toiminta on johanut vallankumouksen erityisen kehitystien löytymiseen, joka on laajan kansanliikkeen yhtyminen asevoimien edistyskellisen osan aktiivisiin toimiin. Tämän tien erikoisuutena on se, että se on asevoimaan nojautuva vallankumouksen rauhanomainen kehitystie.

Portugalin vallankumouksen kehitysvaiheet ja vallankumouksellisen etujoukon strategian ja taktiikan ongelmat

Portugalin kokemus osoittaa, että nykyoloissa demokraattisella vallankumouksella voi olla nousevassa kehityksessään useita kausia, vaiheita ja asteita, jotka ovat saman strategisen jakson, etapin, puitteissa, mutta eroavat konkreettisilta tehtäviltään, ts. tuon jakson, etapin, erilaisten tehtävien toteuttamisen, luokkavoimien asetelman, taistelumuotojen suhteen. Se merkitsee, että vallankumouksen yleistä ohjelmaa konkretisoidaan sen kussakin vaiheessa, kullakin asteella otetaan huomioon yhteiskunnallisten suhteiden dynamiikka, kunkin yhteiskunnan uudistamiseen osallistuvan työtätekevien osaston edut.

Portugalin kansallisen, demokraattisen vallankumouksen nousevaa kehitystä analysoitaessa voidaan erottaa suunnilleen seuraavan kehitysvaiheet.

Vallankumouksen ensimmäistä vaihetta, joka kesti huhtikuun 25. päivästä syyskuun 28. päivään 1974, voidaan nimittää pääosin fasisminvastaisten uudistusten vaiheeksi. Sillä oli tietysti määrin siirtymäluonne, koska juuri tänä kautena kehkeytyi kova taistelu maan yhteiskunnallis-historiallisen kehityksen teistä.

Fasistinen järjestelmä kukistettiin. Valta siirtyi Kansallisen pelastuksen neuvostolle, jonka johtoon tuli porvarillinen kenraali de Spínola. Toukokuussa 1974 muodostettiin ensimmäinen väliaikainen hallitus Abelino de Palma Carlosin johdolla. Hallitukseen tuli myös kommunisteja, mutta se ei vielä ollut todella demokraattinen hallitus.

Caetanon hallituksen kukistuminen ei vielä merkinnyt fasistisen järjestelmän hävittämistä täydelleen ja maan yhteiskunnallisen ja poliittisen elämän todellista demokratisoimista. Fasismien ja taantumuksen voimat oli syrjäytetty vallasta maan tärkeimmissä keskuksissa, mutta ne säilyttivät asemansa osin keskus- mutta varsinkin paikallishallinnossa. Taantumuksen hallussa oli täydelleen taloudellinen

valta monopolieille ja latifundioiden omistajille keskittyneenä. Vallankumouksellisen mullistuksen ensipäivien jälkeen taantumus aloitti tihutyönsä vasemmistovoimia vastaan. Monopolit ja latifundioiden omistajat järjestivät taloudellista sabotointia, pyrkivät saattamaan talouden epäjärjestykseen. Samaan aikaan taantumus pyrki aiheuttamaan hajaannusta fasisminvastustajien keskuudessa.

Vuoden 1974 heinäkuussa taantumus teki ensimmäisen vastahyökkäysyrityksen. Pääministeri Abelino de Palma Carlos vaati valtioneuvostoa laajentamaan valtuuksiaan ja esitti ennen aikaisten presidentinvaalien toimittamista de Spinolan aseman vahvistamiseksi. Tosiasiallisesti se oli yritys järjestää perustuslaillinen vallankaupaus tarkoituksena avata julkisesti tie kenraali de Spinolan johtaman autoritaarisen diktatuurihallituksen muodostamiseen. Kansanliikkeen ja Asevoimien liikkeen pitkän ja sinnikkään taistelun tuloksena nuo de Palma Carlosin ja hänen apureittensa aikeet tyrmättiin. Taantumus koki vakavan tappion ja pääministeri de Palma Carlos joutui eroamaan.

Heinäkuussa 1974 muodostettiin toinen väliaikainen hallitus pääministerinä Vasco Gonzalves. Vallankumoukselliset voimat astuivat uuden askeleen eteenpäin vallankumouksen kehittyessä nousevaa linjaa.

Hallituksen vaihdos teki tilanteen suotuisammaksi yhteiskuntaelämän demokratisoinnin jatkamiselle. Maassa hävitettiin fasistisen järjestelmän jäänteet, eliminoitiin fasismiin jättämä perintö kaikilla kansallisen elämän aloilla, murskattiin väkivaltakoneisto päättävästi. Siirtomaasortojärjestelmän lakkauttamiskysymys nousi esille täydessä laajuudessaan. Työväenluokka, muut työtekevien kerrokset ja MFA ryhtyivät rakentamaan todella demokraattista valtiota.

Mutta taantumus, konservatiiviset voimat, jotka nojautuivat vahvoin asemiinsa talouselämässä ja joiden valvonassa oli merkittävä osa poliittista koneistoa, pyrkivät jälleen pysäyttämään vallankumouksen ja kääntämään tapahtumien kulun taaksepäin. Nuo voimat ryhmittyivät kenraali de Spinolan ympärille ja valmistelivat aktiivisesti valtiokaappausta.

Syyskuussa 1974 de Spinola vetosi julkisesti 'hiljaiseen enemmistöön' kehottaen sitä taistelemaan aktiivisesti "totalitaarisia aineksia" vastaan, kuten hän ilmaisi asian. Tuon 'enemmistön' mielenosoitus oli määrätty tapahtuvaksi syyskuun 28. pñä Lissabonissa. Syyskuun 27. päivän iltana pääministeri Vasco Gonzalves ja Lissabonin sotilaspiiriin päällikkö pidätettiin presidentinpalatsissa, heidät tosiasiallisesti vangittiin. Lehtien ilmestyminen kiellettiin, radio ja televisio asetettiin valvontaan. Pääkaupunkiin saapui kaikkialta maasta taantumuksellisten ryhmiä, monet niistä aseis-

tautuneina. Oikeistolaiset keskittivät voimia taantumuksellisten vallankeikausta varten. Se oli varsin kriittinen herki vallankumouksen kehityksessä.

PKP:n aloitteesta, Portugalin demokraattisen liikkeen kehoituksesta ammattiliittojen, nuoriso- ja muiden kansalaisjärjestöjen vallankumousaktiivit, ennen muuta työläiset ja nuoriso, lähtivät kaduille, sulkiivat katusuluin valtatiet ja muut pääkaupunkiin johtavat tiet. Lähestyvät de Spinolan kannattajat riisuttiin aseista. Aktiivit fasistit vangittiin ja muut käännytettiin takaisin. Päivällä syyskuun 28. pñä vallankumouksen siviilipuolustajiin yhtyivät asevoimat. Oikeistolaisten nousu estettiin. Taantumus ei onnistunut aikeisaan. Ratkaisevaa osaa tässä esitti kommunistien johtama työväenluokka ja muut demokraattiset voimat. Viime vaiheessa MFA asettui päättävästi kansan puolelle.

Taantumuksen tappion seurauksena kansallisen pelastuksen neuvostossa tapahtui voimien uudelleenryhmitys. Oikeistolaiset kenraalit syrjäytettiin siitä. Kohta sen jälkeen myös de Spinola erosi presidentinvirasta.

Kaikki nämä tapahtumat ovat poikkeuksellisen tärkeitä Portugalin demokraattisen vallankumouksen historiassa. PKP:n johto totesi 29. syyskuuta 1974 antamassaan lausunnossa, että kärsittyään tappion pahoissa aikeissaan taantumus joutui perääntymään, ja se oli kansanliikkeen suuri voitto, asevoimien suuri voitto. 'Neilikavallankumous' otti jälleen askeleen eteenpäin.

Syyskuun 28. päivän 1974 ja maaliskuun 11. päivän 1975 välistä ajanjaksoa voidaan nimittää Portugalin kansallisen demokraattisen vallankumouksen uudeksi ja itenäiseksi vaiheeksi. Tämän vaiheen keskeisenä tunnusomaisena piirteenä oli vallan jatkuva keskittyminen demokraattisille voimille.

Kansan demokraattinen liike ja Asevoimien liike sekä niiden välinen liitto lujittuivat, mikä antoi uusia mahdollisuuksia fasistisen perinnön jäänteiden poisjuurimiselle ja yhteiskuntaelämän demokratisoimisen syventämiselle.

Poliittinen valta lujittui demokraattisten voimien valtaana. Sitkeässä taistelussa monopolisteja ja tilanherroja, vanhoja virkamiehiä ja fasisteja vastaan jatkui valtiokoneiston demokraattinen uudestijärjestäminen. Siirtomaajärjestelmän purkaminen jatkui.

Sosiaalis-taloudellisella alalla suoritettiin joukko toimenpiteitä työtätekevien elintason kohottamiseksi. Fasisteille kuuluneita tuotantolaitoksia kansallistettiin. Maita, jotka olivat viljelemättömiä, luovutettiin talonpojille. Maan eteläosassa aloitettiin suurten latifundioiden jakaminen, tuettiin pien- ja keskikokoisia viljelijöitä.

Tänä kautena jatkui monimutkainen luokkavoimien uudelleenryhmittäminen. Toisaalta työväenluokan aktiivisuus

lisääntyi, sen yhteydet etelän köyhimpiin talonpoikaiskeroksiin lujittuivat, samoin kuin myös joihinkin kaupunkien työätekeviin kerroksiin, Asevoimien liikkeen vallankumouksellisen-demokraattisen suuntauksen asemat tulivat vahvemmiksi. Kommunistinen puolue tehosti työtään joukkojen keskuudessa, asettaen tavoitteekseen suuremman työtätekevien määrän saamisen mukaan demokratisoimisprosesiin.

Toisaalta taantumuksen vastarinta koveni, se käytti kaikkia keinoja — julkisia ja salaisia, taloudellisia ja sosiaalisia, poliittisia ja ideologisia — vallankumouksellisten voimien asemien heikentämiseksi.

Maaliskuussa 1975 de Spinolan kannattajat yrittivät aseellista kapinaa, mutta epäonnistuivat. Se merkitsi monopolistis-latifundististen piirien demokraattista vallankumousta vastaan kohdistamien avoimien hyökkäysten täydellistä myttyynmenoa, vakavaa tappiota taantumuksellisfasistisille voimille.

1975 maaliskuun 11. päivän ja heinäkuun 10. päivän välisenä kautena alkoi seuraava, korkeampisisältöinen sosiaalistaloudellisten uudistusten vaihe, kansallisen demokraattisen vallankumouksen vaihe. Vallankumouksen tämän vaiheen päätehtävänä oli se, että demokraattisen strategian puitteissa poistetaan kansan poliittisen vallan ja monopolistien ja latifundioiden omistajien taloudellisen vallan välinen ristiriita.

Poliittisella alalla tapahtui vallankumouksellisen vallan edelleen lujittumista maaliskuun 11. päivän jälkeen. Vasen sivusta voimistui MFA:ssa. Entinen Kansallisen pelastuksen neuvosto muodostettiin Vallankumousneuvostoksi, jolle luovutettiin kaikki korkeimmat valtaoikeudet, muun muassa lainsäädäntävalta, perustuslailliset valtaoikeudet jne. Uusittuun väliaikaiseen hallitukseen tulivat MFA:n, kommunistisen puolueen, sosialistipuolueen, demokraattisen kansanpuolueen ja Portugalin demokraattisen liikkeen edustajat. Kaikki se osoitti hallituksen saaneen yhä syvällisemmän vallankumouksellisen luonteen.

MFA:n muuttuminen perustuslailliseksi elimeksi, sen julistaminen itsenäiseksi ja vastuulliseksi poliittiseksi voimaksi korostaa ensiksikin jälleen Portugalin vallankumouksen kehityksen yksilöllisiä erikoisuuksia, ja toiseksi sillä oli poikkeuksellisen tärkeä merkitys koko vallankumouksen kehitykselle. MFA:n roolin tällaisen määrittelyn positiivinen merkitys, MFA:n vakaannuttava vaikutus tapahtumien kehitykseen jyrkissä käännekohtissa ja taantumuksen ankaraasti hyökkäillessä tuli vahvistetuksi koko myöhemmässä tapahtumien kulussa aina nykyhetkeen saakka.

Maaliskuisen kapinan tukahduttamisen jälkeen tapahtui

kansanliikkeen ja MFA:n yhteenliittyneisyyden lisääntymistä.

Poliittisella alalla vallankumous kohosi uudelle asteelle. Taantumuksellis-fasististen voimien uuden tappion jälkeen muotoutuneen valtiovallan luokkapoliittista olemusta voitiin luonnehtia maan kansanjoukkojen vallankumouksellisdemokraattiseksi vallaksi työväenluokan ja MFA:n johdolla.

Vallankumouksen merkittävä eteneminen poliittisella alalla entistä selvemmin toi näkyviin ristiriidan yhteiskunnan perustan ja ylärakenteen välillä, koska taloudellinen valta oli monopolisteilla ja latifundioiden omistajilla, jotka horjuttamistaistelussaan kansaa vastaan käyttivät paitsi taloudellisia ohjaimia, myös entisten fasististen, kaikkien demokratian vastustajien vahvoja asemia valtiokoneistossa.

Tällainen reaalisten vallanohjaimien jakautuma, tällainen repeytymä poliittisen ylärakenteen ja taloudellisen perustan välillä ei voinut pitkään jatkua. Portugalin kokemus osoitti tavattoman vakuuttavasti jälleen kerran, että demokratian lujittaminen, reaalisen kansanvallan turvaaminen, taantumusvoimien takaisinpaluun vaaran eliminointi ei ole mahdollista ilman monopolien taloudellisen vallan hävittämistä.

MFA kohdisti yhdessä PKP:n ja muiden vasemmistovoimien kanssa demokraattisen vallankumouksen strategian puitteissa pääponnistukset maaliskuun 11. päivän jälkeen monopolien taloudellisen herruuden lopettamiseen, maan talouden saattamiseen kansan vallan ja tahdon alaiseksi. Ne spesifiset monopolien vastaiset tehtävät, jotka oli täysin selkeästi aiemmin julistettu, alkoivat muodostua vallankumouksen uuden vaiheen perustavaksi ja käytännölliseksi sisällöksi, niitä alettiin toteuttaa käytännössä.

Vallankumouksen monopolien vastaisen linjan puitteissa toteutettiin seuraavat tärkeät uudistukset:

— maaliskuun 12. p:nä 1975 hyväksyttiin päätös pankkien ja luottolaitosten sekä vakuutusyhtiöiden kansallistamisesta;

— huhtikuussa 1975 kansallistettiin keskeiset sähköenergiatuotannon laitokset, öljynjalostamot ja sementtitehtaat ja selluloosateollisuuden tärkeimmät laitokset, rautatiet, kaksi laivayhtiötä, lentoyhtiö ja metallurginen teollisuus otettiin valtion valvontaan. Myöhemmin kansallistamista jatkettiin ja se johti käytännöllisesti katsoen suurten monopoliyhtymien purkamiseen;

— kehiteltiin toimenpiteitä edistämään työläisten osallistumista tuotannon johtamiseen, säädettiin työläisvalvonta tuotantoon nähden ja tämä valvonta alkoi levitä yhä yleisemmäksi;

— alettiin saattaa valtion valvonnan alaisiksi niitä tuotantolaitoksia, joiden omistajat joko harjoittivat sabotointia, taikka olivat hylänneet ne ja matkustaneet ulkomaille; muodostui jälleen eräs taloudellinen sektori, joka oli vapaa (joko väliaikaisesti tai pysyvästi) kapitalistien riistosta ja valvonnasta;

— taistelussa ei-kapitalistisen talousperustan luomiseksi perustettiin huomattava määrä maatalousosuuskuntia ja useita satoja osuuskuntia kaupungeissa, lähinnä keskisuurten ja pienyritysten pohjalta.

Saavutettuun menestykseen nojaten vallankumouksellinen hallitus toteutti joitakin sosiaalisia toimenpiteitä. Työtekevien taloudellisen aseman parantamiseksi päätettiin pysyttää leivän, maidon, sokerin, lihan ja kalan hinnat ennallaan ja alentaa kasviöljyn ja voin hintoja. Käynnistettiin ensimmäiset toimenpiteet uusien työpaikkojen luomiseksi ja työttömyyden poistamiseksi.

Tällä tavoin kansallisen ja demokraattisen vallankumouksen prosessissa luotiin yhteiskunnallistettu sektori uuden, vallankumouksellisen vallan aineelliseksi perustaksi.

Teoreettisesti ja poliittisesti tärkeä merkitys on monopolien reformien ja uudistusten sosiaalisen olemuksen oikealla tieteellisellä arvioinnilla. Usein kansallistamistoimenpidettä demokraattisen vallankumouksen vaiheessa pidettiin sosialistisen vallankumouksen alkuna. Mutta ongelma on paljon mutkikkaampi, ja sen erittelyyn täytyy asennoitua dialektisesti.

Niin kuin monien maiden, myöskin Portugalin, kokemus osoittaa etteivät monopolienvastaiset toimenpiteet vielä ole varsinaisesti sosialistisia; se on kuitenkin vain kysymyksen yksi puoli, ja meidän täytyy nähdä kaikki puolet, niiden kehittymisen ja sosiaalisen muuntumisen dynamiikka.

Itsensä monopolistisen pääoman kehityksen mutkikkautesta ja ristiriitaisuudesta johtuen monopolienvastaiset toimenpiteet mahtuvat demokraattisen vallankumouksen strategiaan. Mutta suuromistuksen kansallistaminen on tuotantovälineiden yhteiskunnallistamisteko ja se järkyttää itse yksityisomistuksen periaatetta. Siis demokraattisessa vallankumouksessa tapahtuvaan omistuksen yhteiskunnallistamiseen sisältyy sosialismin alku, alkulähde, itu. Tämän prosessin dialektiikka on siinä, että monopolistisen pääoman kansallistaminen on samanaikaisesti sekä demokraattinen että kapitalisminvastainen toimenpide ja sellaisenaan se on tärkeä sosialistisiin uudistuksiin siirtymistä valmis-televa askelma. Mutta voi käydä niinkin, kuten epäsuotuisien luokka- ja poliittisten voimasuhteiden vallitessa, vallankumouksen kehityksen polveiluissa usein on tapahtunut, ettei sosialistinen alku ala kehittyä, idut lakastuvat. Sellai-

sessä tapauksessa kansallistetut laitokset suuremmassa tai pienemmässä määrin alkavat palvella suurporvaristoa ja muodostavat valtiokapitalistisen sektorin.

Monopolienvastaisten toimenpiteiden toteuttamisen synnyttämään kansallistettuun sektoriin potentiaalisesti sisältävä sosialistinen alkuaines tulee edelleen sosiaalisesti kehittymään ja toteutumaan täydelleen yhteiskunnan ylärakenteen luokkaluonteen perinpohjaisen muuttumisen, proletarisen valtion luomisen tuloksena. Tällaisessa tapauksessa vallankumouksellinen ylärakenne saa valmiin yhteiskunnallistetun omistuksen sektorin, muuttaa sen koko kansan omistukseksi, asettaa sen palvelemaan koko kansan etuja, organisoii työtätekevät itse suunnitelmallisesti ohjaamaan sitä ja siten lopullisesti muuttaa sen sosialistiseksi talousmuodoksi, sosialistiseksi sektoriksi.

Toisena poikkeuksellisen tärkeänä yhteiskunnallisena ja taloudellisenä tapahtumana oli hyökkäys latifundioiden omistajien asemaa vastaan. Hallitus hyväksyi m a a r e f o r m i n periaatteenaan se, että maa kuuluu sille, joka sitä viljeleekin. Päätettiin alueellisten maareformineuvostojen perustamisesta. Ensimmäisiin suuriin toimenpiteisiin latifundio-omistuksen lopettamiseksi ryhdyttiin maan eteläosissa, missä tiloja pakkoluovutettiin siten, että omistajille jätettiin lain edellyttämä enimmäismäärä maata. Latifundiojärjestelmälle annettiin vakava isku. Maatalousproletariaatti alkoi perustaa osuustoimintamaatiloja pakkoluovutetuille maille, samoin myös yhteistuotantoyhteisliittymiä.

Maareformin toimeenpano maan eteläosissa aiheutti maanomistajien valtaisa vastarintaa, aseellisia hyökkäyksiä osuuskuntia ja niiden jäseniä vastaan, terroristisia murhatekoja, kapitalistien taloudellisia pakotteita ja hillitöntä parjausta.

Maan pohjoisosissa, missä maareformia ei toimeenpantu, tilanherrat ja taantumukselliset papit puhuivat talonpojille, että mikäli maareformi pannaan toimeen, niin kaikki maa ja karja otetaan heiltä pois, ja naiset ja lapset muka Neuvostoliiton esimerkkiä noudattaen tulevat yhteisiksi. Jumalanpalvelusten yhteydessä papit agitoivat reformaia vastaan. Oli tapauksia, että taantumukselliset keräsivät tuhansia al-lekirjoituksia harhaanjohdetuilta ja pelotelluilta talonpojilta vaatimuksiin maareformilain kumoamiseksi.

Vuoden 1975 kesällä MFA:n edistykselliset upseerit käynnistivät "dynamisoimiskampanjan". He lähtivät pohjoisosien kaukaisimpiin kyliin selostamaan talonpojille vallankumouksen päämääriä ja ohjelmaa, ja hallituksen toimenpiteitä maataloustyöläisten ja talonpoikien elämän parantamiseksi. Heidän toimintansa oli varsin vaikeaa. Paikoin heitä kuunneltiin ja kannatettiin, toisin paikoin poistettiin vaitiollen paikalta ja jossakin heitä kivitettiin. Se

osoitti, etteivät vallankumouksen aatteet olleet päässeet läheskään kaikkiin kyliin maan pohjois- ja keskiosissa, ja että vielä monet työtätekevien talonpoikien kerrokset eivät käsittäneet enempää vallankumouksen päämääriä, demokraattisten uudistusten olemusta kuin maareformin merkitystäkään. Tämä osa talonpoikaistoa oli lukutaidotonta ja täysin epäpoliittista. Mutta maan eteläosissa suoritettu maareformi kaiun tavoin kiiri pohjoiseen ja pani alulle luokkavoimien rajankäynnin tälläkin alueella.

Kokonaisuudessaan maareformilla oli valtaisa menestys. Se muutti perinpohjin maatalouden sosiaalisen ja tuotannollisen rakenteen maan eteläosissa, lisäsi maatalousproletariaatin aktiivisuutta ja järjestäytyneisyyttä, synnytti laadullisesti uudenlaisia, osuustoiminnallisia tuotannon järjestämisen muotoja, antoi työtä monille työtätekeville, lisäsi maataloustuotantoa ja paransi osuustoimintatilojen elintasoa. PKP:n 8. edustajakokouksen aineistossa todetaan maareformin olevan Portugalin vallankumouksen yksi tärkeimpiä, tai ehkäpä pääasiallisin saavutus. Pankkien ja tärkeimpien teollisuudenalojen kansallistaminen, maareformin toimeenpano ja maatalousosuuskuntien perustaminen johtivat kaikki siihen, että yhteiskunnan haltuun keskittyivät tärkeät talouden ohjaimet, ja siten lisääntyi vallankumouksellisten voimien vastuu talouden kehityksestä, yhteiskunnan aineellisen perustan ja työtätekevien hyvinvoinnin luojittamisesta.

Taantumukselliset voimat päättivät iskeä vallankumousta talousrintamalla. Oman maan kapitalistit ja kartanonherrat sekä ulkomaalaiset monopolistit alkoivat harjoittaa taloudellisen sabotoinnin politiikkaa pyrkien siten jarruttamaan demokraattista kehitystä: investointeja supistettiin merkittävästi, pääomien pako ulkomaille voimistui, yksityisten yritysten normaalia työskentelyä häirittiin, monien kansallistettujen tehtaiden toiminnalle synnytettiin suuria vaikeuksia, mikä aiheutti tuotannon supistumista.

Taantumukselliset ja ääriivasemmistolaiset provosoivat lakkoja, mikä tosiasiallisesti aiheutti monien tärkeiden yritysten pysähtymisen. Syntyi vaikeuksia luottojen saannissa ja tavaroiden kaupaksi saamisessa kansainvälisillä markkinoilla.

Demokraattinen Portugal sai fasisteilta perinnöksi suuren työttömyyden. Sitä vielä lisäsi se, että ulkomaiset monopolistit vähensivät työpaikkoja tai kokonaan sulki laitoksiaan. Työmarkkinatilannetta vaikeutti edelleen se, että siirtolaisia Afrikasta alkoi palata kotimaahan samoin kuin tuhansittain aikoinaan Länsi-Eurooppaan muuttaneita.

Portugalissa kehkeytyi samoin kuin aikoinaan Chilessä päätaistelu talouden alalla, kylläkin omine erikoisuuksiineen. Työtätekevät, ennen muuta työväenluokka, ehkäisivät

sabotöörien suunnitelmia, ryhtyivät johtamaan tuotantolaitoksia, valvomaan tuotantoa ja tuotteiden markkinointia. Luokkien taloudellisen taistelun rintamalla tuli jälleen näkyviin kansanjoukkojen mahtava vallankumouksellinen energia. Mutta taistelu ei ollut helppo. Ja talouskysymysten ratkaisu punoutui läheisesti yhteen poliittisen kehityksen kanssa, ne vaikuttivat toisiinsa, suotuisissa tapauksissa voimistivat ja epäsuotuisissa tapauksissa hidastivat demokratian etenemisvauhtia.

Tässä vaiheessa vallankumouksellisten voimien imperialisminvastaiset saavutukset olivat merkittävät. Afrikassa entisten siirtomaiden kansat Portugalin demokratian tukeen nojaten veivät päätökseen riippumattomuuden valloittamisen ja täyden itsenäisyyden vakiinnuttamisen prosessin, vaikka tällöin Angolassa kohdattiinkin vakavia vaikeuksia.

Kansainvälisellä areenalla demokraattinen Portugali irtautui eristyneisyydestä, solmi laajoja suhteita moniin maihin, aloitti aktiivisen diplomaattisen toiminnan.

Näiden perustavien toimenpiteiden toteuttaminen lujitti demokratian poliittista valtaa ja horjutti monopolien ja latifundidioiden omistajien taloudellisen vallan perustaa. Vaikka maan demokratisoimisprosessi ei vielä ollutkaan päättynyt, voitiin kansallisen demokraattisen vallankumouksen perustehtäviä pitää toteutettuina. Jäljellä olevat demokraattiset ongelmat voitaisiin ratkaista lujittamalla saavutettuja tuloksia ja viemällä vallankumousta eteenpäin.

Portugali oli astunut historiallisesti uusiin asemiin. Demokratian etujoukkovoimien tehtäväksi tuli kehitysperspektiivien teoreettinen perustelu ja sen poliittisen kehittelyn turvaaminen sovellettuna maan erityisiin kansallisiin oloihin ja voimasuhteiden omalaatuisuuteen. **Vallankumous vaati askelta eteenpäin.**

Jo helmikuussa 1975 MFA toisessa täsmennetyssä ohjelmassaan esitti ajatuksen sosialismiin siirtymisestä sanoessaan, että demokraattinen Portugali "on tehnyt sosialistisen valinnan". Tässä asiakirjassa mainittiin, että sosialismin rakentamista edeltää siirtymäkausi, joka kestää 3—5 vuotta. Vasemmistolaiset puolueet tunnustivat sosialismin tunnuksen ajankohtaiseksi, vaikka eri poliittiset voimat käsittivätkin sen eri tavoin. Tätä tunnusta kannatti myös kommunistinen puolue pyrkien antamaan sille tieteellisen perustelun. Kysymys etenemisestä kohti sosialismia oli asetettu avoimesti päiväjärjestykseen. Tämä kysymyksenasettelu aiheutti vakavan luokkavoimien uudelleenryhmittymisen, toi esille sen, että kysymystä yhtenäisyyden lujittamisesta kansanliikkeen puitteissa ei ollut ratkaistu, ja kärjisti risti-riitoja demokraattiseen prosessiin osallistuvien poliittisten järjestöjen välillä.

Poliittisia erimielisyyksiä alkoi entistä enemmän esiintyä ennen muuta Portugalin kommunistisen puolueen ja sosialistisen puolueen välillä. PSP:n poliittinen linja oli luonteeltaan monimutkainen, ristiriitainen ja merkittävässä määrin demagoginen. PSP oli luokkavoimien yhtenäisyyden ja poliittisten liittojen luomisen päävastustaja. PSP torjui kaikki kommunistisen puolueen ehdotukset yhteistoiminnasta maan poliittisessa elämässä, hallituksessa, ammattiliitoissa ja paikkakunnilla sekä ajoi työväenliikkeen hajottamisen linjaa.

Kaiken lisäksi PSP sai aikaan sellaisen lain hyväksymisen, joka kielsi eri yhteiskunnallisia järjestöjä asettamasta ehdokkaitaan perustavan kokouksen vaaleissa. Tämä päätös kohdistui iskuna ennen muuta sellaista tärkeää fasisminvastaista järjestöä kuin Portugalin demokraattista liikettä vastaan. Tosiasiallisesti tämä liike lakkasi olemasta fasisminvastaisten demokraattisten voimien joukkojärjestönä. Siitä aiheutui paljon haittaa vallankumouksen voimille.

Monissa kysymyksissä PSP liittoutui kommunisteja vastaan oikeistolaisen puolueen, Demokraattisen kansanpuolueen PPDC:n kanssa, jonka nykyisenä nimenä on Sosialidemokraattinen puolue (PSD), sekä avoimesti porvarillisen puolueen kanssa, jonka nimenä on Demokraattis-sosiaalinen keskusta (CDS). Näin jo hyvissä ajoin ennen Perustavan kokouksen vaaleja PSP alkoi aktiivisesti ajaa vasemmistovoimien hajotuspolitiikkaa, mikä antoi taantumukselle hyviä mahdollisuuksia voimien uudelleenryhmittämiseen. Tuona kautena MFA:n sisällä alkoi esiintyä vakavasti erilaisia näkemyksiä, syntyi erilaisia virtauksia, ja huhtikuussa 1975 ristiriidat niiden välillä kärjistyivät. Erimielisyyksiä syntyi myös MFA:n ja useiden poliittisten puolueiden — Sosialistisen puolueen, Demokraattisen kansanpuolueen ja Demokraattis-sosiaalisen keskustan — välillä.

Tuon ristiriitojen kehittymisprosessin pysäyttämiseksi al-lekirjoitettiin 11. huhtikuuta 1975 sopimus yhteistoiminnasta MFA:n ja poliittisten puolueiden (PKP, PSP, PSD, CDS ja Portugalin demokraattinen liike) välillä. Tällöin sovittiin MFA:n pysyttämisestä poliittisen vallan järjestelmässä perustavan kokouksen vaalien jälkeenkin, pysyvän perustuslaillisen luonteen antamisesta MFA:lle ja sen elimille ja siitä, että MFA suosittaa presidenttiä, jolle hallitus on vastuullinen. Tämän sopimuksen perusteella MFA pysyi vallankumouksen tärkeänä liikevoimana ja sen vallankumouksellisen perustuslaillisen kehityksen takeena.

Kansanliikkeessä alkanut luokka- ja poliittisten voimien eriytyminen kuvastui perustavan kokouksen vaaleissa, jotka pidettiin huhtikuun 25. päivänä 1975. (Vaaleissa äänet jakautuivat seuraavasti: PSP 116 kansanedustajan paikkaa ja 36 % äänistä, PPD 81 paikkaa ja 25,7 % äänistä, PKP

35 paikkaa ja 12,8 % äänistä, CDS 16 paikkaa ja 7 % äänistä, Portugalin demokraattinen liike 5 paikkaa ja 2 % äänistä). Vaalien toimittaminen ja niiden tulokset antavat aihetta joihinkin pohdiskeluihin ja päätelmiin. Ennen muuta ne olivat tärkeä ilmaus demokratismista ja vallankumouksen luomasta portugalilaisen yhteiskunnan perustuslaillisuudesta, ne olivat osoitus poliittisten vasemmistopuolueiden — PSP, PKP, Portugalin demokraattinen liike — merkittävästä menestyksestä. Ja jos olisi voitu aikaansaada niiden yhtenäisyys, niin vallankumouksen jatkuva eteneminen olisi turvattu. Mutta tuota yhtenäisyyttä ei ollut. Päinvastoin, erimielisyydet lisääntyivät.

Tämän ohella vaalikamppailun aikana taantumusvoimat aktivoituivat. On tärkeää ottaa huomioon se, että Portugalilla ei ollut demokraattisia perinteitä, väestö oli ollut vuosikymmeniä demokratianvastaisen, kommunisminvastaisen muokkauksen kohteena. Alueilla, joissa vanha valtakoneisto oli säilynyt, joissa merkittävä osa äänestäjistä oli lukutaidottomia ja vailla luokka-asennoitumista, vielä säilyneet fasistit, tilanherrat ja oikeistopoliitikot pelottelivat uhkailujen ja parjausten avulla ja valheellisin antikommunistisin tunnuslausein väestöä, eikä kansalla siten ollut tahdonilmaisuvapautta, mikä johti oikeistovoimien asemien vahvistumiseen.

Tällä tavoin Portugalin kokemus osoittaa, että sellaisessa maassa, joka ei vielä ole puhdistunut fasisisesta sumutuksesta, jossa fasismin rakenteiden jäänteitä ei ole hävitetty, vaalit eivät suinkaan ilmennä kansan tahtoa, vaan jopa voivat hyödyttää aktiivisesti toimivia taantumusvoimia, jotka vahingoittavat kansan etuja ja pyrkivät hinnalla millä tahansa pysäyttämään vallankumouksen.

PKP:n 8. edustajakokouksen aineistossa oli tätä seikkaa koskien analysoitu seuraavaa Portugalin vallankumouksen omalaatuisuutta. Vallankumouksessa esiintyi kaksi yhteiskunnallis-poliittista prosessia, jotka milloin sulautuivat yhteen, milloin kulkivat rinnan samaan suuntaan, tai ajautuivat keskenään selkkaukseen: vallankumouksellinen dynamiikka, joukkojen vallankumouksellinen luova toiminta ja vaaliprosessi, jonka demokratianvastaiset voimat, maan puutteellista demokratisoitumista hyväksikäyttäen, pyrkivät saamaan hallintaansa ja käyttämään omaksi edukseen. Ne sovelsivat taantumusluokkien vanhaa keinoa — demokratian käyttämistä demokratian tukahduttamiseen.

Perustavan kokouksen vaalien aikana nuo kaksi prosessia joutuivat ristiriitaan, mikä antoi vakavan leimansa kaikkeen myöhempään tapahtumien kehitykseen. Vaalit antoivat uusia sysäyksiä eri luokkien ja puolueiden keskinäis-taistelulle maan kehitysteiden määrittelyssä.

Vallankumous saavutti kansallisen ja demokraattisena, perustehtävänsä ratkaistuaan korkeimman kehityspisteensä ja läheni syvällisessä liikkeessään yhteiskunnallisten uudistusten uutta vaihetta.

Käynnistyneen taistelun kokemus osoittaa, että vallankumouksen tässä kehitysvaiheessa kävi vielä kärkeväämmäksi kysymys työstä joukkojen keskuudessa, työväenluokan yhtenäisyyden, koko kansanliikkeen yhtenäisyyden lujittamisesta, työväenluokan ja kaikkien työtätekevien kestävästi liiton luomisesta.

Vallankumousten kokemus osoittaa kuinka tärkeää on täydellistä poliittisen johtamisen taitoa. Demokraattisten voimien hyökkäyksestä syntyy usein tilanteita, jolloin ei saa rajoittua vain oikean strategisen tunnuksen heittämiseen. Vallankumouksen tarpeisiin kuuluu kääntää tuo tunnuslause konkreettisen politiikan kielelle, saada siinä näkyviin jokaisen sellaisen sosiaalisen ryhmän etujen ja vaatimusten koko kirjo, joka osallistuu tai voisi osallistua taisteluun demokratian ja sosialismin puolesta, ja saattaa jokaisen tällaisen ryhmän tajuntaan, tietoisuuteen ne reaaliset toimenpiteet, jotka turvaavat sen edut niin hyvin demokraattisen kehityksen kyseisessä vaiheessa kuin myös tulevaisuudessa.

Työväenluokka, vallankumouksellinen maatalousproletariaatti, osa työtätekevien muita kerroksia, ammattiliitot, PKP ja MFA:n vasen siipi esiintyivät vallankumouksen jatkamisen puolesta. Samaan aikaan merkittävässä osassa talonpoikaistoa ja kaupunkien keskikerroksissa ilmeni vakavaa horjuntaa. Jotkut työtätekevien ryhmät olivat sosialisminvastaisten voimien vaikutuksessa. Taantumukselliset luokat ja oikeistopuolueet päättivät asettaa sulun vallankumouksen eteen ja kääntää tapahtumien kulun taaksepäin.

Kehkeytynyt taistelu synnytti kärkevän sotilaallis-poliittisen kriisin. Kriisin pani alulle PSP, joka vaalituloksilla spekuloiden voimisti hyökkäyksiään PKP:n ja MFA:n vastenta sivustaa vastaan, PSP:n ja PPDC:n ministerien heinäkuussa 1975 tapahtuneen hallituksesta eroamisen synnyttämä hallituskriisi kasvoi sotilaallis-poliittiseksi kriisiksi, jonka keskiönä olivat kysymykset poliittisen vallan sisällystä ja vallankumouksen näköaloista. Sotilaallis-poliittinen kriisi kehittyi vallankumouksen kehityksen murrosvaiheessa, jolloin kysymys oli voiton lujittamisesta ja siirtymisestä uuteen vaiheeseen — sosialististen näköalojen toteuttamiseen.

Kaikkien vallankumousten, myös Portugalin vallankumouksen kokemus osoittaa, että tämä käänne on yksi vaikeimpia, ellei vaikein. Tänä kautena vallankumoukselliselta etujoukolta vaaditaan poikkeuksellisen tarkkaa kansallisspesifististen erikoisuuksien huomioon ottamista.

Neuvostoliiton uusi perustuslaki

Helge Rontu

"Brezhnevin perustuslakiluonnos on läpimätä, täysin revisionistinen asiakirja, jossa harhaanjohtavilla fraaseilla yritetään peittää luonnoksen ydintä, sitä, että se antaa lain voiman NL:n porvariston avoimelle, terroristiselle diktatuurille." Tällaisen "arvion" Neuvostoliiton uuden perustuslain luonnoksesta esittää maolaisten Lokakuu-lehti pääkirjoituksessaan kesäkuussa. "Arvio" ei voisi olla virheellisempi. Eikä se osoita edes kovin suurta mielikuvitusta. Muutamaa sanaa muuttamalla "arvio" on otettu suoraan Kominternin fasismimääritelmästä vuodelta 1933. ("Fasistinen valta on finanssipääoman kaikkein taantumuksellisimpien, kansalliskiihkoisimpien ja imperialistisimpien ainesten avointa terroristista diktatuuria.")

Mistä perustuslakiluonnoksessa on todella kysymys, miten sosialistisen demokratian laajeneminen Neuvostoliitossa siinä näkyy, miten sosialistinen perustuslaki eroaa porvarillisesta perustuslaista? Näihin kysymyksiin vastaa seuraavassa varatuomari Helge Rontu. — Toimitus.

Porvarillisen ja sosialistisen perustuslain ero

Porvarillisten valtioiden perustuslait ovat keskenäänkin hyvin erilaisia ja kaikki ne tietysti poikkeavat sosialistista valtiosäännöstä. Muodollisesti yhteinen piirre porvarillisissa perustuslaeissa on, että ne ovat yleensä hyvin vanhoja, ne ovat syntyneet jossakin historian aikaisemmassa kriisivaiheessa eikä niitä sen jälkeen ole suuremmin muutettu. Kuvaava osoitus on Suomessa vireillä pidetty valtiosääntökeskustelu. Valtiosääntökomitea käsittelee 1970—76 joitakin suppeita osia nykyisistä perustuslaeista. Komitea oli kovin erimielinen eikä sen työ tuota muuta

tulosta kuin joitakin mitättömiä muutoksia lainsäädäntö-
tekniikkaan. Siinä sivussa voidaan kirjata muutamia lau-
seita hallitusmuodon II lukuun, jossa muodolliset kansa-
laisvapaudet luetellaan. Nämä lauseet ovat kauniita kuul-
taviksi julkisissa puheissa, joissa kehutaan porvaristomme
diktatuuria, "pohjoismaista demokratiaa". Se, että perus-
tuslakimme kuvaavat 1800-luvun loppupuolen yhteiskun-
taa, ei ole uudistajia paljonkaan kiinnostanut.

Sosialistisissa maissa uusi perustuslaki ikään kuin kirjaa
ja vahvistaa ne muutokset, jotka yhteiskuntaelämässä ovat
tapahtuneet sen jälkeen kun edellinen perustuslaki hyväk-
syttiin. Se ei yleensä osoita suuria mullistuksia eikä se
ole kehityssuunnitelma tai kokoelma toiveita, vaan se
on tiivistetty tuotantosuhteiden voimassa olevien raken-
teiden ja yhteiskunnan perusteiden kuvaus.

Neuvostoliiton perustuslaki on yhtenäinen. Siinä on
säädetty valtion ylimpien elinten toimivalta, kansalaisten
oikeudet, virkamiesten vastuu, lainsäädännön perusteet,
valtiollinen jako, hallinnon ja talouselämän perusteet jne.
Porvarillisissa maissa ei yleensä tulla toimeen yhdellä
perustuslailla. Englannissa tosin ei ole yhtään perustus-
lakia (kirjoitettua), mutta esimerkiksi Suomessa on
peräti neljä omasta takaa ja Pariisin rauhansopimus vii-
dentenä.

Perustuslakien velvoittavuus on sekin erilainen. Sosia-
lististen maiden perustuslait ovat kaiken lainsäädännön
pohjana ja ne sitovat ehdottomasti kaikkia virkamiehiä,
lainsäätäjiä ja tavallisia kansalaisia. Porvarillisissa maissa
pidetään perustuslakeja usein hankalina jarruina, joiden
velvoittavuus kierretään erilaisin keinoin. Suomen perus-
tuslakijärjestelmä on tästä hyvä esimerkki.

On sanottu, että Suomessa on joustavat perustuslait.
Tällä tarkoitetaan sitä, että perustuslain säännökset voidaan
tarpeen tullen laillisesti syrjäyttää, niiden velvoittavuus
poistaa. Niitä perustuslain säännöksiä, joissa annetaan
kansalaisille tiettyjä oikeuksia ja tietynlainen turva virka-
miesten ja suurpääoman omistajien mielivaltaa vastaan,
voidaan tulkinnan avulla vähin äänin syrjäyttää laitto-
mastikin.

Perustuslain vastainen alempiarvoinen laki voidaan
Suomessa säätää eduskunnassa viiden kuudesosan enem-
mistöllä (2/3 enemmistö riittää, jos laki hyväksytään
uudelleen vaalien jälkeen). Perustuslaki jää muodollisesti
muuttamatta, mutta silti noudatetaan poikkeuslakia. Näin
tehtiin sota-aikana säännöllisesti. Pitemmälle mentiin
äskettäin kun säädettiin ns. taloudellinen kriisilaki. Siinä
nimittäin annettiin hallitukselle (eikä eduskunnalle) valta
määrätä, milloin kriisilain säännökset astuvat voimaan ja

milloin siis perustuslaki syrjäytetään. Kriisilakia käytettiinkin "energiakriisin" aikana juuri tällä tavalla. Valtioneuvosto tulkitsi valtuuksiaan hyvin väljästi, vaikkei olisi ollut tarvettakaan. Syynä lieenee ollut suurpääoman omistajien halu saada kokemuksia siitä, kuinka helposti kansa voidaan pakottaa hyväksymään laittomat rajoitukset. Kannattaa mainita, että oikeusoppineistamme ainakin prof. Paavo Kastari on pitänyt kriisilain voimaantulosta ratkaisemisen uskomista hallitukselle perustuslain kannalta epäilyttävänä. Poikkeukset pitäisi tehdä lailla eikä hallituksen päätöksillä.

Toinen mahdollisuus, perustuslain säännösten hiljainen laiton syrjäyttäminen, johtuu siitä, että perustuslain eräitä säännöksiä ei pidetä oikeastaan lakina, vaan jonkinlaisena ohjelmajulistuksena. Tämä tulkinta edellyttää, että perustuslain vahvistamasta periaatteesta pitäisi ensin säätää tarkemmin tavallisella lailla. Sitä ennen ei perustuslain säännöksestä välitetä. Perustuslaissa sanotaan esimerkiksi, että jokainen Suomen kansalainen on turvattu hengen ja omaisuuden puolesta. Tämä ei estä sairaanhoidosta ja asunto-oloista vastaavia virkamiehiä laiminlyömästä tehtävään sikäli, että esimerkiksi vanhusten sairaala- ja hoitopaikkojen vajas on niin suuri, että vanhukset saattavat menehtyä. Muuan sairaalatoimen johtava virkamies myönsi, että "joitakin henkilökohtaisia katastrofeja" on tämän vuoksi sattunut, mutta virkamies ei katsonut perustuslain mitenkään velvoittavan häntä itseään. Vastaavasti laiminlyödään mm. perustuslain säännöstä siitä, että kansalaisten työvoima on valtakunnan erityisessä suojeluksessa. Työsuojelusäännöksiä rikotaan jatkuvasti ja tunnollisia työsuojeluvirkamiehiä vainotaan.

Muutkin kansalaisvapauksien loukkaukset ovat yleisempiä kuin luullaan. Niistä ei porvarillinen lehdistö puhu. Kansalaisten suojasäännökset katsotaan leikkillisiksi.

Viides perustuslakimme, Pariisin rauhansopimus, on sikäli hankalampi riistäjille ja heidän edustajilleen hallintokoneistossa, että sitä ei voida poikkeuslailla muuttaa. Muuttaminen käy päinsä vain Neuvostoliiton ja Britannian hallituksen luvalla. Rauhansopimuksen takaamat kansalaisvapaudet ovat laajemmat kuin omassa hallitusmuodossamme ja samat vapaudet on ulotettu täällä asuviin ulkomaalaisiinkin. Rauhansopimuksen säännöksiä voidaan rikkoa vain laittomasti. Sitäkin tehdään, mutta samalla kielletään tapahtuneet loukkaukset. Fasistien toiminta hyväksytään hiljaisesti ja sitä vähätellään, reserviläisjärjestöjen toiminnan luonne salataan. Selvä rikkomus rauhansopimuksen säännöksiä vastaan oli kommunististen lehtien myyntikielto. Kiellon perusteena oli Helsingin kaupungin

järjestyssääntö. Käsken antanut korkea poliisivirkamies ja sen toimeenpanneet poliisit syylistyivät virkavirheeseen, koska katsoivat myyntikiellon ulottuvan muuhunkin kuin ansiomyyntiin. Järjestyssääntö ei tietysti voi olla ristiriidassa perustuslain kanssa eikä ristiriitaista säännöstä saa virkamies soveltaa. Lehtien myyntikielto on tyypillinen: tulkitaan väärin jotakin alempiarvoista säädöstä ja siten kierretään perustuslain säännökset kansalaisvapauksien suojasta.

Yksi kansalaisoikeus on kuitenkin Suomessa lujemmin suojattu kuin luultavasti missään muualla: omaisuuden suoja on vakaa. Omaisuuden veroiseksi katsotaan paljon muitakin rahanarvoisia etuuksia. Omaisuuteen puuttuminen ei juuri ole mahdollista, jos nimittäin omaisuus kuuluu riistäjälle tai muuten todella varakkaalle. Kahden omistajan etujen ristiriita kylläkin ratkaistaan aina vahvemman hyväksi. Perustuslaki ei suojannut Kemijoen lohienkalastajia, Peräpohjolan marjanpöimijöitä, Inarin saamelaisia poronhoitajia eikä kaupunkien uudisrakennusten tai liikenneväylien tiellä olevia pienkiinteistöjen omistajia.

Porvarillisten perustuslakien pääperiaatteet ovatkin:

Riiston olemassaolon laillistaminen, riistäjien oikeuksien vahvistaminen, riistettävien alistaminen. Työätekevän yästön turvattomuus, loiseläjien — suurporvariston, ylempien virkamiesten, pappien jne. — turvattu elämä. Perustuslaki pitää ikuisena kapitalistista järjestelmää ja tuotantovälineiden yksityisomistusta.

Kapitalististen maiden perustuslait, niin sekavia ja vanhentuneita kuin ne monesti ovatkin, täyttävät kuitenkin tärkeimmän tehtävänsä. Ne ovat porvariston diktatuurin (ns. porvarillisen demokratian) muodollisena perustana. Niitä ei voida paikkailemalla saada paljoa paremmiksi, ja jos joitakin vähäisiä muutoksia saataisiinkin, niitä noudatettaisiin vain sikäli kuin työätekevillä on tarvittava painostusvoima. Ne vasemmistolaiset sosialidemokraatit ja heidän kannattajansa, jotka Suomessa luulevat valtiosääntöä uudistamalla pääsevänsä sosialismiin, joko ovat harhan vallassa tai heiltä puuttuu riittäviä tietoja porvarillisen yhteiskunnan rakenteesta. Valtiosääntöä ei normaalioloissa voida uudistaa vastoin vallassaolevan luokan tahtoa, jonka perustuslaki juuri sisältää. Se ei ole milloinkaan kahden eri yhteiskuntajärjestyksen kompromissi.

Vastakohtana ovat siis sosialistiset perustuslait, jotka vahvistavat riiston lakkauttamisen, työväenluokan vallan, tuotantovälineiden yhteisomistuksen, kansalaisten tasa-arvoisuuden, hengen ja terveyden suojan, oikeuden työhön, asuntoon ja sivistykseen.

Nämä erot on pidettävä mielessä.

Kun kapitalististen maiden perustuslait ilmaisevat vallassaolevan porvariston tahdon, niin sosialististen maiden perustuslait ilmaisevat vallassaolevan työväenluokan tahdon. Neuvostoliitossa säädetään nyt neljättä (muodollisesti kolmatta) perustuslakia. Kaikissa näissä on todettu yhteiskunnan silloinen tilanne, luokkavoimien keskinäiset suhteet, ja vahvistettu yhteiskunnan siihenastiset saavutukset.

Vuoden 1918 perustuslaki ei vielä ollut ollut koko Neuvostoliiton, koska Neuvostoliitto syntyi vasta 1922 Taka-Kaukasian, Ukrainan, Kaukoidän tasavallan ja Neuvosto-Venäjän yhdyttyä nykyiseksi Sosialististen Neuvostotasavaltojen Liitoksi. Neuvosto-Venäjän perustuslakia vuodelta 1918 voidaan sanoa vallankumouksen perustuslaiksi. Siinä todettiin työväenluokan ja maalaisköyhälistön voitto, vahvistettiin periaatteeksi proletariaatin diktatuuri. Riisto lakautettiin, pakkoluovuttajat pakkoluovutettiin. Tilanherrojen ja kapitalistien, keisarin ja aateliston, klerikaalisen papiston valta oli mennyt. Ensimmäisen perustuslain ydin oli neuvostojen valta, neuvostojen, jotka muodostivat työläisten, talonpoikien ja sotilaiden edustajat. Riistäjäluokkien jäseniltä otettiin pois valtiolliset oikeudet. Rajoitukset olivat väliaikaisia, kuten Lenin jo v. 1919 ennusti. Näiden rajoitusten tarpeellisuus katosi riistäjäluokkien kadotessa. Ensimmäinen perustuslaki syntyi kansalaissodan ja maahantunkeutuneiden imperialistivaltioiden intervention vaikeissa oloissa. Se kuvastaa nuoren neuvostomaan päättäväistä taistelua vihollisiaan vastaan.

Neuvostoliiton syntyessä oli luonnollisesti säädettävä yhteinen perustuslaki koko liittovaltiolle. Tämän tilanteen totesi vuoden 1924 perustuslaki. Pääasiana siinä oli uuden valtiollisen rakenteen vahvistaminen, liittovaltion synty. Tästä perustuslaista on peräisin se periaate, joka edelleen sisältyy vuoden 1977 perustuslain luonnokseen: jokaisen neuvostovaltion oikeus vapaasti erota liittovaltiosta. Tämä periaate ilmaisee sen, että Neuvostoliitto on vapaiden tasavaltojen vapaaehtoinen yhteenliittymä. Vaikka ei voidaakaan ajatella, että eroamisessa olisi järkeä, vapaa eroamisoikeus ilmaisee eri tasavaltojen täyden tasa-arvoisuuden: jos jokin tasavalta pyrkisi alistamaan muita, olisi näillä aina mahdollisuus turvata olemassaolonsa kansakuntana eroamalla liitosta.

Perustuslain erikoisuutena oli uuden talouspolitiikan (NEP) olemassaolon toteaminen. Vaikka maan teollisuus oli jo neljältä viidesosaltaan yhteiskunnallinen, niin viidesosa siitä kuului vielä kapitalisteille. Maatalous oli taka-

pajulla, koneistamista ei ollut vielä edes aloitettu. Tilanherrain luokka oli hävitetty, mutta kulakkien luokka oli vielä tärkeissä asemissa. Kaupasta oli puolet valtiollistettu, puolet oli yksityisten kauppiaiden ja keinottelijoiden hallussa.

Vuonna 1924 oli siis vielä jäljellä entisten riistäjäluokkien osia, joilla oli merkitystä talouselämässä. Koska perustuslaki ei ole ohjelma — ohjelmahan oli tietysti luokkien hävittäminen, yhtenäisen kansan synty — vaan tilanteen kuvaus ja vahvistaminen, näiden luokkien olemassaolo näkyi perustuslaista. Työväenluokan — proletariaatin — johtoasema todettiin kuitenkin selvästi, valtiomuotona oli proletariaatin diktatuuri, yhteiskunnan voimana työläisten ja työtätekevien talonpoikien liitto. Neuvostojen asema oli pysyvästi vakiinnutettu.

Kahdessatoista vuodessa — vuoteen 1936 mennessä — Neuvostoliiton luokkarakenne muuttui edelleen. Syntyi sosialistinen yhteiskunta. Kapitalistit hävitettiin luokkana kokonaan samalla kun uusi talouspolitiikka NEP kuihtui ja hävisi. Vuoden 1936 perustuslain johtavana luokkana on työväenluokka eikä enää proletariaatti siinä merkityksessä kuin tällä sanalla on kapitalistisessa yhteiskunnassa (proletariaatti = kapitalistien riistämä luokka). Samalla hävitettiin kulakkien luokka. Maatalousköyhälistöstä, työväenluokan liittolaisesta, tuli kolhoositalonpojoisto ja valtiontilojen työtätekevä viljelijäväestö. Neuvostosivistyneistön merkitys työväenluokan ja talonpojoiston liittolaisena alkoi kasvaa. Sen asema tunnustettiin vuoden 1936 perustuslaissa. Sivistyneistö ei tietenkään ole luokka, vaan kerros. Ennen vallankumousta se palveli riistäjiä, mutta vuoteen 1936 mennessä siitä oli tullut työväenluokan ja talonpojoiston palvelija ja apulainen.

Vuonna 1936 olivat jo olemassa oireet luokkarajojen häviämisestä. Välimatka yhteiskuntaryhmästä toiseen oli supistunut ja luokkien taloudelliset ristiriidat olivat kaatoamassa. Nyt voitiin jo antaa valtiolliset oikeudet kaikille kansalaisille, koska riistäjäluokkia ei enää ollut. Entiset riistäjät oli totutettu sosialistiseen rakennustyöhön, heistä oli tullut työtätekeviä. Valtiollisen rakenteen perustana olivat tietenkin neuvostot, joiden niminä tuli olemaan "työtätekevien edustajien neuvostot".

Vuoden 1936 perustuslaissa vahvistettiin edelleen neuvostokansojen läheisiä suhteita, tähdennettiin liittovaltion monikansallista luonnetta. Syntyivät uudet neuvostotasavallat keski-Aasiaan ja alkoi näiden tasavaltojen taloudellisen rakenteen nykyaikaistaminen. Ne alkoivat lähettää edistyneempiä tasavaltoja. Neuvostoliiton sivistyselämän muodoltaan kansallinen ja sisällöltään sosialistinen sivistys pääsi varsinaisesti kukoistuksena alkuun.

Rotusorto ja kansallisuussorto ovat maailmassa edelleenkin vaikeita ongelmia. Vasta vuonna 1948 niiden kieltämisen ensi oireet pääsivät näkyviin koko maailmassa, koska silloin Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokous hyväksyi Demokraattisten Lakimiesten Maailmanliiton aloitteesta syntyneen Ihmisoikeuksien julistuksen. Siihen sisältyy mm. kansakuntien ja rotujen tasa-arvoisuuden periaate. Julistus on sittemmin vahvistunut yleissopimukseksi, johon Suomikin on vuonna 1975 yhtynyt. Neuvostoperustuslain edistyksellisyyttä osoittaa, että vuoden 1936 perustuslain 123 §:ssä on kansakuntien ja rotujen tasa-arvoisuus vahvistettu Neuvostoliiton yhteiskuntaelämän peruslaiksi. Rotusyrjintä ja kansallisuussorto katsottiin jo v. 1936 Neuvostoliitossa rikokseksi. Porvarillisissa maissa ne on kriminalisoitu vasta viime aikoina, eikä tietenkään vieläkään Yhdysvalloissa, Israelissa, Etelä-Afrikassa ja muissa esikuvallisissa kapitalistimaissa. — Samoin vahvisti vuoden 1936 perustuslaki neuvostonaisen täyden tasa-arvoisuuden.

Edellä oleva selostus Neuvostoliiton perustuslakien historiasta osoittaa, että jo vuoden 1936 perustuslaki oli huomattavasti demokraattisempi kuin vieläkään on yhdenkään kapitalistisen maan perustuslaki edes muodollisesti, saati sitten tosiasiallisesti.

Uuden perustuslain pääpiirteet

Mistä syystä on ollut tarpeen esittää säädettäväksi uusi perustuslaki?

Perustuslaki vahvistaa yhteiskunnan tähänastiset saavutukset, vakiinnuttaa tilanteen, jolle on päästy, toteaa ne muutokset, jotka yhteiskunnan kehityksessä ovat neljänkymmenen vuoden aikana tapahtuneet. Vuoden 1936 perustuslaki on sodan sekä tieteen ja tekniikan vallankumouksen aiheuttamien merkittävien yhteiskunnallisten muutosten vuoksi jo osittain vanhentunut. Kansalaisoikeudet ovat huomattavasti vahvistuneet ja monipuolistuneet. Neuvostokansalaisen taloudellinen ja sivistyksellinen asema on parantunut ohi entisen perustuslain takaaman asteen. Ihmisen ja luonnon suhteisiin on ilmaantunut uusia ongelmia, joista ei ennen sotaa tiedetty: ympäristönsuojelu on kasvanut ongelmaksi, jonka ratkaisu vaikuttaa koko ihmiskunnan tulevaisuuteen. Neuvostoliiton nousu suurvalaksi, jonka merkitys ennen pitkää on ohittava kehittyneimmän kapitalistisen maan Yhdysvaltain merkityksen ja aseman, ei ollut vielä v. 1936 näkyvissä. Valtiokoneiston vanha rakenne ei vastaa Neuvostoliiton muuttunutta merkitystä ja asemaa.

Kun vuoden 1936 perustuslaki totesi sosialistisen yhteiskunnan synnyn, on vuonna 1977 todettava, että sosialistinen yhteiskunta on kehittynyt täyteen kukoistukseensa ja että pohja uudelle kommunistiselle yhteiskunnalle on luotu.

Uusi perustuslaki jakautuu yhdeksään osastoon, joissa on yhteensä 23 lukua ja 173 pykälää. Entisessä oli 13 lukua ja 143 pykälää. Uusi perustuslaki on melkoisesti edeltäjänsä laajempi, pykälät ovat pitempiä ja yksityiskohtaisempia.

Osastojen otsakkeet antavat parhaan kuvan siitä, mitä asioita perustuslaissa käsitellään. Jako on seuraava:

I osasto: Yhteiskunnan ja talousjärjestelmän perusteet, II: Valtio ja yksilö, III: SNLT:n kansallinen ja valtiollinen rakenne, IV: Kansanedustajien neuvostot ja neuvostojen vaalijärjestys, V: Ylimmät valtiovallan elimet ja hallintoelimet, VI: Valtiovallan ja hallinnon elinten rakenneperiaatteet, VII: Oikeudenkäyttö, välimiesmenettely ja syyttäjälaitos, VIII: Valtiovallan tunnukset, IX: Perustuslain velvoittavuus ja lain muuttamistapa.

Yhteiskunnan perusteet

Lain ensimmäinen pykälä sisältää Neuvostoliiton määritelmän. Vuoden 1936 perustuslain 1 § sisälsi yhteiskunnan luokkarakenteen periaatteen: "Neuvostoliitto on työläisten ja talonpoikien sosialistinen valtio." Uudessa laissa pykälä kuuluu: "Sosialististen Neuvostotasavaltojen liitto on koko kansan sosialistinen valtio, joka ilmentää työväenluokan, talonpoikiston ja sivistyneistön, maan kaikkien kansakuntien ja kansallisten ryhmien tahtoa ja etuja."

On siis otettu käyttöön uusi käsite k o k o k a n s a n v a l t i o . Vaikka laissa onkin mainittu työväenluokka ja talonpoikisto, suunta luokattomaan yhteiskuntaan on selvä, eli kuten L. I. Brezhnev sanoi luonnosta esitellessään 24.5.1977: "Sosiaalisten perusr ryhmien erot häviävät vähitellen... On muodostunut uusi historiallinen ihmisyyhteisö — neuvostokansa." Eri luokat ovat sulautuneet yhdeksi kansaksi, joka ottaa omakseen neuvostovaltion. "Kypsän sosialismin rakentamisen yhteydessä ja kaikkien västökerrosten omaksuessa työväenluokan aatteelliset ja poliittiset asenteet myös valtiomme, joka syntyi proletariaatin diktatuurina, on muuttunut koko kansan valtioksi", sanoi Brezhnev edelleen. Entinen perustuslaki ei vastaa tätä tilannetta, ei siis enää kuvasta yhteiskunnan todellista olemusta. Kun kansa on nyt yhtenäistynyt, se voi ryhtyä muuttamaan sosialistista yhteiskuntaa vähitellen

kommunistiseksi. Luokkavastakohtaisuuksiin ei enää tarvitse kuluttaa voimia.

Johdonmukaisesti 1 §:n kanssa sanotaan 2 §:ssä: "Kaikki valta Neuvostoliitossa kuuluu kansalle. Kansa käyttää valtiovaltaa kansanedustajien neuvostojen kautta, jotka muodostavat Neuvostoliiton poliittisen perustan. Kaikki muut valtioelimet ovat neuvostojen valvonnan alaisia ja selontekovelvollisia neuvostoille." Aikaisempi vastaava säännös totesi neuvostojen kasvaneen ja vahvistuneen kukistettaessa tilanherrojen ja kapitalistien valta ja valloittaessa proletariaatin diktatuuri. Uusi sanamuoto kuvastaa tilaa, jossa proletariaatin diktatuuri on johtanut päämääränsä koko kansan omaksuttua työväenluokan maailmankatsomuksen.

Vallankumouksesta lähtien Neuvostoliiton Kommunistinen Puolue on johtanut neuvostokansaa sosialismiin. On jo aika tunnustaa puolueen todellinen asema neuvostoyhteiskunnassa ja valtiossa. Vuoden 1936 perustuslaki mainitsi puolueen muiden järjestöjen joukossa tiennäyttäjänä, etujoukkona. Uusi laki (6 §) selvittää puolueen erityisasemaa: "Neuvostoyhteiskunnan johtava ja ohjaava voima, sen poliittisen järjestelmän, kaikkien valtion elinten ja kansalaisjärjestöjen ydin on Neuvostoliiton Kommunistinen Puolue. NKP on olemassa kansaa varten ja se palvelee kansaa." Pykälän toisessa momentissa mainitaan, että puolueen aseistuksena on marxismi-leninismi. Puolueen tehtävät ovat neljänlaisia: 1) se määrää yhteiskunnan kehityksen perussuunnan, 2) määrää sisä- ja ulkopolitiikan, 3) johtaa kansan luovaa työtä ja 4) antaa kansan taistelulle kommunismin voiton puolesta suunnitelmallisen ja tieteellisen luonteen.

Puolueessa on aina vallinnut demokraattisen sentralismin periaate. Sama periaate on nyt ulotettu kaikkeen valtiolliseen työhön, mikä osoittaa, että puolueen työtavat on omaksuttu valtionhallinnossakin. Periaatteeseen kuuluu, että kaikki valtion elimet valitaan, ne ovat kansalle tili-velvollisia ja ylempien elinten päätökset velvoittavat alempia. Tärkeintä on asioista päättävien vastuu teoistaan kansalle, virkamiesten vastuu valitsijoilleen. Demokraattisen sentralismin säännös on 3 §:ssä. Demokraattisen sentralismin etuihin kuuluu keskitetty johto. Niiden, jotka tekevät tärkeimmät päätökset, on tiedettävä asiain tila tarvittaessa hyvinkin tarkoin, jotta hallintopäätösten virhemahdollisuudet voitaisiin poistaa.

Uusi säännös on 5 §:ssä, jossa puhutaan kansan osallistumisesta tärkeiden valtiollisten asioiden ratkaisuun. Vaikka neuvostokansan mielipidettä tähänkin asti on kysytty ennen kuin tärkeimmistä asioista tehdään päätök-

siä, menettelystä ei ole ollut nimenomaista säännöstä. Uuden pykälän mukaan on mahdollista joko toimittaa kansanäänestys tai alistaa esimerkiksi jokin tärkeä lakiluonnos kansan käsiteltäväksi. Niitä asioita, joissa tällainen menettely olisi käytössä, ei ole perustuslaissa lueteltu eikä se olisi mahdollistakaan. Asian harkinteen tapaus kerrallaan korkein neuvosto. Uusi perustuslaki on tietenkin tärkein mahdollinen asia, ja sitä käsitelläänkin parhailaan vilkkaasti. Heinäkuun 20 päivään mennessä oli pidetty yli 650.000 työtätekevien kokousta, joissa yli 57 miljoonaa kansalaista on käsitellyt perustuslain luonnosta. Kirjeitä on saapunut korkeimmalle neuvostolle, presidentti Brezhneville, eri lehdille jne. jo 67.000. Ehdotukset ja huomautukset tarkistaa korkeimman neuvoston perustuslakivaliokunta. Käsitteily jatkuu vielä, niin että voidaan odottaa huomattavan osan kansaa lausuvan laista mielihyvänsä. Porvarillisessa maassa tällainen kansalaisten osallistuminen lain säätämiseen olisi täysin mahdotonta. Esimerkiksi Ruotsin kansanäänestys oikeanpuolisesta liikenteestä ei auttanut lainlaatijoita yhtään, koska äänestäjät eivät olleet saaneet riittävästi tietoja asian merkityksestä ja ratkaisun vaikutuksista eivätkä siis voineet harkita asiaa järkevästi.

Luonnoksen 4 ja 8 § kuuluvat läheisesti yhteen. Edellisessä pykälässä vahvistetaan sosialistisen laillisuuden periaate, kansalaisten suojele mahdollisilta virkamiesten väärinkäytöksiltä. Kahdeksas pykälä sisältää poliittisen järjestelmän pääperiaatteen, sosialistisen demokratian. Kansalaisten osallistuminen valtion ja yhteiskunnan asioiden hoitamiseen, valtiokoneiston toiminnan parantaminen, kansanvalvonnan tehostaminen, oikeudellisen perustan lujittaminen, asioiden julkisuus ja jatkuva yleisen mielipiteen noudattaminen kuuluvat sosialistiseen demokratiaan, jossa valta on kansan.

Verrataanpa tätä porvarilliseen järjestelmään. Tuollaisia periaatteita on turha etsiä porvarillisista perustuslaeista. Vaikka Suomenkin hallitusmuodossa sanotaan, että valta kuuluu kansalle, niin hallitusmuodon muut säännökset sisältävät sitten enimmäkseen kansanvallan rajoituksia. Lopulta kansalle ei jätetä muuta valtaa kuin käydä joka neljäs vuosi äänestämässä jotakuta sellaista poliitikkoa, jota Helsingin Sanomat, Aamulehti tai muut riistäjien äänitorvet suosittelevat tyylikkäämmäksi "kansanmieheksi". Jos jotkut riistäjien vastustajatkin sattuisivat pääsemään eduskuntaan, niin sen varalta on valtiopäiväjärjestyksessä säännökset, jotka vaikeuttavat muiden kuin riistäjien mielipiteiden pääsemistä eduskunnan päätökseksi; riistäjien tahto on Suomen perustuslaki. Siihen ei sovi kansanvalvonta eikä työtätekevien osallistuminen.

Talousjärjestelmää koskeissa 9—18 §:ssä on useita vanhan perustuslain säännöksiä, jotka on muokattu kuvaamaan nykyistä kehitysvaihetta ja täydennetty uusilla säännöksillä. Sosialistisen omaisuuden alaa ei ole laajennettu. Tähän omaisuuteen kuuluvat valtion, osuuskuntien ja yhteiskunnallisten järjestöjen omaisuus. Periaate, ettei kenelläkään ole oikeutta käyttää sosialistista omaisuutta omaan rikastumiseensa, on vahvistettu 9 §:n 3 momentissa. Valtion omaisuus on omistuksen päämuoto. Siihen kuuluvat luonnonvarat, tuotantolaitokset, kaupat ja muut palvelulaitokset, koulut, sairaalat, liikennelaitokset, pääosa kaupunkien rakennuskannasta.

Maatalousosuuskunnilla on hallussaan maksutta valtion maata maanviljelyksen ja karjanhoidon ym. harjoittamista varten tarvittava määrä ilman aikarajoitusta. Perustuslakiin on otettu uusi säännös, jonka mukaan osuuskuntien omistusta lähennetään valtion omistukseen.

Entisestä perustuslaista muokattua on 12 §:ssä säännös henkilökohtaisen omaisuuden suojasta. Tähän omaisuuteen voi kuulua työtulot ja säästöt, asunto, kotona harjoitettava aputalous, henkilökohtaiset kulutusesineet. Perintö-oikeus on suojattu. Kolhoosin jäsenten aputalous sekä omakotitalot ovat niin ikään henkilökohtaista omaisuutta.

Henkilökohtainen omaisuus ei siis ole sama kuin meidän yhteiskunnassamme yksityisomaisuus. Neuvostoliitossa henkilökohtainen omaisuus ei voi olla työtä ansaittujen tulojen lähteenä. Sillä ei siis voi hankkia tuotantovälineitä. Vastakohta on porvarillinen yhteiskunta, jossa juuri yksityisomistus tekee mahdolliseksi riiston, toisen ihmisen työllä rikastumisen. Neuvostoperustuslaki estää riiston hyvin yksinkertaisesti rajoittamalla henkilökohtaisen omaisuuden käytön siihen, mihin se on tarkoitettukin; omaisuuden määrää ei ole rajoitettu.

Luonnoksen 13 §:ssä todetaan neuvostoyhteiskunnan hyvinvoinnin perustaksi neuvostoihmisen vapaa työ. Periaate "jokaiselta kykynsä mukaan, jokaiselle työnsä mukaan" on ilmaistu kaikissa aikaisemmissakin perustuslaeissa, niin tässäkin. Valtion velvollisuus on aineellisesti ja moraalisesti kannustamalla saada ihmiset tuntemaan työnteko ensimmäiseksi elämäntarpeekseen.

Meillä puhutaan paljon ns. yritysdemokratiasta. Porvarillinen ns. yritysdemokratia on tyhjä iskulause, jonka tarkoitus on peittää työläisten näkyvistä heidän alistettu asemansa, heidän työnsä tulosten joutuminen riistäjien omaisuudeksi. Neuvostoliiton perustuslain 16 §:ssä on vahvistettu työpaikkademokratian periaate: työtätekevien

yhteisöt ja kansalaisjärjestöt osallistuvat tuotantolaitosten johtoon ja hallintoon. Ne päättävät tärkeimmistä asioista, kuten varojen käytöstä investointeihin, sosiaalipalveluksiin, kulttuuritarpeisiin ja tuotantopalkkioihin.

Erittäin tärkeänä on pidettävä 18 §:ää, jossa vahvistetaan velvollisuus ympäristönsuojeluun tulevien sukupolvien eduksi ja luonnonvarojen käyttö järkipäisesti, säälistus ja tuhlaus kielletään. Verrataan porvarillisiin valtioihin, joissa ympäristön ja luonnonvarojen riisto on sääntönä. Kapitalististen maiden tuotannon kasvu ns. hyvinä aikoina (kriisiaikoinahan mennään taaksepäin) perustuu, paitsi työläisten riiston tehokkuuteen ja hiostukseen sekä muiden kansakuntien sortoon, nimenomaan useimmiten luonnonvarojen tuhlaukseen ja tehokkaan ympäristönsuojelun estämiseen. Porvarillisissakin maissa on tietysti järkeviä ihmisiä, jotka ymmärtävät luonnonvarojen kestävä käytön periaatteen ja ympäristönsuojelun tärkeyden. Mikä arvo näiden ihmisten mielipiteille annetaan (kun lait eivät anna mahdollisuuksia ympäristönsuojeluun ja luonnon järkevään hyödyntämiseen) sen osoittavat mm. meillä äskeiset suunniteltujen luonnon- ja kansallispuistoalueiden tuhot (Kymi-yhtiön suurhakkuut, Mikkeliinsaaret, Kälviän Kotkanneva, Vuotoksen allas ja yleensä jokiemme tuhoaminen, Vanajaveden saastutus, maisema- ja kulttuuriarvojen järjestelmällinen tuhoaminen Tampereella, Turussa ja Helsingissä jne.). Perustuslait eivät meillä estä ympäristön muuttamista rahaksi silläkin uhalla, ettei alue enää sen jälkeen ikinä tuota mitään. Maailman ihmisten kannalta on tärkeää, että niin laaja maa kuin Neuvostoliitto suojaa luonnonvaransa perustuslain säännöksillä. Tuloksista voidaan mainita vaikkapa maailman suurin ja puhtain järvi Baikal, joka jossakin muussa maassa olisi aikaa sitten työnnetty torky täyteen, kuten mm. Yhdysvaltain ja Kanadan suuret järvet.

Sivistys ja rauhanasia

Perustuslain 3 luku sisältää säännökset sosiaalisesta kehityksestä ja sivistyksestä, 4 luku ulkopolitiikasta rauhan palveluksessa ja 5 luku isänmaan puolustuksesta. 3 luvussa ovat tärkeimpiä 23 ja 34 §, joissa vahvistetaan periaatteeksi jatkuva ansiotulojen kohottaminen työn tuotavuuden mukaan sekä valtion velvollisuus sosiaaliturvan ja palvelujen järjestämiseen. Neuvostoliitossa palkankorotus on samalla aina todellinen palkan (reaalipalkan) parannus, koska hinnat eivät nouse eikä inflaatiota tunneta. Luvussa on edelleen eri säännös koululaitoksesta, tiede-

kasvatuksesta ja tutkimuksesta, kulttuurin tuesta ja kansantaiteen kehittamisestä.

Kansankokoukset ja muut tilaisuudet, joissa perustuslain luonnosta on käsitelty, ovat olleet hyvin tyytyväisiä siihen, että perustuslakiin tulee eri luku ulkopoliitikasta, Neuvostoliiton pyrkimyksistä leniniläisen rauhanomaisen ulkopoliitiikan noudattamiseen ja ulkomaiden rauhanpyrkimysten ja edistykseellisten voimien taistelun tukemiseen. Sotapropagandan kielto sisältyy 28 §:ään; meillä sitä eivät ole viime hallitukset edes esittäneet harkittavaksi senkään jälkeen kun hyökkääjä-käsitteen kansainvälisoikeudellinen määrittely YK:ssa valmistui eikä siis enää ole sitäkään veruketta, jonka nojalla Sorsan pitkäaikainen hallitus torjui sotapropagandan kiellon.

Neuvostoliiton velvollisuudet sosialistisen maailmanjärjestelmän keskeisenä valtiona muita sosialistisia maita kohtaan on kirjattu 30 §:ään.

31 §:ssä todetaan sosialistisen isänmaan puolustus tärkeäksi valtion tehtäväksi, johon osallistuu koko kansa. Vaikka maailmansodasta onkin jo kulunut yli 30 vuotta, on aina olemassa vaara, että lännessä sotakiuhkoiset piirit päästävät uuden sodan valloilleen. Sen varalta Neuvostoliitto ylläpitää asevoimia, jotka pystyvät torjumaan hyökkääjät omalta ja myös liittolaisten (mm. Suomen) alueelta.

Valtio ja yksilö

Perustuslain II osastossa käsitellään valtion ja kansalaisten suhteita. Tämä osasto on hyvin laaja, 35 pykälää. Suomen hallitusmuodon vastaavassa osassa on 12 pykälää, nekin melko ylimalkaisia. Koska porvarillisen perustuslain kansalaisoikeuspykälät eivät ole tarkoitetut suojaamaan riistettyjen eikä yleensä tavallisen kansalaisen oikeuksia, ne ovat yleensäkin niin epämääräisiä, etteivät ne häiritse ihmisoikeuksien loukkaamista.

Perustuslain 6 luku sisältää säännökset kansalaisten yhdenvertaisuudesta. Pääosa tämän luvun säännöksistä sisältyi aikaisempaan perustuslakiin, eräitä tärkeitä täydennyksiä on tosin tehty. Eri kielten tasavertaisuus taataan 36 §:ssä, jossa myös on rotuvihan ja rotusorron lietsomisen kielto, sekin entisestä perustuslaista täydennettynä. On taattu naiselle yhdenvertaisuus kaikessa yhteiskunnallisessa elämässä, työssä ja kulttuuritoiminnassa. Valtion velvollisuus on edelleen antaa turvapaikka niille ulkomaalaisille, joita vainotaan kotimaassaan rauhanaatteen, työväenasian, kansallisen vapautuksen, rodun tai edistykseellisen katsomuksen vuoksi. Tämä on ihmisoikeuksien

suojelua, todella vaikuttavaa. Moni suomalainenkin fasismin vastustaja sai 30-luvulla ja sodan aikana turvan Neuvostoliitosta entisten perustuslakien vastaavan säännöksen nojalla.

Seuraavassa luvussa on säännelty kansalaisten perusoikeuden suoja ja kansalaisten velvollisuudet muita yhteiskunnan jäseniä kohtaan. Viime aikoina on meilläkin esitetty eräitä ylimalkaisia täydennyksiä kansalaisoikeuksiin. On siksi mielenkiintoista tietää, mitä oikeuksia sosialistinen perustuslaki takaa kansalaisille.

Yleissäännös (39 §) ulottaa kansalaisoikeudet ja -vapaudet kaikille neuvostokansalaisille. Oikeuksien väärinkäyttö muiden kansalaisten tai valtion vahingoksi on kielletty; voitaisiin lakikielellä puhua erittäin jyrkästä shikaanikiellosta. (Sellainen on periaatteessa voimassa silloin kun joku näennäisen oikeuden nojalla pyrkii vahingoittamaan toista).

Ensimmäisenä oikeutena mainitaan oikeus työhön sekä sitä vastaavaan palkkaan (40 §). Siitä alkaakin jo olla viisikymmentä vuotta, kun Neuvostoliitossa viimeinen työtön poistettiin rekisteristä. Meillä "elvyttämishallituksen" kommunistinen työvoimaministeri lupaa vähintään viimetalvista määrää (160.000) työttömiä ensi talveksiin. Neuvostoperustuslaissa osoitetaan, että oikeuden työhön ja työnsaantiin varmuuden takaavat sosialistinen talousjärjestelmä ja tuotantovoimien kasvu.

Edelleen ovat porvarillisissa maissa tuntemattomia seläiset perusoikeudet kuin oikeus lepoon (neuvostoperustuslain 41 §), lyhyeen työaikaan (41 §), terveydenhuoltoon (42 §), vanhuudenturvaan (43 §), asuntoon (44 §), sivistykseen, kulttuurisaavutusten käyttöön, tieteen ja taiteen vapauteen (45—47 §). Aivan hämmästyttävää olisi, jos porvarillisissa perustuslaeissa olisi 48 §:ää vastaava säännös: neuvostokansalaisilla on oikeus osallistua valtion ja yhteiskunnan asioiden hoitoon. Tieteen "vapaus" taas meillä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että työnantajien keskusliitto pyrkii määräämään, mitä Tampereen yliopisto saa opettaa ja mitä ei.

Uusi pykälä on mm. 49 §, jossa vahvistetaan jokaisen kansalaisen oikeus arvostella virkamiesten työtä ja puuttua epäkohtiin tarvitsematta pelätä painostusta. Tärkeä on myös kansalaisen aloiteoikeus virkamiesten virheiden johdosta ja oikeus saada vahingonkorvausta viranomaisen virheellisestä menettelystä (57—58 §).

Sananvapaus, paino-, kokoontumis- ja mielenosoitusvapaus on vahvistettu 50 §:ssä, järjestäytymisvapaus 51 §:ssä ja uskonnonvapaus 52 §:ssä. Edelleen nauttii perhe valtion suojelusta (53 §). Ns. normaalit vapaudet, jotka muodollisesti taataan myös porvarillisissa laeissa — hen-

kilökohtainen koskemattomuus, kotirauha, yksityiselämä, kirjeenvaihdon ja puhelujen loukkaamattomuus — on mainittu 54—56 §:ssä.

Kansalaisen oikeuksia vastaavat velvollisuudet on säännelty luvun kymmenessä viimeisessä pykälässä, jotka pääosin ovat uusia. Kansalaiset ovat velvollisia noudattamaan lakia, tekemään työtä, varjelemaan sosialistista omaisuutta ja neuvostovaltion etuja ja palvelemaan aseellisissa voimissa. Edelleen on muiden neuvostokansojen kansallista arvoa kunnioitettava, huolehdittava lasten kasvattuksesta sosialistisen yhteiskunnan jäseniksi, kehitettävä ystävyyttä ulkomaan kansojen kanssa ja lujitettava rauhaa kansojen kesken.

Yksityiskohta, johon varsinkin Suomessa kannattaa kiinnittää huomiota nykyisenä aikana, jolloin hallitus sivusta seuraa kansallispuistojen tuhoamista, kulttuurimuistomerkkien repimistä, vesistöjen saastuttamista ja luonnonvarojen tuhlausta, sisältyy 67 §:ään: neuvostokansalaiset ovat velvollisia suojelemaan luontoa ja huolehtimaan kulttuurimuistomerkkeistä. Jos sama säännös olisi Suomen laissa, ei Kymiyhtiö olisi saanut yhtään hakkuumiestä Repoveden aarniometsään.

Perustuslain loppuosaa en voi enää tässä yhteydessä käsitellä. Tärkeimpiä suomalaisen lukijan kannalta ovat edellä selostetut osat. Valtion rakennetta ja hallintoa koskevissa osissakin on uusia säännöksiä, mutta entisiä periaatteita on voitu säilyttää enemmän kuin lain alkuosan säännöksissä.

Olisi toivottavaa, että sitten kun uusi perustuslaki on lopullisesti hyväksytty, saataisiin lakitekstistä hyvä suomenkielinen laitos, jossa olisi tarkka käännös ja suomalaisista käsitteistöä vastaava kieliasu. Tällöin olisi lakiteksti yksiselitteistä ja helpommin ymmärrettävää eikä mitään tarvitsisi jättää arvailun varaan.

USA:n "uusi" ulkopolitiikka

Jorma Lindfors

Yhdysvaltain uuden presidentin James Carterin ulkopolitiikasta on viime viikkoina keskusteltu paljon. Mikä on Carterin moralismin ja "ihmisoikeus"-kampanjan tarkoitus? Miksi SALT-neuvotteluasetelma on arvioitu uudelleen? Mitkä ovat USA:n tavoitteet eteläisessä Afrikassa? Kaiken kaikkiaan: mikä on muuttunut USA:n ulkopolitiikassa Fordin—Kissingerin kauden jälkeen?

Jorma Lindfors pyrkii seuraavassa vastaamaan näihin kysymyksiin. Hänen mukaansa Carterin ulkopolitiikan muotoilussa keskeisellä sijalla on ollut vuonna 1973 perustettu ns. kolmikantakomissio, jonka jäsenet ovat miehittäneet USA:n ulkoasiainhallinnon keskeiset paikat. Komission entinen johtaja on Carterin ulkopolitiikan pääsuunnittelija Zbigniew Brzezinski. Brzezinski on todennut arvostellessaan Kissingerin kauden ulkopolitiikkaa: "Tällä hetkellä tarvitaan ennen kaikkea merkittävää arkkitehtonista ponnistusta eikä akrobaattista ulkopolitiikkaa." — Toimitus.

Carterin valinnan tausta

James Earl Carterin nousu Demokraattisen puolueen presidenttiehdokkaaksi ja hänen valintansa Yhdysvaltain 39. presidentiksi maan sisällissodan jälkeisen historian kenties syvimmän poliittisen kriisin jälkeen heijasti monopoliryhmittymien uudelleenjärjestäytymistä Yhdysvaltain kaksipuoluejärjestelmän sisällä. Olennaista ei ollut ehdokkaan puoluekanta, vaan hänen edustamansa ryhmittymän kyky mukautua muuttuneisiin olosuhteisiin.

Yhdysvaltain imperialismien strategian murtuminen Intiassa kansainvälisen voimasuhteen muutoksen seurauksena saattoi koko Yhdysvaltain poliittisen järjestelmän

4/1977
SOIHTU

uskottavuuden ja toimivuuden kyseenalaiseksi.¹ Kriisin syvyyttä kuvaa hyvin se, että ensimmäistä kertaa Yhdysvaltain historiassa ylimmän toimeenpanovallan haltijoita, presidentti Gerald Fordia ja varapresidentti Nelson Rockefelleriä ei ollut koskaan vaaleilla valittu virkoihinsa. Vuoden 1976 presidentinvaalien ensisijaisena tehtävänä oli palauttaa järjestelmän toimintakyky ja estää poliittisen tyytymättömyyden kanavoituminen kaksipuoluejärjestelmän ulkopuolelle.² Tässä suhteessa Carterin markkinointi uutena, korruptoitumattomana ehdokkaana oli varma sijoitus.

Vaalien poikkeuksellinen luonne näkyi selvästi Carterin saamassa kaksipuoluejärjestelmän perinteiset raja-aidat ylittäneessä tuessa. Yleiseen mielipiteeseen voimakkaasti vaikuttava Time-lehti, joka erityisesti perustajansa Henry R. Lucen (1898—1967) kautta oli perinteisesti kytkeyty Republikaaniseen puolueeseen, antoi yksiselitteisesti tukensa demokraattien Carterille. Monopoliryhmittymät, jotka katsoivat Republikaanisen puolueen nimen edelleen yhdistyvän liian voimakkaasti Watergate-skandaaliin olivat valmiita tukemaan Carterin vaalirahastoa jättämättä kuitenkaan varmuuden vuoksi Fordia täysin ilman tukea. Carter sai tukea kampanjalleen mm. seuraavilta yrityksiltä: Lockheed Aircraft, General Electric, Coca Cola, Kennecott Copper ja Southern Railway.

Carterin kannatusta monopoliryhmittymien keskuudessa laajensi varmasti myös hänen jäsenyytensä republikaaneihin luetun Chase Manhattan Bankin johtajan David Rockefellerin vuonna 1973 perustamassa Kolmikantakomissiossa (Trilateral Commission). Jäsenyys tässä 215 Pohjois-Amerikan, Länsi-Euroopan ja Japanin talousjohtajan, poliitikon, lakimiehen, ammattiyhdistysjohtajan, mielipidevaikuttajan ja korkeakouluprofessorin muodostamassa ryhmässä oli tae Carterin ja hänet esiinnostaneen taustaryhmän poliittisesta linjasta. Carteria voidaankin pitää kolmikantakomission puhtaana tuotteena. Carterin poliittisen koneiston ulkopoliittinen ydinryhmä on koottu lähes yksinomaan komission jäsenistä, ja Carterin noudattama politiikkaa on hahmoteltu jo useita vuosia komission piirissä.³

Carterin ulkopoliittinen koneisto

Carterin ulkopoliitiikan keskeiset vaikuttajat ovat kansallisen turvallisuusneuvoston puheenjohtaja Zbigniew Brzezinski, ulkoministeri Cyrus Vance, varapresidentti

1. Ks. N. Sivachyov & E. Yazkov: History of the USA since World War I, Moscow 1976, s. 377—440.

2. Ks. Gus Hall: 1976 elections: mandate for people's action, Political Affairs, December 1976, s. 4—19.

3. Ks. myös Sakari Määttänen; Carter ja kolmikantakomissio, Ydin 3/77.

Walter Mondale, valtiovarainministeri Michael Blumenthal ja puolustusministeri Harold Brown. Kaikki he ovat kolmikantakomission jäseniä, Carterin ryhmän ehdoton johtohahmo Brzezinski on kolmikantakomission entinen johtaja. Lisäksi ulkoministeriön, valtiovarainministeriön ja puolustusministeriön 40:stä ulkopoliittikan kannalta keskeisestä virkamiehestä ainakin 18 on tällä hetkellä kolmikantakomission jäseniä. Heitä ovat mm. varaulkoministeri Warren Christopher, YK-suurlähettiläs Andrew Young, taloudellisten asioiden apulaisulkoministeri Richard Cooper, turvallisuusasioiden apulaisulkoministeri Lucy Wilson Benson, Itä-Aasian ja Tyynenmeren alueen asioiden apulaisulkoministeri Richard Holbrooke, aseistuksen valvonta ja aseistariisuntatoimiston johtaja Paul C. Warnke, Yhdysvaltain edustaja YK:n merioikeuskonferenssissa Elliot Richardson, Yhdysvaltain edustaja Panaman kanavaneuvotteluissa Sol Linowitz, Yhdysvaltain "eurokommunismi"-politiikan kannalta tärkeä Italian suurlähettiläs Richard Gardner, aikaisemmin Yhdysvaltain autoteollisuustyöläisten liiton puheenjohtajana toiminut Pekingin yhteystoimiston johtaja Leonard Woodcock sekä kansainvälisten taloudellisten asioiden apulaisvaltiovarainministeri C. Fred Bergsten. Kolmikantakomissio muodostaa näiden henkilöiden tärkeimmän ja politiikalle suuntaa-antavan yhteisen nimittäjän.

Carterin ulkopoliittinen koneisto edustaa myös selvää jatkuvuutta Kennedyn ja Johnsonin presidenttikausilta. Ulkoministeri Cyrus Vance toimi Lyndon Johnsonin hallituksen varapuolustusministerinä vastaten osaltaan esim. ns. Tonkinin lahden välikohtauksen suunnittelusta, Johnsonin kaudella puolustusministeriössä ilmavoimista vastasi nykyinen puolustusministeri Harold Brown. Kansainvälisten turvallisuuskysymysten apulaispuolustusministerinä vuosina 1967—69 toiminut Paul C. Warnke johtaa siis tällä hetkellä Yhdysvaltain aseistuksen valvonta- ja aseistariisuntatoimistoa. Useat Carterin hallituksen ulkopoliittisista virkamiehistä ovat hankkineet ulkopoliittiset kannuksensa ulkoministeri Dean Ruskin (1961—1968) alaisina. Tämän Carterin ulkopoliittisena neuvonantajana toimineen veteraanipoliittikon alaisina ovat olleet mm. ulkoministeri Vancen nykyinen toimeenpaneva sihteeri Arthur Borg, Euroopan asioiden apulaisulkoministeri Arthur Hartman, kolmikantalaisiin kuuluva valuutta-asioiden apulaisvaltiovarainministeri Anthony Solomon sekä kolmikantakomission äänellä usein puhuva "Foreign Policy" -lehden pitkäaikainen päätoimittaja Richard Holbrooke.

Carterin hallituksen konkreettisten ohjelmien suunnittelussa ja ulkopoliittisen eliitin koulutuksessa keskeinen asema on ollut Brookings instituutilla. Sillä on selvät yhteydet kolmikantakomissioon, sillä esim. Kolmi-

kantakomission Pohjois-Amerikan puheenjohtaja Gerald C. Smith on myös Brookings instituutin johtokunnan jäsen. Useat Carterin ulkopoliittisista neuvonantajista ja virkamiehistä ovat jossain vaiheessa toimineet Brookings instituutin tutkijoina. Carterin taloudellisten neuvonantajien neuvoston puheenjohtaja, Johnsonin hallituksen entinen budjettipäällikkö Charles L. Schulze on laatinut yhdessä instituutin ulkopoliitiikan tutkimusten johtajan Henry Owenin kanssa Yhdysvaltain ulkopoliitiikan suuntaa luotaavan asiakirjan, jonka suositukset selvästi ohjaavat carterilaista ulkopoliitiikkaa.⁴

Yhdysvaltain varustelupoliitiikan kannalta suuntaa-antavan tärkeinä on pidettävä Brookings instituutin sotilasstrategisia tutkimuksia. Brookings instituutin strategisen aseistuksen tutkimusryhmän puheenjohtajana toimi vuosina 1969—71 silloinen Kalifornian Teknisen Instituutin (Cal Tech) johtaja, nykyinen puolustusministeri Harold Brown. Brookings instituutin näkemysten mukaan Lähi-itä muodostaa Yhdysvaltain politiikan kannalta riskialteimman alueen. Yhdysvaltain tulisi samoin pyrkiä vähentämään maajoukkojaan Etelä-Koreasta kiinnittäen samalla kuitenkin huomiota Japanin turvallisuusintressien varjeluun. Samojen arvioiden mukaan Yhdysvallat ei voi estää kommunistien osallistumista Ranskan, Italian ja mahdollisesti Englannin hallituskoalitioihin, vaan Yhdysvaltain tulisi Euroopassa kiinnittää huomiota erityisesti taloudellisen yhteistyön ja NATO:n voimistamiseen. Instituutti korostaa erityisesti Yhdysvaltain talouspolitiikan ja ulkopoliitiikan tiiviimpää kytkemistä yhteen. Yhdysvaltain raaka-ainetarpeiden tyydyttämiseksi maan politiikassa tulisi kiinnittää suurempaa huomiota taloussuhteisiin raaka-aineita tuottavien kehitysmaiden kanssa. Näin ollen Brookings instituutin esittämät arviot ovat samansuuntaisia kuin ne arviot, jotka ohjaavat Carterin hallituksen politiikkaa.

Carterin ulkopoliittisiin taustatekijöihin on myös laskettava kansainvälisen politiikan alueella tutkimustyötä tekevä Carnegie-säätiö (Carnegie Endowment for International Peace), jonka puheenjohtaja, Thomas L. Hughes on myös kolmikantakomission jäsen. Carnegie-säätiössä ovat toimineet mm. ulkoministeriön politiikan suunnittelusta vastaavan toimiston johtaja Anthony Lake, YK-suurlähettiläs Andrew Youngin varamies Don McHenry, kansainvälisten järjestöjen asiain apulaisulkoministeri William Maynes ja Itä-Aasian ja Tyynenmeren alueen asioiden apulaisulkoministeri Richard Holbrooke.

Carterilla on sekä kolmikantakomission että eräiden hal-

4. Henry Owen & Charles L. Schultze: Setting Priorities for American Foreign policy, Survival, Vol XIX, No 2., March/April 1977, s. 73—75.

lituksensa jäsenten kautta myös suorat yhteydet Rockefellerin tärkeään pääomaryhmittymään, sillä sekä Carterin vaalikampanjan aikainen ulkopoliittinen taustahahmo Dean Rusk sekä nykyinen ulkoministeri Cyrus Vance ovat toimineet Rockefellerin säätiön puheenjohtajina. Rockefellerin säätiön lähes täydellisessä valvonnassa olevan Ulkomaansuhteiden neuvoston (Council on Foreign Relations) julkaiseman perinteisesti arvostetun "Foreign Affairs"-lehden asema on kuitenkin selvästi heikentynyt Brzezinskin ajatuksia laajasti esitelleen "Foreign Policy"-lehden noustessa ulkopoliittikan suuntaa ennakoivaksi julkaisuksi. Foreign Policyn toimituskuntaan ovat nykyisen hallituksen ulkopoliittisesta eliitistä kuuluneet mm. Zbigniew Brzezinski, Richard Holbrooke, Richard Cooper, Elliot Richardson ja kansallisen turvallisuusneuvoston Neuvostoliiton asioiden erikoisneuvonantaja Samuel P. Huntington. Vietnamin sodan kannalta keskeisinä vuosina (1964—1969) Itä-Aasian ja Tyynenmerenalueen asiain apulaisulkoministerinä toimineen William P. Bundyn toimittama Foreign Affairs-lehti ei ole kyennyt tuomaan julki kyllin selkeitä poliittisia vaihtoehtoja muuttuneeseen kansainvälispoliittiseen tilanteeseen. Sen sijaan kolmikantakomissiossa muotoilluille ajatuksille on kyetty saamaan selkeä ohjelmallinen luonne, mikä tällä hetkellä selvästi näkyy Carterin ulkopoliitikassa.

Kolmikantakomission näkemys kapitalismin kriisistä

Kolmikantakomission perustamisen objektiivisena pohjana on kansainvälisen voimasuhteen muutos, joka on pakkottanut eri monopoliryhmittymät etsimään tapoja etupörristiriitojensa tasoittamiseen yhteisten etujen turvaamiseksi. Kolmikantakomissio edustaa Zbigniew Brzezinskin ja David Rockefellerin ratkaisumallia tähän kysymykseen. Jo vuonna 1970 Brzezinski esitti kirjassaan "Between Two Ages", jonka katsotaan suuresti vaikuttaneen Carterin ulkopoliittisiin näkemyksiin, että Yhdysvaltain tulisi pyrkiä kehittämään Pohjois-Amerikan, Länsi-Euroopan ja Japanin välistä yhteistyötä. Joulukuussa 1971 tämä yhteistyö näytti vaarallisesti rakoilevan, jolloin Brzezinski hankki Brookings instituutin johtokunnan jäsenen Huntington Harrisin välityksellä instituutin tuen kolmikantaiselle tutkimusohjelmalle, jossa luotiin kolmikantakomission perusta. Näillä kehittyneiden kapitalististen maiden taloudellisen ja poliittisen yhteistyön välttämättömyyttä korostavilla tutkimuksilla Brzezinski ja David Rockefeller ryhtyivät vuoden 1972 aikana kokoamaan kolmikantakomission runkoa esiteltyään ensin ajatuksensa Hollannin prinssi Bernhardin

johtamalle läntisten teollisuusjohtajien Bilderberg-konferenssille. Vuonna 1973 perustettuun Kolmikantakomissioon kutsuttiin yhteensä 215 jäsentä Pohjois-Amerikasta, Länsi-Euroopasta ja Japanista.

Vaikkakin kolmikantakomissioon on kyetty kokoamaan vaikuttava määrä eri monopoliryhmittymien edustajia, komission kokoonpano kuitenkin osoittaa, että sillä ei ole edellytyksiä ylittää eri monopolipiirien välisiä eturistiriitoja päästäkseen kolmikantamaiden koordinoituun politiikkaan. Kolmikantakomission jäsenistä suurin osa (24 %) edustaa teollisuuspääomaa finanssipääoman edustajien ollessa myös vahvasti (15 %) edustettuna, mutta on huomattavaa, että yhteen on saatu ainoastaan monopoliryhmittymiä, joiden edut eivät suoraan törmää toisiinsa.

Finanssipääomaa kolmikantakomissiossa edustava David Rockefellerin johtama Chase Manhattan Bank, Wells Fargo Bank, Bank of America, Banque de Paris et des Pays-Bas, Banque Lambert, Barclays Bank International, Bank of Tokyo, Mitsubishi Bank, Fuji Bank ja Nikko Securities Company. Näiden rahoituslaitosten intresseissä on erityisesti kolmikantakomission pyrkimys valvoa kansainvälisen rahajärjestelmän kehitystä.

Teollisuuspääoman edustajina ovat mm. Coca-Cola Company, Yhdysvaltain valtiovarainministerin aikaisemmin johtama Bendix Corporation, elektroniikkateollisuutta edustavat Texas Instruments ja Hewlett-Packard, Caterpillar Tractor Company, italialainen FIAT autoyhtymä, monikansallinen Unilever sekä japanilaiset Mitsubishi Corporation, Nippon Seiko, Hitachi, SONY Corporation ja Toyota Motor Company. Teollisuuspääoman edustajissa kiinnittää erityisesti huomiota japanilaisten yritysten edustajien suuri määrä, sillä 51 teollisuuden edustajasta peräti 27 tulee Japanista. Syy on ilmiselvä, sillä lähes täysin tuontiraaka-aineiden varassa toimivia japanilaisyrityksiä varmasti kiinnostaa kolmikantakomission piirissä käynnistetty työ kehittyneiden kapitalististen maiden vastauksen laatimiseksi vaatimuksiin uudesta kansainvälisestä taloudellisesta järjestyksestä.

Carterilaisen ulkopoliittikan propagoinnin edistämiseksi kolmikantakomissioon on kerätty joukko merkittäviä joukotiedotusvälineiden edustajia. Edustettuina ovat Time Inc., CBS, Financial Times, Die Zeit ja La Stampa.

Poliitikkojen verrattain suuri osuus (21 %) kolmikantakomission paikoista korostaa komission asemaa konsultatioelimenä, jonka piirissä on pyritty hahmottamaan yhtenäistä strategiaa kapitalismin kriisin voittamiseksi.

Kolmikantakomission perusajatuksena on, että Pohjois-Amerikan, Länsi-Euroopan ja Japanin tulee voimistaa keskinäistä yhteistyötään voidakseen luoda yhteisen strategian

suhteessa vaatimuksiin uudesta kansainvälisestä taloudellisesti järjestyksestä. Kolmikantakomission mukaan tämä on välttämätöntä, sillä

USA:n
ULKO-
POLI-
TIikka

1. mikäli teollistuneiden kapitalististen valtioiden talouden kasvuvauhti hidastuu raaka-aineiden tuottajamaiden vaatiessa suurempaa korvausta tuotteistaan, johtaa tämän näiden valtioiden hallittavuuden vaikeutumiseen, koska ainoastaan riittävän kasvun vallitessa on mahdollista ostaa erilaisia etupiiriryhmiä.

2. Kehittyneiden kapitalististen maiden epäyhtenäinen politiikka suhteessa raaka-aineiden tuottajiin antaa sosialistisille maille mahdollisuuden poliittiseen operointiin, joka vaarantaa koko kansainvälisen voimatasapainon.

Kolmikantakomission ajattelu on hyvin laajalle levinnyttä, mistä osoituksena voidaan pitää Max Jakobsonin esittämää "Demokratian itsekritiikkiä"⁵. Jakobsonin mukaan kansainvälistä tilannetta luonnehtivat seuraavat tekijät:

"Maailmanlaajuisesti on tapahtunut taloudellisten valtarakenteiden muuttuminen, mistä öljynhinnan moninkertaistuminen on ollut toistaiseksi merkittävin ilmaus. Se ei jää varmastikaan ainoaksi, vaan on varauduttava kiristyvään kamppailuun luonnonvaroista.

Teollisuusmaiden piirissä tapahtunut taloudellinen integraatio on luonut uusia kansainvälisiä riippuvuuksia, joita kansalliset hallitukset eivät vielä kykene riittävästi hallitsemaan. Kansainvälinen talouspoliittinen yhteistyö ei ole kehittänyt tasatahtia taloudellisen integraation kanssa. Kansainvälistä lamaa pyritään torjumaan kansallisin toimin.

Markkinatalousmaiden eli länsimaisten demokratioiden sisäinen päätöksentekojärjestelmä on joutunut epäkuntoon. Useita vuosikymmeniä jatkuneen taloudellisen kasvun aikana yhteiskuntamme on järjestäytynyt hyvinvoinnin lisäyksen jakamiseen. Se ei ole vielä mukautunut uuteen tilanteeseen."

EVA:n esittämät ratkaisumallit suomalaisen demokratian hallittavuuden parantamiseksi noudattavat hämmästyttävän tarkasti kolmikantakomission toukokuussa 1975 Kiotossa järjestämän "Demokratian kriisi" -seminaarin toimenpideehdotuksia⁶. Teollistuneiden kapitalististen maiden hallittavuuden parantaminen edellyttää ennen muuta riittävän taloudellisen kasvuvauhdin ylläpitämistä sekä yhteiskuntaso-

5. Kanava 4/77.

6. Ks. Michel J. Crozier, Samuel P. Huntington & Joji Watanuki: The Crisis of Democracy — Report on the Governability of Democracies to the Trilateral komission, New York University Press, 1975.

pimuksen muotoon puettujen korporatiivisten hallintomallien kehittämistä. Kioton seminaarissa esitettiin myös ajatus "häätilahallitusten" (state of emergency governments) muodostamisesta.

Esitetyt esimerkit korostavat kolmikantakomission asemaa poliittisen ideoinnin ja informaationvaihdon foorumina. Ilmeistä kuitenkin on, että sillä ei ole mahdollisuuksia sovittaa eri monopolipiirien välisiä eturistiriitoja ja luoda näin yhtenäistä poliittista strategiaa kolmikannan jäsenvaltioille.

Carterin ulkopoliitiikan painopistealueet

Carterin ulkopoliitiikan suuntaviivat noudattavat hyvin tarkasti Zbigniew Brzezinskin kolmikantakomission johtokaudella hahmottelemia linjoja. Ilmeisimpänä erona Carterin ulkopoliitiikan ja Kissingerin kauden ulkopoliitiikan välillä on ulkopoliittisen toiminnan moralistinen sävy. Kyseessä ei kuitenkaan ole Carterin henkilökohtaisista syistä omaksuma tyyli, vaan tietoinen pyrkimys luoda Yhdysvaltain ulkopoliitikalle ideologinen perusta, jonka varaan voidaan rakentaa laajaa tukea nauttiva konkreettinen ulkopoliittinen ohjelma.

Yhdysvaltain tulevan ulkopoliitiikan linjoja selvittelevässä artikkelissaan "Amerikka vihamielisessä maailmassa" Zbigniew Brzezinski arvioi Yhdysvaltain nousun toisen maailmansodan jälkeen johtavaksi maailmanvallaksi pohjautuneen hyvin suurelta osin myös ideologisiin seikkoihin.⁷ Brzezinskin mukaan "Franklin Roosevelt soveltaessaan luovasti New Dealin aikana liberalismin ja sosialismin sekoitusta Amerikan olosuhteisiin loi mallin, josta muodostui monille eurooppalaisille kiehtova tulevaisuudenkuva. Se näytti säilyttävän ja jopa lisäävän henkilökohtaista vapautta liittäen tähän vapauteen myös tasa-arvoisuuteen tähtäävän yhteiskunnallisen elementin. Toinen maailmansota ja välittömästi sen jälkeinen aika olivat näin olleen Yhdysvaltain viehätysvoiman loistokautta. Tämän seurauksena Yhdysvaltain ulkopoliittikka toimi sellaiselta filosofiselta pohjalta ja vedoten siten joukkoihin, että siitä muodostui ainutlaatuinen panos Yhdysvaltain ulkopoliitikalle ja oli kenties yhtä tärkeä Yhdysvaltain toisen maailmansodan jälkeiselle johtoasemalle kuin sen sotilaallinen mahti ja bruttokansantuote suhteessa muuhun maailmaan."

Brzezinski katsoo, että Yhdysvallat on vähitellen luopunut tästä ideologisesta perustasta ajautuen kohti ideologista eristäytymistä. Kohti kansainvälistä tasa-arvoa suun-

nattujen vaatimusten myötä vapauden käsite on muuttunut lähes Yhdysvaltain edustaman käsitteen vastakohtaksi. Puolustaessaan vanhaa filosofista perustaansa Yhdysvallat ajoi itsensä Brzezinskin mukaan lähes täysin eristykseen. Tämän suuntauksen kohokohtana voidaan pitää Yhdysvaltain YK-suurlähettiläs Patrick Moynihanin lokakuun 3. päivänä 1975 YK:ssa pitämää puhetta, jossa hän totesi, että "Yhdistyneissä Kansakunnissa on tällä hetkellä jäljellä pari tusinaa demokraattisia valtioita. Totalitaariset kommunistiset valtiot ja erilaiset muinaista ja nykyistä itsevaltaa edustavat valtiot muodostavat lopun joukkoa. Ja mikään muu ei yhdistä näitä valtioita niin kuin näkemys, jonka mukaan heidän menestyksensä riippuu ennen muuta meidän epäonnistumisesta."

Brzezinskin näkemyksen mukaan Yhdysvallat oli ajautumassa vaaralliseen poliittiseen paitsioon tilanteessa, jolloin sen ennen muuta tulisi aktiivisesti pyrkiä vaikuttamaan kansainvälisen kehityksen suuntaan. Yhdysvaltain tulisi antaa omassa propagandassaan vapautuskäsitteelle uusi laajempi, tasa-arvoa korostava merkitys, joka loisi myös ideologisen pohjan Yhdysvaltain politiikalle suhteessa vaatimuksiin uudesta kansainvälisestä taloudellisesta järjestyksestä. Näin ollen Carterin ihmisoikeuspolitiikka kytkeytyy kiinteästi Yhdysvaltain talouspolitiikkaan. Ainoastaan laajentamalla ihmisoikeuspolitiikkansa ja vapauskäsitteensä alaa Yhdysvallat pystyy välttämään ideologisen eristäytymisen, mikä on ennakkoehdona Yhdysvaltain aktiiviselle ulkopoliitikalle annettavalle tuelle.

Brzezinskin mukaan ideologisen eristäytymisen ja taloudellisen kasvun välillä vallitsee suora suhde. Mikäli Yhdysvallat jää ulkopuolelle keskusteluissa uudesta kansainvälisestä taloudellisesta järjestyksestä seuraukset ovat kohtalokkaita, sillä Yhdysvallat, jonka väestö muodostaa vain 6 % maailman väestöstä, käyttää arviolta 30—35 % maailman vuotuisesta öljytuotannosta, 55—60 % luonnonkaasusta, 15 % hiilestä, 20 % teräksestä, 35 % alumiinista ja 30 % kuparista. Näin ollen Yhdysvaltain ulkopoliittisen strategian keskeisimpänä tavoitteena on kansainvälistä voimasuhdetta muuttavan taloudellisen itsenäistymisprosessin estäminen.

Tämän strategisen päätavoitteen saavuttaminen edellyttää kolmikantamaiden välisten yhteyksien tiivistämistä luomalla kolmikantainen neuvottelumekanismi, jossa kukin osapuoli on yhden edustajan kautta sopimassa yhteisestä strategiasta. Tämän tavoitteen toteuttaminen kohtaa suurimmat esteensä Euroopassa, jossa Yhdysvallat on kiinnittänyt erityistä huomiota kommunististen puolueiden kasvaneeseen rooliin. Kolmikantaisen ajattelun mukaan olennaista "eurokommunististen" puolueiden valtaannousussa

on se, että ne myös hallitusvastuussa ollessaan säilyttävät "kansallisen" näkökulmansa suhteessa esimerkiksi keskusteluun uudesta kansainvälisestä taloudellisesta järjestyksestä.

Välittömien poliittisten kysymysten joukossa keskeisimmällä sijalla kolmikantaisen yhteistyön tiivistämisen jälkeen ovat Lähi-idän tilanteen ja eteläisen Afrikan tilanteen ratkaisu. Lähi-idän kysymyksellä on suora yhteys Yhdysvaltain talouspolitiikkaan, sillä niin kauan kun Lähi-idän tilanne ja palestiinalais-kysymys ovat ratkaisematta muodostavat nämä kysymykset öljyentuottavien arabimaiden sisällä pohjan poliittisille ryhmille, jotka ovat valmiita käyttämään "öljyasetta" vaatimustensa ajamiseksi. Yhdysvaltain haavoittuvuus tässä suhteessa on erittäin suuri, sillä Yhdysvallat tuo öljystään 42 % ulkomailta. Lähi-idän kysymys tulee edelleen ratkaista tavalla, joka voimistaa Egyptin ja Saudi-Arabian kaltaisten maiden asemia arabimaiden yhteisön sisällä.

Carterin eteläisen-Afrikan politiikkaa ohjaa Brzezinskin toteamus: "Mikään ei voisi olla sen tuhoisampaa kuin Yhdysvaltain asettuminen valkoisen ylivallan viimeiseksi suojamuuriksi Afrikassa ajankohtana jolloin rotujen välinen tasa-arvo on tulossa hyväksytyksi ehdottomana normina. Tämä saisi koko Afrikan ja suuren osan Afro-Aasiaa meitä vastaan." Näin ollen taistelu eteläisen Afrikan poliittisesta tulevaisuudesta on siirretty mustien itsehallinnosta ja itsenäisyydestä käytäväksi sisäiseksi taisteluksi. Yhdysvaltain kannalta taistelu kansallisia vapautusliikkeitä vastaan tulee käydä ensisijaisesti niiden sisällä eikä ulkopuolelta niitä vastaan.

Brzezinskin hahmottelema linja on paljolti siirtynyt käytäntöön presidentti Carterin noustua valtaan. Yhdysvaltain ulkopoliitiikan selvimmät muutokset ovat: Ihmisoikeuspolitiikka on nostettu politiikan propagandistiseksi ideologiseksi pohjaksi. Jännityksen lientymisen alueella Yhdysvallat edellyttää sosialististen maiden "maksavan korkeamman hinnan" lientymisestä. Aseistariisunnan alueella aikaisemmin saavutetut tulokset ovat uhattuna, kun Yhdysvallat on aloittamassa uutta varustelukierrosta. Yhdysvallat on lisännyt voimakkaasti sijoitustoimintaansa kehitysmaiin pyrkien näin lujittamaan neokolonialistisia siteitään. Carterin ulkopoliitiikka on saanut selvän ohjelmallisen luonteen, joka on helpottanut ulkopoliittisen linjan markkinointia Yhdysvalloissa.

Mutta ulkopoliitiikan perustavoite on entinen: Yhdysvaltain imperialismin etujen puolustaminen sosialistisia maita, kansainvälistä työväenluokkaa ja kehitysmaita vastaan.

Tandem, nuori Lukács ja suomalainen sivistyneistö

Raimo Lovio

"On kai pakko kirjoittaa kirja-arvostelu. Niinhän näinä päivinä näkyy jokainen kolumnisti kiirehtivän tekemään."

Sanat ovat Kansan Uutisten päätoimittajan Erkki Kauppilan; arvostelun kohteena kesäkuussa ilmestynyt Tandem-projektin (Jukka Gronow, Pertti Klemola, Juhana Partanen) loppuraportti "Demokratian rajat ja rakenteet".¹ Kauppilaa ennen oli mielipiteensä tutkimuksesta ehtinyt ilmaista jo Demarin päätoimittaja Aimo Kairamo, Uuden Suomen Jyrki Vesikansa, Helsingin Sanomien Jaakko Okker, Kauppalehden pääkirjoittaja...

Muutamia viikkoja ennen Tandem-raportin ilmestymistä julkaisi Kansankulttuuri Seppo Toiviaisen tutkielman "Nuori Lukács", vuoden 1977 toisen tärkeän kirjan. Sen sivuuttaminen tai pelkkä kirjahyllyyn asettaminen olisi yhtä sulaa hulluutta kuin jättää tutustumatta Tandemin raporttiin.

Esitysten tutkimuskohteet ovat aivan erilaiset. Tandem analysoi suomalaista hallitsemistapaa ja sen taloudellista perustaa. Toiviaisen aiheena on legenda nuoresta Lukácsista sivistyneistöproblemana asetettuna. Tandem, tasa-arvo ja demokratian tutkimus, oli valtion yhteiskuntatieteellisen toimikunnan rahoittama painopisteprojekti. Toiviaisen kirja liittyy toisaalta hänen tutkimukseensa sosiologian historiasta ja toisaalta hänen kiinnostukseensa sivistyneistökysymyksestä.

1. Erkki Kauppila, Kansan Uutiset 12. 6. 1977.

Kuitenkin kirjoilla on muutakin yhteistä kuin vain ilmestymisajankohta. Toiviaisen kirja käsittelee Lukácsin kautta sitä ongelmavyhteä, joka liittyy porvarillisen sivistyneistön edustajan kasvamiseen kommunistiseksi intellektuelliksi. Esitys on teoreettinen, mutta epäilemättä sillä on yhtymäkohtia suomalaisen sivistyneistön ja ennen kaikkea nuoren akateemisen tutkijapolven kehitykseen Suomessa 60—70-lukujen aikana. Tandem-raportissa puolestaan sivutaan lyhyesti tätä sivistyneistön aatteellista kehitystä konkreettisesti, paikallistetaan sen merkitys suomalaisen hallitsemistavan kehityksessä. Ja lisäksi: nähdäkseni molemmat tutkimukset edustavat sitä tasoa, että niissä itsessään ilmenee nuoren akateemisen tutkijakunnan kasvaminen kommunistisen intellektuellin mittoihin.

Tältä kannalta pyrin seuraavassa esittelemään Tandem-raportin ja Toiviaisen tutkielman sisältöä ja niiden saamaa vastakaikua, tarkastelemaan niiden yhteiskunnallista paikkaa ja merkitystä.

Lienee kuitenkin paikallaan ensin esitellä molempien pääsisältö. Aloitan Tandemista.

Suomalainen hallitsemistapa ja sen taloudellinen perusta

Tandem-projektiin sisältyi kolme tutkimuslohkoa, joiden kohteena olivat demokraattiset toimintaorganisaatiot, joukkotiedotus sekä Suomen talouselämä. Työ jakaantui kahden osaan. Ensinnäkin projektissa tutkittiin rajattuja aiheita, erityisiä yhteiskunnallisia ongelmia. Tämän työn tulokset esitettiin aiemmissa julkaisuissa. Mutta tavoitteena oli myös ollut yhtenäinen esitys suomalaisen demokratian ajankohtaisista ongelmista. Näin syntyi tässä tarkasteltava tutkimuksen loppuraportti, itsenäinen teos, joka ei ole aikaisempien erillistutkimusten tiivistelmä.

500-sivuinen loppuraportti koostuu neljästä osasta. Ensimmäisessä osassa kehitellään tutkimuksen lähestymistapaa ja käsitteitä: demokratiaa, subjektiviteetti-käsitettä jne. Toinen osa käsittelee suomalaisen demokratian taloudellista perustaa. Esityksen kolmannessa osassa aiheena ovat suomalaisen hallitsemistavan ja politiikan pysyvät piirteet. Viimeinen osa käsittelee Suomen nykyisiä valtiollisia ja poliittisia rakenteita, tulopolitiikan kautta.

Risto Alapuro on kuvannut tutkimuksen sisällöllistä peruslinjaa — joutuen pakostakin hieman yksinkertaistamaan — seuraavasti: ”Lähtökohtana on, että usean muun länsieurooppalaisen maan tavoin Suomi on maa, jossa kapitalismi on kehittynyt valtiomonopolistiseksi kapitalismiksi. Suomelle ominaisena piirteenä korostetaan puunjalostusteollisuuden johtavaa asemaa talouselämässä ja

samalla vientiteollisuudessa. Ns. taloudellisen länsisuuntauksen mukaisesti suomalaisen pääoman osana kansainvälisessä työnjaossa on toimia nimenomaan puunjalostuksen alalla. . . . Kun valtio pyrkii turvaamaan koko talouden häiriöttömän kasvun, se tukee ennen muuta suur-yhtiöiden pääoman kasautumista. Vientimonopoliin edut tulevat tällä tavoin esiin yhteisinä etuina. Varsin keskeinen suomalaisen pääoman kilpailutekijä maailmanmarkkinoilla on kirjoittajien mukaan maamme suhteellisesti katsoen alhainen palkkataso. Siitä alkaen kun vientiteollisuus oman sisäisen kapitalistisen kehityksensä takia 60-luvun puolivälissä ja sitten myös kansainvälisen laman vuoksi joutui vaikeuksiin, erityisesti palkkojen kasvun rajoittaminen on tullut keskeiseksi asiaksi valtion toiminnassa. Valtion ja monopoliin läheinen yhteys näkyy kirjitettyimminkin tulopolitiikassa. . . . Samaan aikaan valtion piirissä on kehittynyt kokonaistaloudellinen suunnittelu, ja valtionhallinto on tullut riippumattomaksi parlamentaarista valvonnasta. Poliittisen järjestelmän osalta kehitykseen kuuluu demokratian kaventuminen. Tällaiseen kehitykseen pohjautuvat kirjoittajien mukaan mm. sellaiset usein mainitut ongelmat kuin eduskunnan vaikutusvallan väheneminen ja valtiollisen byrokratian voimistuminen. Edellytyksenä hallitsemistavalle, johon tulopoliittinen mekanismi kuuluu, on ollut 'toinen kansallinen eheytyminen', 50—60-luvun ideologinen kehitys. Presidentti Kekkonen hahmo katsotaan keskeiseksi sekä tässä eheytyksessä että sen ulkopoliittisen vakavuuden luomisessa, joka on mahdollistanut taloudellisen länsisuuntauksen.”²

Tandem-tutkimus virittää kolme yleistä yhteiskuntatieteellisen tutkimukseen liittyvää ongelmaa: mikä on teoreettisen yhteiskuntatutkimuksen asema ja paikka, mikä on monitieteellisen tutkimuksen luonne ja kolmanneksi mitä tutkimuksen ”yhteiskunnallinen relevanssi” merkitsee, mikä on tutkimuksen ja politiikan välinen suhde. Ongelmat ovat tärkeitä, ja soisi että juuri näistä syntyisi keskustelua.

Tekijät itse korostavat teoreettisen yhteiskuntatutkimuksen tärkeyttä. ”Täytyy rakentaa uusia teorioita. Ei mene tieteen teko sellaisilla menetelmillä, jotka auttaisivat ihmisiä olemaan ajattelematta. Pahimpia ongelmia suomalaisissa yhteiskuntatieteissä on juuri ollut teoreettisen ajattelun vähäisyys ja teorioiden heikko liittyminen konkreettisten asioiden tutkimiseen”, on Juha Partanen todennut.³ Teoreettisen tutkimuksen korostaminen näkyy

2. Risto Alapuro, Uusi Maamme-kirja marxilaisin menetelmin, Helsingin Sanomat 11. 6. 1977.

3. Haastattelu Suomen Kuvalehti.

myös raportissa. Kaikkia ongelmia lähestytään mittavan teoriakoneiston avulla. Esimerkiksi talousosassa tutkitaan huolellisesti voiton suhdeluvun laskutendenssin lakia, tarkastellaan pääomien maailmanmarkkinoilla tapahtuvan kilpailun yleisiä piirteitä, täsmennetään monopolipääoman käsitettä jne. Teoreettisen keskustelun jälkeen jäsennetään sitten lähinnä sekundaaritutkimusten avulla itse tutkimuskohdetta, Suomen taloutta. Varsinaista uutta empiiristä tietoa esitetään suhteellisen niukasti. Tutkijat ovatkin todenneet, etteivät he ole pyrkineet mihinkään tilastolliseen selvitykseen Suomessa vallitsevasta tasa-arvon puutteesta. Sellaisen laatiminen on lähinnä reformeja suunnittelevien virkamiesten tehtävä.

Tutkimuksen monitieteellisestä luonteesta Juha Partanen on todennut: "Tähän saakka eri tieteiden välisistä kontakteista on enemmänkin puhuttu kuin mitään tehty. Tavallisesti aiemmin eri alojen tutkijat ovat tarkastelleet samaa kohdetta oman tietensä näkökulmasta. Tämän tutkimuksen yhteydessä yksi ja sama tutkija on joutunut raportoimaan useilta eri aloilta. ... Itse toimin tilastomatematiikan parissa vielä 60-luvulla, nyt olen joutunut paneutumaan erityisesti poliittiseen historiaan, oikeustieteeseen ja jopa genetiikkaan."⁴ Tutkimuksen monitieteellinen luonne — samoin kuin todettu teoriapainottuneisuus — tekevät loppuraportin tietysti herkäsi yksityiskohtaiselle kritiikille, "onko tuo asia nyt juuri noin ja miksei sanota että on myös näin" — tyyppiselle kritiikille. Tällainen lähestymistapa Tandemin loppuraporttiin on kuitenkin väärä, koska tutkimus virittyy monitieteisen teoreettisen keskustelun kautta.

Tutkimuksen ja politiikan välisen suhteen ongelman tutkijat ovat ratkaisseet seuraavasti: "Julkisin varoin rahoitetun tutkimuksen, joka toimii erillään valtiokoneistosta, poliittisista puolueista ja eturyhmäorganisaatioista, olisi hyödytöntä esittää ohjelmallisia kantoja demokratian kehittämiseen tai pyrkiä antamaan neuvoja päätöksentekijöille konkreettisissa ratkaisuissa. Riippumattoman tutkimuksen erityinen merkitys on siinä, että se voi tuoda esiin tosiasioita ja jäsentää niitä kokonaisuudeksi. Tutkimus ei vaikuta samalla tavoin kuin politiikan tekeminen. 'Puolueetonta' demokratian ja tasa-arvon lisäämiseen tähtäävää tutkimusta ei voi olla, mutta se voi ja sen pitää perustella 'puolueellisuutensa' tieteellisin argumentein. Se voi vaikuttaa ja olla 'yhteiskunnallisesti relevanttia' esittämällä asioita ihmisten harkittavaksi."⁵

4. Haastattelu Suomen Kuvalehti.

5. Tasa-arvon ja demokratian tutkimus TANDEM, Demokratian rajat ja rakenteet, Juva 1977, s. xi—xii.

Tandem-raportti ei toistaiseksi ole vielä saanut paljoa osakseen vakavaa sisällöllistä arviointia — suuresta kohusta huolimatta tai juuri sen takia. Virallinen Akatemian arviointiseminaarikin järjestetään vasta lokakuussa. Yleisesti teosta on kuitenkin kiitetty samalla kun on todettu sen monet ongelmat. Loppuraportin laajinta osaa, suomalaisen hallitsemistavan taloudellista perustaa, on pidetty raportin perusteellisimpana. Samoin on kiitetty ns. kansallisen eheytyksen ideologian analyysia. Kriittistä huomiota on kiinnitetty eniten demokratia-käsitteen määrittelyyn ja siihen, että paikka paikoin käsittely on jäänyt nopeiksi ekskursioiksi ilman vankkaa yhteyttä tutkimuksen keskeisiin kysymyksiin. Keskustelu jatkuu.

"Länsimainen marxilaisuus" ja nuori Lukács sivistyneistöproblemana

Mistä Toiviaisen kirjassa sitten on kysymys? Filosofi ja kirjallisuushistorioitsija Georg Lukács (1885—1971) on vuosisatamme kiistelyimpiä ajattelijoita.

"Legenda nuoresta Lukácsista on esitykseni aihe. Esitämällä Lukácsin nuoruudenhistorian en pyri ainoastaan kumoamaan legendaa vaan ennen kaikkea selittämään sen synnyn ja luonteen", selventää Toiviainen kirjansa johdannossa.⁶

Mikä on legenda nuoresta Lukácsista? "Legenda nuoresta Lukácsista esiintyy monissa yhteyksissä, filosofiassa, sosiologiassa, kirjallisuushistoriassa ja estetiikassa, eikä vähiten politiikassa. Legenda nuoresta Lukácsista kertoo, että Lukács 1923 teoksessaan Historia ja luokkatietoisuus asetti todellisen marxilaisuuden, joka samalla on 'neuvostomarxilaisuuden' ja 'stalinismin' vaihtoehto. Nuori Lukács edustaa 'länsimaista marxilaisuutta' vastakohtana dialektiselle materialismille. Nuoren Lukácsin ja Leninin välinen ero merkitsee olennaisesti samaa kuin 'länsieurooppalainen' ja 'puoliaasialainen' tie sosialismiin. Legendaan nuoresta Lukácsista liittyy kiinteästi myytti, että hän 1923 rekonstruoi nuoren Marxin vieraantumiskäsitteen, ennen kuin Marxin 1844-käsikirjoitukset oli löydetty ja julkaistu." Legendaan liittyy tarina, että Lukács olisi osoittanut "vulgaarimarxilaisuutta" vastaan tietoisuuden keskeisen merkityksen marxilaisuudessa ja että hän olisi elvyttänyt Marxin dialektiikan vastakohtana "vulgaarimarxilaisuudelle" tai "positivismille" marxilaisuudessa.⁷

6. Seppo Toiviainen, Nuori Lukács, kriittinen esitys Georg Lukácsin varhaisesta ajattelusta ja toiminnasta (1906—1929), Kansankulttuuri 1977, s. 24.

7. Mt., s. 7—8, 154—171.

Ketkä tällaista legendaä ovat pitäneet yllä? Toiviaisen mukaan Lukács on noussut esille tähän mennessä neljässä aallossa. Nimiluettelo on pitkä ja komea: Horkheimer, Adorno, Marcuse, Sartre, Goldman, Lefebvre, Fromm, Garaudy, praksistit, Mandel, uusvasemmistolainen liike, vain tunnetuimpia nimiä mainitakseni. Kaiken kaikkiaan "nuoresta Lukácsista on tullut antikommunismien ideologeille, porvariston vasemman siiven edustajille ja kodittomille intellektuelleille symbolihahmo, joka edustaa 'venäläisen marxilaisuuden' vaihtoehtoa".⁸

Miksi tämä legenda ei ole kuollut vaikka "kypsä" Lukács on itsekin kiistänyt nuoruuden tuotantonsa? Toiviainen vastaa: "Legenda nuoresta Lukácsista ei palaudu pelkästään kysymykseen Lukácsin persoonasta, vaan se on ennen kaikkea kysymys niistä yhteiskunnallisista suhteista, joiden tuote ja ilmentäjä nuori Lukács on." "Nuoren Lukácsin probleema on siis sivistyneistöprobleema, mutta konkreettisesti ja historiallisesti asetettuna. Tämä sivistyneistöprobleema on kahtalainen: se koskee sekä Lukácsin omaa henkilöhistoriaa että koko sitä kirjallisuutta, joka pitää yllä ja kantaa legendaä nuoresta Lukácsista." "Kun sanon, että nuoren Lukácsin probleema on sivistyneistöprobleema, tarkoitan sitä problematiikkaa, joka koko rikaudessaan liittyy porvarillisen sivistyneistön edustajan muuttumiseen kommunistiseksi intellektuelliksi."⁹

Tässä lyhyesti Toiviaisen kirjan sisällön juoni. Teoksen alä laajenee ohi pelkästään Lukácsin henkilön. Toiviainen käsittelee varsin kattavasti marxilaisuuden luonnetta tieteenä ja politiikkana sekä sivistyneistön osallistumista proletariaatin vallankumoukselliseen liikkeeseen. Ja juuri siksi teos on myös niin tärkeä. Olisi varsin toivottavaa, että Toiviaisen Lukácsin kautta ns. "länsimaista marxilaisuutta" vastaan esittämä kritiikki tulisi ideologisen keskustelun kohteeksi sekä kommunistisessa että sosialidemokraattisessa liikkeessä. Toiviainen ei suoranaisesti viittaa mihinkään suomalaiseseen keskusteluun, mutta silti esimerkiksi sos.dem. nuorisoliikkeen Sosialistinen Politiikka -lehden ja myös Yhteisrintama-lehden kirjoittajat ovat kyllä vastauksen velkaa.

Keskityn seuraavassa yksinomaan Toiviaisen esittämään sivistyneistöprobleemaan. Toiviainen varoo konstruoimasta mitään "yleistä sivistyneistäteoriaa", jota nuori Lukács toteuttaisi tai edustaisi. "Lukács ei ole kuka tahansa sivistyneistön edustaja, vaan oppinut ja hienostunut saksalaisen henkieteen ja irrationalismin edustaja. Hän ei

edusta mitä tahansa sivistyneistöä, vaan nimenomaan imperialismin varhaisvaiheen loismaista sivistyneistöä. Hän ei liity kommunistiseen liikkeeseen milloin tahansa, vaan nimenomaan siinä vaiheessa, jossa ensimmäinen sosialistinen valtio muodostuu, kansainvälinen kommunistinen liike syntyy ja alkaa kamppailu leninismistä alkuperäisen marxilaisuuden ainoana laillisena jatkajana. Tässä voimakentässä legenda nuoresta Lukácsista on syntynyt, tässä voimakentässä se on esitettävä, arvosteltava ja selitettävä”, Toiviainen korostaa.¹⁰

Loismainen sivistyneistö? Toiviaisen mukaan vapaan kilpailun kapitalismissa ja vielä varhaisen imperialismin vaiheessa porvarillinen sivistyneistö oli suhteellisen itsenäistä sivistyneistöä, irrallista sivistyneistöä, loismaista sivistyneistöä. Loismainen sivistyneistö oli hallitseva sivistyneistötyyppi vuotta 1914 edeltävässä kapitalistisessa maailmassa. Se oli taloudellisesti loismainen sikäli, että se eli pikemminkin yhteiskunnasta kuin yhteiskunnassa. Ideologisesti ja poliittisesti se oli loismainen sikäli, että se pyrki kohottamaan itsensä autonomiseksi ja ylihistorialliseksi voimaksi. Tämä ei luonnollisestikaan estänyt loismaista sivistyneistöä olemasta porvarillista sivistyneistöä, kapitalistis-imperialistisen yhteiskunnan ”ideologinen sääty”. Porvarillinen yhteiskunta oli vuosisadan alussa kehittynyt tilaan, jossa se irrottautui porvarillisen vallankumouksen ihanteista ja jopa taisteli niitä vastaan, samoin kuin nousevan proletariaatin ideologiaa, tieteellistä sosialismia vastaan. Loismaisen sivistyneistön ideologia — elämänfilosofia laajasti otettuna — oli epäsuoraa apologetiikkaa, joka näennäisesti ei hyväksynyt porvarillis-kapitalistista yhteiskuntaa, vaan edusti kapinaa ja pessimismia, mutta samalla yleisti kapitalistisen yhteiskunnan todelliset ristiriidat kosmisiksi ja ylittämättömiksi ristiriidoiksi. Kaikki tiet veivät lopulta oman aseman itsehijasteluun, jossa reaalin yhteiskunnallinen elämä korvautui oletetulla, syvemmällä ja todellisemmalla elämällä, jossa porvarillisen yhteiskunnan ristiriidat muodostuivat elämän itsensä ristiriidoiksi, jossa todellisen vallankumouksen paikan otti pelkkä sielujen kapina: kysymys ilman vastausta, arvoitus ilman ratkaisua, teoria ilman käytäntöä.

Loismaistuneen sivistyneistön edustajat elivät todellisen elämänsä erilaisissa piireissä, ne olivat heidän verenkiertonsa, akvaarionsa. Vuodesta 1906 alkaen myös Lukácsin elämänpiirin muodostivat salongit ja kahvilat, kateederi ja teatteri, matkat Alpeille ja Italiaan. Myöhemmin hän mm. osallistui Berliinissä Max Weberin piiriin, jonka

toimintaa Toiviainen kuvaa loistavalla tyyllillään: "Max ja Marianne Weberin olohuoneessa sunnuntai-iltapäivänä sikarinsavussa ja loppumattomana virtaavassa keskustelussa istuivat nämä oppineet miehet, monet rouvineen, jotka hekin olivat hyvin oppineita. Herrasmiesten ja heidän rouviensa sivistynyt ja henkevä keskustelu mitä erilaisimmista aiheista; väitteitä ja vastaväitteitä, perusteluja ja vastaperusteluja; kauniita paradokseja ja mitä hienostuneimmin kehiteltyjä ajatuskulkuja; siellä täällä muodostuu spontaaneja ryhmiä voimakkaiden tai väittelykykyisten persoonallisuuksien ympärille; ehkä jokin väittäjä tai ajatuskulku tulee myöhemmin esille jonkun heistä myöhemmin kirjoittamassa artikkelissa, jolloin kaikki tunnistaivat sen alkuperäksi erään sunnuntain Webereillä. Ja kun he poistuvat myöhään sikarinsavun ja keskustelun päihdyttämänä ulkoilmaan, tai kun he auttavat takkia toistensa ylle tai vetävät kalosseja jalkaansa, tuntuu varmasti kaikista ikään kuin he olisivat puhdistautuneet. 'Hyvä herra, Teidän kanssanne on miellyttävä keskustella.' 'Rakas ystävä, ehkä palaamme tähän aiheeseen joskus toiste.' 'Lähetäkää minulle uusin kirjanne heti, kun se valmistuu.' Ja tähtitaivas kaartuu heidän ylleen samanlaisena Saksassa, Ranskassa, Englannissa, kaikkialla missä he pienissä piireissään hengen aseinen kurottautuvat kohti totuutta ja kauneutta. Tällainen on heidän maailmansa, maailma ennen vuotta 1914."¹¹

Sitten puhkesi maailmansota. Sotaa edeltänyt loismainen sivistyneistö joutui jakoon luokkien kesken. Se osa loismaista sivistyneistöä, joka sodan yhteydessä "palasi" porvarilliseen luokkaansa, ei tehnyt muuta kuin sen, mikä oli luonnollista. Yhtä luonnollista on, että toinen — määrällisesti edellistä huomattavasti pienempi — osa säilytti loismaisuutensa ja tapahtumien edetessä joko jatkoi ajalehtimistään luokkien välissä tai liittyi jompaan kumpaan luokkaan. Lukácsin tie kulki antimilitarismin kautta liittoon työväenluokan kanssa: 1918 hän liittyi Unkarin kommunistiseen puolueeseen "lyhyen epäroinnin jälkeen" ja hänet nimitettiin Unkarin neuvostotasavallan kansankomissaariksi ja poliittiseen työhön Romanian rintamalle. Neuvostotasavallan tappion jälkeen vuodet kuluivat maanpaossa Wienissä, jossa Lukács osallistui aktiivisesti UKP:n ja Kominternin fraktiotaisteluihin ja pyrki luomaan uutta aikakautta vastaan marxilaisen teorian. "Historia ja luokkatietoisuus" ilmestyi 1923.

Mutta ideologiaa ei voida vaihtaa kuin vaatepartta, ja Lukácsilla hyppäys oli todella nopea ja raju. Lukácsin

ajattelussa tapahtui "vasemmistolaisen etiikan" ja "oikeistolaisen tietoteorian" yhteensulautuminen. Lukácsista tuli "peräti tieteellinen ja hirveän vallankumouksellinen" Leninin ja Kominternin linjan kriitikko. Mutta aivan erikoisella eikä missään tapauksessa lattealla tavalla. Ensinnäkin Lukácsin käännyttäminen äkkijyrkkyys poikkesi täysin esim. 1920-luvulla neuvostosivistyneistössä vaikuttaneista ns. proletkultin tendensseistä; Lukács ei ollut missään mielessä populisti, pikemminkin aristokraatti. Toiseksi Lukács kylläkin edusti "vasemmistolaista" oppositiota Kominternissa, mutta 1920-luvun alun Lukács ei kuitenkaan ollut antibolsevikki, ei esiantistalisnisti eikä "kansallisen kommunismin" edustaja vaan pikemminkin hyperbolsevikki.

Lukács eli näin henkilökohtaisesti sen probleeman, jonka Marx ja Engels hahmottivat puhuessaan porvarillisen sivistyneistön liittymisestä proletariaatin puolueeseen. Marx ja Engels katsoivat, että on "kehityksen kulkuun perustuva ilmiö, että myös tähän asti hallinneesta luokasta liittyy ihmisiä taistelevaan proletariaattiin ja tuo mukanaan valistuksen aineksia." He asettivat kuitenkin kaksi ehtoa, sen että nämä ihmiset tuovat mukanaan "todellisia valistuksen aineksia" ja että he "omaksuvat väärentämättömän proletariaatin katsomustavan". Kohoaminen "koko historiallisen kehityksen käsittämisen tasolle" oli marxisin klassikoille todellisen valistuksen aines. Todellisten valistuksen aineiden kohdalla nuorella Lukácsilla oli perin juurin porvarillinen lähtökohta-ajattelu; proletariaatin luokkakantaisuuden paikalla ei eettinen supervallankumouksellisuus.

Olisiko asia siis niin yksinkertaisesti, että koska Lukács tuli porvarillisesta sivistyneistöstä kommunistiseen liikkeeseen ja edusti siellä ääri-vasemmistolaisuutta, niin hän vain heittäytyi "toiseen äärimmäisyyteen", oli paavillisempi kuin paavi itse? Ei, vastaa Toiviainen: "Että käännyttäiset ovat aina ja väistämättä paavillisempia kuin paavi itse, on pelkkä arkielämän sisällyksetön fraasi. Itse arkikokemus konkreettisesti eriteltynä kumoaa tämän rujon teesin. Siitä saakka, kun työväenluokan vallankumouksellinen liike on imenyt jäseniä, rekryyttejä ja liittolaisia muista luokista, on kaikki kokemus osoittanut, että porvarillisesta sivistyneistöstä lähtöisin olevat käännyttäiset voivat edustaa joko oikeistososialidemokratian ja työläisaristokratian katsomuksia tai ääri-vasemmistolaislahkolaisia katsomuksia ja kaikkia niitä vaihtoehtoja, jotka näiden kahden äärimmäisyyden väliin mahtuvat."¹²

Suurin piirtein näin Toiviainen asettaa ja ratkaisee nuoren Lukácsin edustaman sivistyneistöprobleeman. Olen esittänyt sen tässä ilman itse Lukácsin ajattelun kehityksen sisällöllisiä vivahteita. En halua viedä keneltäkään todellista lukemisen iloa: lukekaa itse!

Nuoren Lukácsin ongelma ja suomalainen sivistyneistö

Toiviainen tarkastelee siis kirjassaan Lukácsin siirtymistä porvarillisesta sivistyneistöstä "kaikessa ainutkertaisuudessaan, problemaattisuudessaan ja tuskallisuudessaan". Voidaanko nuoren Lukácsin ongelma siirtää toisiin ajankohtiin ja maisemiin?

Voidaan ja ei voida. Kuten sanottu Lukács ei ollut kuka tahansa, hän ei edustanut, mitä tahansa sivistyneistöä hän liittyi kommunistiseen liikkeeseen täsmälleen tietyissä olosuhteissa. Kuitenkin Toiviaisen analyysissa on myös yleisempiä aineksia, itse probleema, jota Toiviainen valottaa Marxin ja Engelsin asettamilla teoreettisella ja poliittisella normilla, kommunistisen intellektuellin mittapuilla. Tämä ongelma "lankeaa muodossa tai toisessa 1840-luvun nuorhegeliläisten, Venäjän narodnikkien, erilaisten anarkistien ja anarkosyndikalistien ylle, se ulottuu Frankfurtin koulun useisiin edustajiin, Sartren ja hänen kaltaistensa 'kriittiseen kritiikkiin', vuoden 1968 ylioppilasvallankumouksellisiin, 'uuteen vasemmistoon', 'länsimaiseen marxilaisuuteen' jne." "Legendan jatkuminen riippuu olennaisesti siitä kohtalosta, jonka vuoden 1968 kapinan osanottajat ja perilliset tulevat Länsi-Euroopassa ja USA:ssa itselleen valmistamaan. Sikäli ja siinä määrin kuin heidän problematiikkansa välttämättä sivuaa nuoren Lukácsin henkistä vaellusta, he tulevat nostamaan hänet esille joko esikuvana, ihanteena, mallina tai — ylitettynä probleemana."¹³

Toiviainen ei jatka tästä eteenpäin, ulota tarkasteluaan konkreettisesti suomalaisen sivistyneistön nykyiseen tilanteeseen. Mutta ei liene väärin olettaa, että Toiviaisella on kirjaa kirjoittaessa ollut mielessään myös suomalaisen sivistyneistön aatteellinen kehitys: "Lukácsin yhteydessä siinä on samalla ajateltu teidän tämän päivän sivistyneistöänne", on Eino Karhu kirjasta todennut.^{13a}

Onko siis nuori Lukács nykyiselle suomalaiselle sivistyneistölle ihanne vai ylitetty probleema?

Vastaan kysymykseen lainaamalla muutamaa Tandem-raportista ja Toiviaisen kirjasta esitettyä arvovaltaista

lausuntoa. Urho Jokinen arvioi Tandem-raporttia näin: "Marxilais-leniniläisiä tutkimuksia Suomessa toki on. Viime aikoina niitä on tullut ilahduttavasti lisää. ... Tandem on siitä erikoinen tutkimus, että siinä heijastuu tutkijoiden tutkimusvaiheen aikana lisääntynyt tieto tutkimusmetodistaan, marxilaisuudesta. ... lopputulos on hyvä: omalla tavallaan urauurtava."¹⁴ Risto Alapuro puolestaan toteaa: " 'Demokratian rajat ja rakenteet' on oikeastaan ensimmäinen yritys tarkastella laajasti koko Suomen kehitystä marxilaisessa yhteiskuntatutkimuksessa. Suomessa marxilaisen tutkimuksen juurtumisella on ollut poikkeuksellisia vaikeuksia verrattuna usean muun Länsi-Euroopan maan tilanteeseen. ... Useassa maassa, mm. Suomessa, marxilainen tutkimus alkoi saada jalansijaa yliopistoissa 60-luvun jälkipuolelta lähtien. ... Gronowin, Klemolan ja Partasen tutkimuksen takana ei ole suomalaista marxilaista tutkimusperinnettä. Kuvaavaa on, että kaikki lähdeluettelossa mainitut Suomessa tehdyt marxilaiset tutkimukset tai artikkelit ovat 70-luvulta. Tätä taustaa vasten tulevat selvästi esiin sekä heidän kirjansa eräänlainen uranuurtaja-asema että sen monet ongelmat."¹⁵ Ja mitä sanookaan Juha Manninen Toiviaisen tutkimuksesta: "Erityistä jännitettä ja lähes ainutlaatuista sisäistä painoa tutkielmalle antaa sen tekijän kouliintuneisuus marxismin teoriassa ja käytännössä. Tällä teoksellaan Toiviainen selvästi ylittää ne kansallisesta erityishistoriastamme johtuvat rajoitukset, joita voi kutsua Suomen marxilaisen tutkimuksen lapsenkengiksi."¹⁶ Voiko sen selvemmin sanoa: Tandem-projektin ja Toiviaisen kirjan myötä suomalainen vasemmistosivistyneistö on ylittämässä — ylittänyt nuoren Lukácsin probleeman.

Kiiruhdan täsmentämään. "Tandem" ja Toiviainen edustavat akateemista marxilaista tutkimusta ja siinä tapahtunutta kehitystä. Mutta ei ole mitään syytä unohtaa SKP:n piirissä jo monia vuosikymmeniä harjoitettua puoluetutkimusta. Sillä on ollut tärkeä merkitys, vaikkakaan nykyinen akateeminen marxilainen tutkimus ei suoranaisesti ole kasvanut siitä. 60—70-lukujen marxilaisella tutkijapolvella on myös ollut omat suomalaiset edelläkävijänsä: O. W. Kuusinen ja muut vuosisadan alun ylioppi-laat sekä 30-luvun ASS:läiset — vain tärkeimmät mainitakseni. "Tandem" ja Toiviainen edustavat akateemista tutkijasivistyneistöä eivät koko sivistyneistöä. (Kulttuuri-työntekijöiden kehitys on kylläkin noudattanut suurin

14. Urho Jokinen, Marxilainen tutkimus demokratiasta, Tiedonantaja 20. 7. 1977.

15. Risto Alapuro, mt.

16. Juha Manninen, Nuori Lukács ja Euroopan hengenhistoria, Helsingin Sanomat 29. 6. 1977.

piirtein samaa rataa.) En myöskään halua väittää, että nuoren Lukácsin ongelma on yksinkertaisesti poissa päivä-järjestyksestä. Ei missään tapauksessa. Toiviainen korostaa kirjassaan: "... on täydellä selvyydellä todettava, että mikäli probleema halutaan ratkaista positiivisesti, ei siihen ole mitään oikotietä. Teoriaa ja politiikkaa ei voida yhdistää millään fraasilla tai pelkällä aforismilla, vaan kysymys voi olla vain niiden konkreettisesta, jokapäiväisestä välittämisestä elämäntyönä. Mistään kompromissista, jossa tieteellisyyden vaatimus uhrataan 'politiikalle', ei voi olla kysymys. Ei liioin politiikasta erillisenä vapaa-ajanviettomuotona tai harrastuksena."¹⁷ Probleeman yllittäminen vie välttämättä vuosia. Lisäksi nuoremmat saavat kulkea aina saman tien uudelleen, tie kylläkin voi olla helpommin kuljettavissa.

Lisäksi omaa paikkaansa hakevaa sivistyneistöä on vielä paljon. Tämän osoittamiseksi pari esillä oleviin kirjoihin liittyvää sattumaa. Sosialidemokraatti Mauri Kavonius tulee sanoneeksi sinänsä kohtuullisessa arviossa Tandem-tutkimuksesta näin: "Vaikka Tandem ei muodollisesti Lenin-sitaattien lukumäärällä laskettuna täytä nk. taistolaisten ns. VAMOKAP-tutkimusten kriteereitä, se henkisesti on laskettava kuuluvan niihin. Lenin onkin lähinnä korvattu Marxilla." Kavoniuksen mukaan Tandemiin sisältyy mekaaninen käsitys tekniikasta. "Viimeaikaisesta anglosaksisesta marxilaisesta kirjallisuudesta olisi myös löydettävissä erilaisia näkemyksiä tekniikan ja tuotantoyksikön koon vaikutuksesta ja merkityksestä kapitalismissa." Kavoniuksen mukaan ay-liike Tandemissa nähdään vain osana poliittista järjestelmää ja lähes sivuutetaan sen taloudellinen rooli. "Tässä suhteessa länsimaisesta kirjallisuudesta, mukaanluettuna länsimainen marxilainen kirjallisuus, olisi aivan ilmeisesti saanut olennaisia (nyt puuttuvia) näkökulmia ja syvyyttä ymmärtämykseen." Valtion budjettia ja talouden tilaa ja kasvua koskevaa analyysia olisi voinut syventää. "Tässä niin kuin monissa muissa asioissa olisi länsimainen marxilainen kirjallisuus saattanut antaa hedelmällisiä vaikutteita", päättää Kavonius Tandem-arvionsa.¹⁸ Siinä se nyt on: Lenin ja Marx vastaan "länsimainen marxilaisuus".

Yhteisrintama-lehdestä löydämme vielä hauskemman sattuman. Juha Järvinen kirjoitti — ennen kuin Toiviainen kirja ilmestyi — erittäin poleemisessa artikkelissaan mm. näin: "Mikäli jääme toistelevaan pelkästään sosialismin aapiskirjoissa esitettyjä yksinkertaistettuja ja pelkistettyjä teorioita, kuihtuu sosialismi sosialidemokraattien

17. Seppo Toiviainen, mt., s. 276.

18. Mauri Kavonius, Ajetaanpa Tandemilla, Ahjo 27/77.

suuresti pelkäämäksi luurangoksi, jota on turha julkisesti kaupitella." ... "tarvittaisiin entistä enemmän spontaania, välitöntä innostuneisuutta myös periaateteesiä (KOJ:n — RL) käsittelyssä. Yksityinen, organisoimaton aktiivisuus korostuu yhä enemmän: teorian yksinäiset, vapaat partisaanit ovat nyt kullan arvoisia."¹⁹ "Vapaat partisaanit"?? Mistä tämä ilmaus on peräisin? Ei keneltäkään muulta kuin Lukácsilta! Lukács kuvasi omaelämäkerrallisisa merkinnoissään toimintaansa 30-luvulla juuri "partisaanikämpäilijänä" vulgaarimarxilaisuutta ja dogmatismia vastaan!²⁰

Väitän siis, että nuoren Lukácsin probleema ollaan ylittämässä nuoren akateemisen tutkijakunnan piirissä. Tandem-raportti ja Toiviaisen kirja osoittavat, että tämä tutkijapolvi kykenee tuomaan mukaan "todellisia valitusten aineksia". Toiviaisen kirjasta on sanottu puolileikkilään, että se on nykyisessä tilanteessa "julkaisupoliittinen ylellisyys". Mutta sitä se ei ole missään tapauksessa! Sen korkea, kansainvälisestäkin huomattava taso — kuten Manninen on todennut — on juuri osoitus, ettei uuden tutkijapolven muovautumisessa ole kysymys mistään käsittelemättömästä antautumisesta dogmatismille ja politiikalle, vaan syvällisestä marxilaisuuden omaksumisesta ja soveltamisesta. Tandem-raportin lausunto " 'puolueetonta' demokration ja tasa-arvon lisäämiseen tähtäävä tutkimus ei voi olla, mutta se voi ja sen pitää perustella 'puolueellisuutensa' tieteellisin argumentein" todistaa, että myös poliittinen normi otetaan vakavasti.

Tandem-raportti ja Toiviaisen kirja edustavat siis tiettyä pääteipistettä tai paremminkin uutta lähtökohtaa suomalaisen sivistyneistön aatteellisissa kehityksessä. Missä on sitten tämän kehityksen alkupiste ja miten murros on toteutunut? Yhdeksi lähtökohdaksi voidaan ottaa ehkä II maailmansodan jälkeinen ensimmäinen "nuori polvi", joka koki tehtäväkseen murskata 20—30-luvun saksalais-suuntauksen taiteen ja tieteen alueella.

Kulttuurin alueella toimineita on myöhemmin totuttu kutsumaan 50-luvun modernisteiksi, tieteen puolella nuori polvi toi nopeassa tahdissa Suomeen angloamerikkalaisen sosiologian, keynesiläisyyden, behavioristisen politiikan tutkimuksen jne. Ja eikös vain heilläkin ollut omat "piirinsä". Pekka Lounela kuvaa mukavassa kirjassaan (paitsi ettei hän ymmärrä kommunisteja lainkaan) kulttuuripuolen keskeistä "piiriä", Eino Leino Seuraa (per. 1947) näin: "Kysymys oli epäilemättä kulttuuripolitiikas-

19. Juha Järvinen, Liikkeen edistymistä vai pelkkä tusinaohjelma, Yhteisrintama 3/77.
20. Seppo Toiviainen, mt., s. 270.

ta mutta tuskin luokkataistelusta, vaikka seuran päämääräksi melko pian tuli kaikkinaisen vapaan ajattelun edistäminen eikä nimikkohenkilön palvonta. ... yhdistys sulki porttinsa naisilta lähinnä kai siihen tekosyyhyn vedoten, että heidän osallistumisensa mutkistaa toveripiirin saunomista. ... läsnä oli kirjailijoiden, tieteenharjoittajien ja taitelijoiden piiriä, jopa lausujia. Koska seura oli suljettu, siihen pääsemiseksi tarvittiin suosittelija ja johtokunnan hyväksyminen. ... Vapaamuurarihenkisesti kiinnitettiin huomiota henkilökohtaisiin ominaisuuksiin, siihen kelpasiko 'veljeksi', ja vaikutusvaltaan ... Kokouksissa kävi väkeä tusinasta kahteen ja aktiivit viihtyivät siinä vuoden pari. Keskusteluaiheet pysyivät melko vakioina ... vetävimpiä olivat kirjallisuusteemat ... Kun ne oli velvollisuudentuntoisesti selvitetty, seurasi juoruilun, vapaan ideoinnin ja ryypiskelyn aika ... Siellä koordinoitiin keskustelua ja väittelyä ... Mutta kohokohtia olivat jouluja kevätsaunat sekä vuosikokoukset. Tikanheitto, kolmiloikka ja kivityöntö Otavan kesäkodin Kattilan pihalla tekivät oikeutta hengen jättien terveille ruumiille. Eikä Leinoakaan unohdettu suurimpina juhlahetkinä, vaan sihteeri saatettiin velvoittaa panemaan pöytäkirjan motoksi: Koskenniemi on taituri/ mutta Eino Leino on nero/ ja siinä se onkin jumalauta/ niiden miesten ero."²¹

Saksalaisuuntaus kaadettiin, V. A. Koskenniemi ja muut pantiin nurin. Kekkonen valittiin presidentiksi. Kaikki kunnia siitä, mutta kritiikki oli luonnollisesti porvarillista. Ja siksi sitten kun 60-luvulla tämä sivistyneistö "joutui jakoon luokkien kesken" lähes kaikista "nuorista" tuli "vanhoja". Tandem-raportissa analysoidaan mm. Pekka Kuusen ja Erik Allardtin panosta kansallisen eheytyksen ideologisten asettamusten kehittelijöinä. Jouko Tyyrin löytää nykyisin Aamulehden palstoilta! "Nyt heidän tehtävänään on esittää arvovaltaisimmat puheenvuorot nykyisistä yhteiskunnallisista ongelmista", todetaan Tandem-raportissa."²²

Mutta Tandem toteaa myös: "Osan sivistyneistön jäseniä, etenkin sitä suurten ikäluokkien sukupolvea, joka 1960-luvun puolivälin jälkeen oli itse saanut kokea yhteiskunnallisen rakennemuutoksen seurauksia, tämä aatteellinen kehitys johti opiskelijaliikkeen kautta kommunistiseen liikkeeseen. Heistä tuli uuden hallitsemistavan arvostelijoita."²³

Tandem havaitsee myös tärkeän seikan todetessaan, että "eräät jo pitempään mukana olleet ovat pystyneet

21. Pekka Lounela, Rautainen nuoruus, Helsinki 1976, s. 74—76.

22. TANDEM, s. 492.

23. Mt., s. 415.

uusiutumaan henkisesti" (harv RL).²⁴ On todella niin, että vain eräät ovat pystyneet kulkemaan ajan kehityksen mukana, useimmat ovat jääneet toistamaan opiskeluvuosina oppimaansa tai jopa taantuneet. Suomalaisen sivistyneistön aatteellinen kehitys on ollut voimakasta sotien jälkeisenä aikana, mutta tämä kehitys on tapahtunut erikoisella tavalla. Kehitystä voisi kärjistäen kuvata akateemisella veljessarjalla: kunkin veljeksien aatteellisen näkemysten määrää hänen syntymäaikansa: vanhin on modernisti, väliin mahtuu erilaista radikaalia ja nuorin on "täysverinen stalinisti"! Näin ollen ei myöskään "Suomen Lukácsia" ole helposti löydettävissä. Mikä on ollut monopoliporvariston edustajien reaktio tähän sivistyneistön aatteelliseen kehitykseen?

Suomalainen sivistyneistö poliisijärjestyksen kourissa

Marx kuvasi kerran vulgaaritaloustieteen eroa klassiseen porvarilliseen taloustieteeseen näin: "Enää ei ollut kysymys siitä, oliko tämä tahi tuo väite totta, vaan oliko se pääomalle hyödyllinen vai vahingollinen, poliisijärjestyksen vastainen vai ei." Tämä ilmiö on varsin tuttu nykyisin: avoin tieteellinen väittely korvataan poliittisella demagogialla.

Tandemin kirjoittajille ehkä liiankin tuttua. Ensin he saivat kohdata hyökkäyksen Klemolan SAK-kirjaa vastaan, sitten hyvin suunnitellun operaation Mainos-raporttia vastaan. Onko edessä vielä kolmas hyökkäys?

Ilmeisesti. Vai miltä kuulostavat seuraavat ajatukset. Ennen loppuraportin ilmestymistä Seikko Eskola uhkaili Kanava-lehdessä: "Tandemin vetäydyttyä uusille puolustuslinjoille, tutkimustensa keskeneräisyyden suojaan ... on nyt syytä jäädä odottamaan ryhmän Suuren Teoksen valmistumista. ... Jos se tutkimusten tuloksena tarjoaa merkittävästi yhteiskuntapoliittisesti sovellutuskelpoista tietoa ja on laadultaan ja metodeiltaan runsaasti keskin-kertaisen tohtorinväitöskirjan yläpuolella, on kritiikin syytä vaieta. Ellei näitä vaatimuksia täytetä, on todellisen kritiikin aika."²⁵ Siis: nyt on puolustuslinjojen murta-misen aika! Tandemin ilmestymisen yhteydessä puolestaan Uusi Suomi raportoi p ä ä k i r j o i t u k s e s s a a n : "Tan-dem-tutkimuksen ihmeelliset seikkailut jatkuvat. Viime maaliskuussa valmistui ryhmän loppuraportti, mutta sen kahta käsikirjoitettua kappaletta on säilytetty Suomen Akatemian kassakaapissa ... Eilen Demari julkaisi selo-stuksensa loppuraportista. Lehti ei ole tietävästi hankki-

24. Mt., s. 491.

25. Kanava 9/76.

nut teosta kustantajalta, joten yleisesti hyväksyttyjä pelisääntöjä ei liene tältä osin loukattu. Tuskin Demari on kuitenkaan ostanut teosta julkisena asiakirjana Suomen Akatemialta, mikä on myös mahdollista viralliseen sivuhintaan 1,50 markkaa eli noin 900 markkaa koko teos. Mitä muita mahdollisuuksia on olemassa? Tuskin teos on salakulkeutunut kirjapainosta, tuskin kustannussopimuksen tehneet kirjoittajat itse ovat vuodon takana. Ehkä toimittaja on kahlannut runsaat 500 sivua läpi virkaaikana Akatemian toimistossa? Epämääräisen pelaamisen maku hankkeen ympärillä kuitenkin vahvistuu.²⁶ "Seikkailu", "kassakaappi", "pelisääntöjen loukkaaminen", "julkinen asiakirja", "salakulkeutunut", "vuoto", "epämääräistä pelaamista"!!! "Tämä on puhtaasti poliisiasia", totesi ulkoministeri Väyrynen taannoisesta lentokonekaappauksepäilyksestä. Uuden Suomen pääkirjoituksen lukemisen jälkeen on selvää, että myös Tandem on puhtaasti poliisiasia. Enää puuttuvat syytteet ja eri pituiset vankeusrangaistukset.

Valitettavaa on, että valtaosa sosialidemokraattista lehdistöä on ollut mukana tässä ajohadissa. Tandemin loppuraporttia Kansan Lehti esimerkiksi arvioi kylmäverisesti: "Tandemin tekijät ovat näköjään ottaneet todesta iskelmän sanat, että kun ajetaan tandemilla pitää myös meluta ja syljeskellä. Tutkimuslähteenä on käytetty iskelmän kaltaista painoarvoa omaavia auktoriteetteja ja asiakirjoja. Lopputulokset ovat sen mukaiset. Neljän vuoden työn tuloksena syljeskellään kohti tasavallan presidenttiä, sos.dem. puoluetta, tulopolitiikkaa jne. Kommunistit saadaan kiitetyiksi. Kaikki tämä on vaatinut valtion varoja lähes 800 000 markkaa. Saman tieteellisen pätevyyden ja samat johtopäätökset olisi saanut paljon halvemmalla, esim. tilaamalla Tiedonantajan ja Hämeen Yhteistyön vuosikerrat."²⁷ Syljeskelijät putkaan! Rahat pois rosvoilta!

Ei voi muuta kuin kysyä, että vieläkö SDP:n johdossa ihmetellään, miksi sosialidemokraattien kannatus opiskelijoiden keskuudessa on romahtanut 70-luvulla, miksi SDP:n arvovalta nuorten tutkijoiden keskuudessa on niin mitätön? Ei kai?

Tiedepoliisit eivät koskaan sano viimeistä sanaa

Olisi lohdutonta, jos Tandemin ja Toiviaisen kirjan saama vastaanotto olisi edellä tyhjentävästi raportoitu. Onneksi niin ei ole. Vakavissa arvioissa niihin on suhtau-

duttu asiallisesti, jopa kiittäen. Toiviaisen kirjaa on useilla tahoilla kehoitettu käännettäväksi ruotsiksi ja saksaksi. Tandem-projektia arvioi esim. professori Göran von Bonsdorff Hufvudstadsbladetissa seuraavasti: "Silti tehtäisiin tekijöille vääryyttä jos torjutaan kirja marxilaisena vulgaaripropagandana ja totuttujen fraasien toistamisena. Pääinvastoin voidaan sanoa, että analyysit usein ovat itsenäisesti kehiteltyjä ja antoisia myös ei-marxilaisille ... Monissa kohdissa tekisi pikemminkin mieli esittää kommentteja ja täydentäviä kysymyksiä kuin esittää suoranaisia vastaväitteitä."²⁸

Näyttää jopa siltä, että Tandemin Mainos-raportin kiistan yhteydessä akateemikko Georg Henrik v. Wrightin antamasta lausumasta tulee eräänlainen vedenjakaja. Wrightin lausuman jälkeen ei kukaan itseään kunnioittava tutkija voi piiloutua. "Kuinka kauan vielä voi vaitiollen kärsiä sitä hullutoitumista, joka on meneillään Suomen kulttuurielämässä ja tieteessä", kysyi Wright.

Kulttuurityöntekijöiden vaikeneminen on loppunut. He ovat saaneet kyllikseen jatkuvasta rahan puutteesta, poliittisesta syrjinnästä ja määräilystä. KTL:n toiminta laajenee ja yhteydet lujittuvat, Kiila on aloittanut uuden nousunsa, julkilausumat ja lähetystöt seuraavat toisiaan. Syntyy taidetta.

Tutkijat ovat varmasti virstan verran jäljessä kulttuurityöntekijöistä. Mutta tuskinpa välimatka enää pitenee. Tutkijaliitto on pääsemässä vauhtiin, Tiede ja edistys lehti on saanut hyvän vastaanoton, TIEPO on vahvistumassa. Toiviaisen kirjan loppulause on vaativa, mutta optimistinen: "Teorian ja politiikan välille on helppo rakentaa Kiinan muuri, koska porvarillinen yhteiskuntamuoto itsessään rakentaa sitä joka päivä. Mutta tämä on vain probleeman ylittämistä asettamatta itse problemaa, välitöntä vastaamista ennen kuin kysymys on asetettu siihen muotoon, että vastaaminen on mahdollista. Teoreettinen ja poliittinen on ratkaistava samassa pisteessä, sisältä käsin, yhtäaikaan. Sillä toisin kuin Faustilla, on kullakin elävällä ihmisellä rinnassaan vain yksi sydän."²⁹

28. Göran von Bonsdorff, Vår demokrati enligt Tandem, Hufvudstadsbladet 27. 7. 1977.

29. Seppo Toiviainen, mt., s. 285.

Raportteja

Suomen ja Neuvostoliiton pitkän ajanjakson yhteistyöohjelma

Lähtökohdan Suomen ja Neuvostoliiton taloudellisten suhteiden kehitykselle muodostaa v. 1948 solmittu YYA-sopimus. Vuodesta 1951 lähtien on maiden välistä tavaravaihtoa säänneltä 5-vuotisin tavaravaihtosopimuksin. Näin pitkäaikaiset kauppasopimukset sosialististen ja kapitalististen maiden välillä yleistyivät vasta 1960-luvulla. V. 1955 allekirjoitettiin sopimus tieteellisestä ja teknisestä yhteistyöstä, jota vastaavia asiakirjoja tai kohtia sosialististen ja kapitalististen maiden välisissä sopimuksissa sovellettiin vasta 1960-luvun loppupuolelta lähtien. V. 1961 Suomen liittyessä EFTA:an, se poisti tullit Neuvostoliitosta tulevalta tuonnilta, mikä on poikkeuksellinen järjestely sosialistisen ja kapitalistisen maan suhteissa vielä tänäänkin. V. 1971 allekirjoitettiin sopimus taloudellisesta, teollisesta ja teknisestä yhteistyöstä. Suomen kauppavaihdosta Neuvostoliiton osuus on yli 18 % (v. 1975) kun se kapitalistisilla mailla on keskimäärin vain 2 % (Ulkomaankauppa 1975 ja Monthly Bulletin of Statistics May 1977).

Loogisen jatkon tälle kehitykselle muodostaa tämän vuoden toukokuun 18. päivänä pääsihteeri L. I. Brezhnev ja presidentti Kekkonen allekirjoittama kauppaloudellisen, teollisen ja tieteellisteknisen yhteistyön kehittämisen ja syventämisen pitkän ajanjakson ohjelma vuoteen 1990 asti.

Ohjelma syntyi lähes kahden vuoden huolellisen valmistelun tuloksena. Ohjelma laadittiin taloudellista yhteistyötä hoitavan suomalais-neuvostoliittolaisen hallitusten välisen komission ja sen elinten puitteissa. Eri kohtien muokkaamista varten asetettiin kymmenen työryhmää, joiden työskentelyyn osallistuvat käytännöllisesti katsoen Neuvostoliiton kaikki ministeriöt, hallinnonalat ja ulkomaankauppajärjestöt ja Suomen puolelta laaja joukko valtiovallan ja yritysten edustajia.

Ohjelman sisältö

Tämän laajan — liitteineen lähes 50 liuskaa pitkän — ohjelman pääkohdat ovat:

1. Kaupan kehittäminen
2. Teollisia ja muita projekteja koskeva yhteistyö, ml. kompensaatio-pohjaiset projektit
3. Tuotannollinen yhteistoiminta ja erikoistuminen
4. Tieteellis-tekninen yhteistoiminta
5. Yhteistoiminta voimatalouden alalla
6. Yhteistyö liikenteen ja tietoliikenteen alalla
7. Yhteistyö ympäristönsuojelun alalla
8. Yhteistyö geologian alalla
9. Yhteistyö maksu- ja luottosuhteiden sekä verotuksen alalla
10. Yhteistyö palvelujen alalla ja tulliyhteistyö.

Ensimmäisen eli kaupan kehittämistä koskevan osan tärkein ja samalla koko sopimuksen tärkein kohta on keskinäisen tavaravaihdon perspektiivien hahmottaminen aikaisempien viiden vuoden asemasta viideksitoista vuodeksi. Vuoteen 1990 saakka ulottuvat kaupan kehityksen pääsuuntaviivat konkretisoidaan viisivuotisilla tavaravaihtoa ja maksuja koskevilla sopimuksilla sekä vuotuisilla tavaravaihtopöytäkirjoilla.

Osapuolet arvioivat keskinäisten tavaroitoimitusten kehittyvän vuoteen 1990 mennessä seuraavasti (mrd. rpl):

1976—80: 9
1981—85: 12
1986—90: 14—16

Tavaravaihdossa pyritään lisäämään pitkälle jalostettujen tuotteiden osuutta. Neuvostoliiton viennissä Suomeen keskeisellä sijalla ovat edelleen raakaöljy, öljytuotteiden, kivihiilen, maakaasun sekä eräiden raaka-aineiden toimitukset. Koneiden ja laitteiden viennin arvioidaan kasvavan 2—3-kertaiseksi nykytasosta vuoteen 1990 mennessä. Suomi puolestaan vie Neuvostoliittoon laivoja, puunjalostusteollisuuden koneita ja muita metalli- ja koneenrakennusteollisuuden tuotteita, puu- ja paperituotteita, maatalouden ja kemian teollisuuden tuotteita sekä kulutustavaroita. Rajakauppaa kehitetään monipuolistamalla ja laajentamalla toimitettavien tavaroiden määrää ja valikoimaa ottaen erikoisesti huomioon pohjoisten ja muiden lähellä rajaa sijaitsevien alueiden tarpeet ja resurssit.

Ohjelman toisessa osassa luonnehditaan teollisia ja muita projekteja koskevan yhteistyön motiiveja, muotoja ja toteuttamisaloja maiden välillä. Sopimuksessa on kartoitettu myös mahdollisia konkreettisia kohteita. Suomen alueella tulevat kysymykseen mm. teholtaan 1 000 MW:n ydinvoimalan rakentaminen, lämpövoimaloiden rakentaminen ja laajentaminen, kaukolämpövoimaloiden rakentaminen, Raahen rauta- ja terästehtaan laajentaminen, fosforimineraalirikastamon rakentaminen sekä maakaasupääjohdon jatkaminen. Suomi osallistuu Neuvostoliiton alueella Svetogorskin selluloosa- ja paperitehtaan laajentamiseen, Kostamuksen rikastamokombinaatin rakentamiseen, Pääjärven metsäteollisuuskeskuksen laajentamiseen sekä raja-alueilla toimivien

selluloosa- ja paperitehtaiden uudenaikaistamiseen ja laajentamiseen.

Tuotannollista yhteistoimintaa ja erikoistumista sekä tieteellis-teknistä yhteistoimintaa koskevissa osissa hahmotellaan yhteistoiminnan yleisiä periaatteita ja kartoitetaan niitä aloja, joilla osapuolet katsovat olevan mahdollisuuksia yhteistyön kehittämiseen. Sopimuksen liitteessä luetellaan tuotannolliseen yhteistoimintaan ja erikoistumiseen sopivia aloja.

Voimatalouden alalla harjoitettavaa yhteistyötä koskevassa osassa vahvistetaan v. 1974 allekirjoitettu sopimus yhteistyöstä voimatalouden alalla ja v. 1969 allekirjoitettu sopimus yhteistyöstä atomienergian rauhanomaisen käytön alalla. Energian toimitusten lisäksi erikoista huomiota kiinnitetään yhteistyöhön ydin- ja konventionaalisten voimalaitosten suunnittelussa ja rakentamisessa sekä niihin liittyvien alihankintojen järjestämiseen.

Ohjelman toteuttamista seuraa pysyvä suomalais-neuvostoliittolainen hallitusten välinen taloudellinen yhteistyökomissio, joka tarvittaessa tekee toteuttamista koskevia suosituksia. Ohjelman sisältöä voidaan tarkistaa ja täydentää 5-vuotissopimuksia solmittaessa. Siis aina viiden vuoden kuluttua voidaan asettaa uusia 15-vuotistavoitteita.

Ohjelman taloudellinen merkitys

Pitkän ajanjakson yhteistyöohjelma ei sinänsä merkitse radikaalia muutosta Suomen ulkoisissa taloussuhteissa. Esimerkiksi kaavailtu tavaravaihdon kehitys vuoteen 1990 asti merkitsisi n. 5 % vuosittaista kasvua, kun Taloudellinen suunnittelukeskus kirjassaan "Suomi 1990" on arvioinut Suomen ulkomaankaupan kokonaisuudessaan kasvavan 7 % vuodessa. Samoin vaikka Neuvostoliiton koneiden ja laitteiden tuonnin arvioidaan yhteistyöohjelmassa kasvavan nykytasosta

2—3-kertaiseksi vuoteen 1990 mennessä, on muistettava, että tällä hetkellä Neuvostoliiton osuus koneiden ja laitteiden tuonnista vaihtelee 2—5 % (v. 1975 Neuvostoliiton osuus oli 3,6 %, Ruotsin 23,5 % ja Länsi-Saksan 22,7 %, ks. Ulkomaankauppa 1975). Sopimuksen edellyttämä kasvu lisäisi Neuvostoliiton osuuden korkeintaan 8 %:iin, jos oletetaan että koneiden ja laitteiden kokonaistuonti kasvaa samaan tahtiin muun tuonnin kanssa.

Tavaravaihdon osalta pitkän ajanjakson ohjelman edellyttämiä tavoitteita on luonnehdittu minimiohjelmaksi, sellaiseksi ohjelmaksi, joka on varmasti toteutettavissa. On erittäin todennäköistä, että kuten säännönmukaisesti aikaisempien 5-vuotissopimusten kohdalla, myös pitkän ajanjakson ohjelmassa esitetyt tavoitteet tullaan ylittämään.

Ohjelman tavoitteet on laadittu oletamalla, että tuleva tavaravaihto kehittyä kokonaisuudessaan ja päätavararyhmittäin menneisyyden trendien mukaan. Ne eivät siis pohjaudu suomalaisten yritysten ja neuvostoliittolaisen osapuolen keskinäisiin pitkäaikaisiin toimitussopimuksiin. Tässä ilmenee konkreettisesti sosialististen ja kapitalististen maiden välisen taloudellisen yhteistyön kehittämisen yksi pääeste: kapitalistiset yritykset eivät voi eivätkä halua kapitalistisilla markkinoilla tapahtuvien tavarain ja rahan kysynnän ja tarjonnan heilahteluiden vuoksi sitoutua pitkäaikaiseen ja vakaaseen yhteistyöhön sosialististen maiden kanssa.

Pitkän ajanjakson yhteistyö ei siis sido suomalaisia yrityksiä paitsi niiltä osin kuin se perustuu jo tehtyihin konkreettisiin yritystason sopimuksiin. Jos yksityisten yritysten kannalta yhteistyöohjelma on valtiovaltan antama ohje tai suositus, viranomaisten ja virkamiesten kohdalla se on enemmän: velvoite. Allekirjoittaessaan yhteistyöohjelman Suomen

valtio sitoutui kaikin käytettävissä olevin keinoin edistämään ohjelmassa esitettyjen kohtien toteuttamista. Tämä on suuri edistysaskel kun otetaan huomioon ohjelman konkreettisuus ja toisaalta muistetaan kuinka paljon viranomaiset ja yksityiset virkamiehet voivat halutessaan vaikuttaa taloudellisen yhteistyön kehittymiseen.

Ohjelma edellyttää ulkomaankaupan suunnitelmallisuuden lisäämistä Suomessa ja luo samalla edellytyksiä tähän. Aikaisemmin kun kauppaa käytiin 5-vuotisten tavaravaihto-ohjelmien puitteissa, ohjelmien taitteisiin syntyi tavaravaihdossa katkos ja ohjelmien toteuttaminen painottui ohjelmien keskimmäisiin vuosiin. Uudessa yhteistyömenetelmässä tavaravaihto-ohjelmien laatiminen tapahtuu siten, että meneillään olevan 15-vuotiskauden viimeiseksi 5-vuotisperiodiksi laaditaan karkeat yleistavoitteet, keskimmissä hahmotellaan tavaravaihto päätavararyhmittäin ja ensimmäiseen sisältyy vaihdettavien tavaroiden luettelo, joiden toimitukset täsmennetään vuosittain. Tämä yhteistyön metodologia edellyttää sekä valtiovalalta että yhteistyöhön osallistuvilta yrityksiltä entistä pitkäaikaisempaa ja pitemmälle menevää suunnittelua. Toisaalta varmuus tietyistä tavaratoimituksista luo edellytykset myös muun toiminnan suunnitelmallistamiselle.

Erittäin merkittäviä ovat pitkän ajanjakson yhteistyöohjelman ne kohdat, joissa puhutaan tuotannollisesta yhteistoiminnasta ja erikoistumisesta sekä tieteellis-teknisestä yhteistoiminnasta.

Osallistumisella kansainväliseen tuotannolliseen ja tieteellis-tekniseen yhteistyöhön on huomattavia vaikutuksia yhteistyöhön osallistuvan maan taloudelliselle ja poliittiselle kehitykselle. Ensiksi, sekä kansainvälinen tuotannollinen että tieteellis-tekninen yhteistyö merkitsevät kansantaloudelle voimakasta kasvuimpulssia,

sillä sekä tuotannolliseen yhteistyöhön liittyvät kooperaatiotoimitukset että tieteellis-teknisen tiedon vaihto, joka on kansainvälisen tieteellis-teknisen yhteistyön kehitystason osoitin, lisääntyvät maailmankaupassa 2—3-kertaa traditiolista tavaravaihtoa nopeammin. Myös sosialististen ja kapitalististen maiden välillä teollinen yhteistyö (jonka piiriin tuotannollinen ja tieteellis-tekninen yhteistyö luetaan) kasvaa nopeasti. YK:n Euroopan talouskomission (ECE) mukaan v. 1968 teollisia yhteistyösopimuksia sosialististen ja kapitalististen maiden kesken oli solmittu n. 180, mutta v. 1975 jo yli 1 000 (Ks. Kovalevski, Ju., Pol'sa v meždunarodnom promyšlennom sotrudnitšestve, Voprosy Ekonomiki 3/76, s. 129).

Toiseksi, kansainvälinen tuotannollinen ja tieteellis-tekninen yhteistyö merkitsevät siihen osallistuvien yritysten ja maiden keskinäisen riippuvuuden kasvua verrattuna pelkkään tavaravaihtoon. Tuotannollinen yhteistyö edellyttää tuotanto- ja tuotekehittelyohjelmien yhteensovittamista, erikoistumista osiin ja komponentteihin ja niiden vaihtoon, osapuolten muuttumista yhtenäisen teknologisen prosessin osiksi. Ostettaessa tieteellisteknistä tietoa joko lisensseinä tai know-how:na tai osallistuttaessa tuotekehittely- ja tutkimusyhteistyöhön osapuolet joutuvat riippuvaiseksi yhteistyökumppanin toiminnasta ja halukkuudesta luovuttaa tuotantoprosessin kehittämiseksi välttämättömiä teknisiä uutuuksia ja patenttioikeuksia; lisäksi esimerkiksi lisenssisopimuksiin liittyy usein puolivalmistaiden, komponenttien ja raaka-aineiden keskinäisiä toimituksia, henkilökunnan kouluttamista ja jopa yrityksen johtotyön järjestämistä ja valvomista.

Suomen ja Neuvostoliiton pitkän ajanjakson yhteistyöohjelmassa on kartoitettu kaikki ne alat (ja muodot), joilla tuo-

tannollista ja tieteellis-teknistä yhteistointaa voidaan maiden välillä harjoittaa. Sopimuksen laajamittainen ja tehokas hyväksikäyttö luo edellytykset nopeuttaa ja intensivoida maamme taloudellista kasvua ja estää kansainvälisten monopolien tunkeutuminen maahamme, joutuminen niiden alihankkijoiksi tai riippuvaiseksi niiden teknologiasta. Tiivistettynä: pitkän ajanjakson yhteistyöohjelma antaa mahdollisuuden luoda tehokas, kansallisesti itsenäinen tuotanto ja estää maamme länsisidonnaisuuden lisääntyminen. Eri asia on, ovatko maamme kapitalistit halukkaita käyttämään hyväkseen näitä mahdollisuuksia.

Poliittinen merkitys

Yhteistyöohjelma on Ety-kokouksen päätösasiakirjan taloudellisten kohtien toteuttamista. Se vahvistaa kansainvälistä liennytyskehitystä antamalla esimerkin vastaavanlaiselle yhteistoiminnalle muiden kapitalististen ja sosialististen maiden välillä.

Yhteistyöohjelma lujittaa Suomen kansainvälistä asemaa ja sen omaksumaa edistyksellistä roolia idän ja lännen suhteissa.

Yhteistyöohjelma on uusi isku niille äärioikeistolaisille ja ääri"vasemmistolaisille" voimille, jotka estääkseen sosialismin esimerkin leviämisen kapitalististen maiden työtätekevien keskuuteen ja pitääkseen omat horjuvat sisä- ja ulkopolitiittiset asemansa lietsovat Suomessa ja ulkomailla jännitystä ja "neuvostouhkaa". Pitkän ajanjakson yhteistyöohjelma on vakuuttava osoitus Neuvostoliiton rauhantahtoimesta politiikasta ja rauhanomaisen rinnakkainolon mahdollisuudesta ja hedelmällisyydestä vastakkaista taloudellista ja yhteiskunnallista järjestelmää edustavien maiden välillä.

Keskustelua

Minkä vuoksi Leninismi?

Kommunistisessa ja kansandemokraattisessa liikkeessä vallitsevien aatteellis-poliittisten erimielisyyksien vuoksi SOL:n toimintayhtenäisyydestä irtaantuneiden Kansandemokraattisten Opiskelijajärjestöjen (KOJ) Yhteisrintama-lehden palstoilla on viime aikoina käyty vilkasta keskustelua järjestön aatteellisesta perustasta ja leninismien merkityksestä.

Useissa artikkeleissa on asetettu vastustamaan eheytyvän SOL:n määrittelyä marxilais-leniniläiseksi järjestöksi, samoin on pyritty perustelemaan aatteellista pluralismia, moniarvoisuutta. Joissakin kirjoituksissa on myös aivan oikein tähdennetty leninismien merkitystä.

Artikkelissaan "Liikkeen edistymistä vai pelkkä tusinaohjelma" Juha Järvinen esitti viime keväänä — ehkä tahattomasti — tiivistetyssä muodossa keskustelun tyypillisimpiä näkemyksiä. Siksi seuraavassa keskitytään Järvisen artikkeliin.

Keskeisimmät Järvisen ajatukset on koottu seuraavaan:

"Ne (KOJ:n periaatteiden luonnos — PR) liittyvät myös siihen painotuksen muutokseen, joka SKP:n toiminnassa on tapahtunut. Puolue on julistanut 'sodan pragmatismia vastaan' ja alkanut korostaa teoreettisen työn tärkeyttä. — KOJ on lähtenyt toteuttamaan puolueen kehoitusta teoreettisen työn tehostamisesta ja nähnyt tässä parhaaksi muodoksi omien pääperiaatteidensa selvittämisen ohjelman kautta."

"Todellisina leninisteinä meidän olisi otettava oppia historiasta, torjuttava sekä pelkästään joukkojen mielialoihin arvionsa perustava subjektivismi että myös teoreettinen ja mietiskelevän passiivinen objektivismi ja osattava yhdistää oikealla tavalla teoria ja käytäntö."

"Yksikin laiska teoreetikko voi laumauttaa kokonaisen järjestön. — Edellisellä pyrin ilmaisemaan, että tarvittaisiin entistä enemmän spontaania, välitöntä innostuneisuutta myös periaatteiden käsittelyssä. Yksityinen, organisoimaton aktiivisuus korostuu yhä enemmän: teorian yksinäiset, vapaat partisaanit ovat nyt kullan arvoisia."

"Mikäli jääme toistelemaan pelkästään sosialismin aapiskirjoissa esitettyjä yksinkertaistettuja ja pelkistettyjä teorioita, kiihtuu sosialismi sosialidemokratian suuresti pelkäämäksi sosialismin luurangoksi, jota on turha julkisesti kaupitella."

"Usein KOJ:n ero SOL:oon esitetään olevan siinä, että KOJ kokoa marxilais-leniniläisten lisäksi myös sosialistisia opiskelijoita, jotka eivät täysin voi hyväksyä marxismi-leninismien periaatteita. Kommunismi ja sosialistien yhteiskunnallisten käsitysten välillä en kuitenkaan ole nähnyt oleellisia eroja. Marxismi-leninismi on sitä vastoin paljon ongelmallisempi. Mitä on olla marxilais-leniniläinen? Kuvaako kyseinen määre kommunististen puolueiden teoreettista pohjaa tällä hetkellä?"

"Kysymyksen ovat antaneet yksiselitteisen vastauksen ne, jotka samastavat marxilais-leniniläisen ja kommunistisen järjestön. En hyväksy näin ehdotonta kantaa. Esimerkiksi Italian kommunistien puolue ei määrittele itseään marxilais-leniniläiseksi puolueeksi. Marxismi-leninismi on nimensä mukaan oppi, joka perustuu Leninin esittämään marxismin tulkintaan ja leniniläiseen käytäntöön. Kun kansallisten erityispiirteiden korostaminen on toisten mielestä niin huolestuttavaa, niin mikä takaa, ettei marxismi-leninismi edusta marxismin tiettyä kansallista tulkintaa, joka ei, käsitteittäin se miten luovasti tahansa, täysin vastaa nykyisen suomalaisen kansallisen käytännön vaatimuksia. Uskon, että käsite marxilainen, hieman laajempaan, mutta silti tarpeeksi ymmärrettävänä käsitteenä on parempi kuin marxilais-leniniläinen. Marxilaisuus viittaa tiettyyn aatteelliseen traditioon, joka ei supistu Marxin ja Engelsin

oppien summaksi, vaan sisältää laajan Marxista lähtevän teorian ja käytännön tradition. Kaikkein tyydyttävintä olisi, että KOJ määriteltäisiin marxilaiseksi järjestöksi."

Pluralismi

Aloitakaamme peruskysymyksestä, aatteellisesta moniarvoisuudesta. Yhteisrintaman numerossa 2/77 Järvinen kysyi: "Onko meidän esimerkiksi hyväksyttävä vain yksi, tieteelliseksi kutsuttu ideologia?"

Kysessä on vanha kysymys siitä, onko tieteellinen yhteiskuntateoria mahdollinen. Jos ei ole, ei tietenkään voida sitoutua yhteen ideologiaan, koska mikään ideologia ei ole silloin tieteellinen eikä siten voi heijastaa oikein yhteiskunnallista kokonaisprosessia. Jos se taas on mahdollinen, on selvää, että pyrkieessämme muuttamaan yhteiskuntaa meidän tulee sitoutua tuohon tieteelliseen ideologiaan, koska vain oikea tieto yhteiskunnasta voi johtaa menestykselliseen toimintaan. Se puolestaan johtaa kysymykseen siitä mikä on tuo tieteellinen ideologia, onko se marxismi-leninismi vai onko se jokin muu. Jos hyväksymme tieteen näkökannan, se sulkee pois pluralistisen näkökannan, käsityksen, että voisi olla useita lähtökohdiltaan keskenään ristiriitaisia tieteellisiä ideologioita. Tarkennamme asiaa kahdella suunnalla:

1. Tietoteoreettinen pluralismi lähtee tiedon luonteen väärynmärtämisestä. Se voi luonnollisesti tapahtua useammalla tavalla. Yleisimmin virhe johtuu siitä, ettei ymmärretä tiedon luonnetta prosessina, jatkuvasti täydellistyvänä ja kehittyvänä, vaan totuus ja erhe asetetaan absoluuttisesti vastakkaisiksi. Tästä seuraa luonnollisesti käsitys, että jos marxismi-leninismi on tieteellinen ideologia, sen täytyy olla absoluuttisesti oikea, jokaista pientä osastaan myöten, tai sitten se ei ole lainkaan tieteellinen.

Tähän päättelyyn perustuu mm. Ahmavaaran Yhteiskunta-kybernetiikka kirjassaan esittämä kritiikki tieteellistä politiikkaa vastaan. Päättelyn ydin on siis se, että koska mikään tieto ei voi väittää selittävänsä totuutta lopullisesti, ei ylipänsä ole totuutta, vaan on enemmän tai vähemmän hyödyllisiä teorioita, ja jotka eivät voi siis kilpailla keskenään minäkään objektiivisen kriteerin perusteella.

Tämä näkökulma peittää kuitenkin erään oleellisen seikan, nimittäin inhimillisen tiedon ja käytännön kehityksen. Asian ratkaisu on siinä, että itse totuutta tulee tarkastella prosessina, siis tietämättömyydestä yhä täydellisempään tietoon johtavana prosessina. Tämän prosessiksi tulkitun totuuden erikoisuudet ilmaistaan absoluuttisen ja suhteellisen totuuden kategorioin. Absoluuttinen ja suhteellinen totuus ovat saman objektiivisen totuuden kaksi välttämätöntä momenttia, jotka ilmentävät objektiivisen maailman tiedostamisen eri asteita. Asiaa selventää neuvostoliittolaisen A. I. Ujominen huomautus: "Totuuden suhteellisuutta ei saa missään nimessä samaistaa sen subjektiivisuuteen. Totuus on suhteellinen siksi, että se on epätäydellinen, 'lähestyvä', eikä suinkaan siksi että jonkun mielestä on mukavampaa ajatella näin eikä jollakin toisella tavalla." (Totuus ja sen tiedostamisen tied, Kuopio 1977).

2. Usein myönnetään mainittu ajatus yleisessä muodossaan, mutta kielletään sen pätevyys yhteiskuntatieteessä ja eritoten politiikassa. Tämä perustuu Max Weberiltä peräisin olevaan käsitykseen tieteen arvovapaudesta. Se lähtee näkemyksestä, jonka mukaan tiede tutkii rationaalista, organisoitunutta. Mutta politiikka perustuu irrationaliin ainekseen, ihmisten arvostuksiin ja etuihin, joita ei voida selittää. Näin tieteellinen politiikka ei siis ole mahdollinen. Tuloksena on idealistinen, subjektivistinen ja irrationalistinen

yhteiskunnallisten aatteiden pluralismi. Marx on kuitenkin jo ratkaissut ongelman. Asian ydin on erilaisessa tavassa selittää edut, arvot ja mielipiteet. Porvarillinen tiede johtaa ne subjektin mielipiteestä, jolle ei ole selitystä. Marx puolestaan johtaa ihmisten arvot eri luokkien aineellisista eduista. Marxille siis yksityinen etu on yhteiskunnallisesti määräytynyttä.

Jos lähemme tieteen näkökannalta, niin meidän on pääteltävä, että vain sellainen ideologia on oikea, joka on sopu-soinnussa aikakautemme tieteellisen tiedon kanssa. Ja mikä on tällä hetkellä sellainen ideologia. Se on Marxista lähtenyt tutkimusperinne, aivan kuten Järvinen sitä nimittää. Vain se on kyennyt kehittämään teorian joka kykenee tieteellisesti selittämään yhteiskuntaa.

Asiaa ei kuitenkaan pidä tulkita väärin, sitoutumiseksi kaikkiin nimenomaisiin tuloksiin ja teorioihin, joita on esitetty. Sillä sehän merkitsisi luopumista siitä, että tiede on jatkuvassa kehityksessä. Mutta se merkitsee Leninin sanoin sitä, että "marxilaiset ottavat Marxin teoriasta vain arvokkaat tutkimusmenetelmät, joita ilman ei voida saada selville yhteiskunnallisia suhteita, ja siis näitä suhteita arvioidessaan he eivät suinkaan pidä kriteerinä abstrakteja kaavoja yms. pötyä, vaan sitä, että arvio on oikea ja vastaa todellisuutta." Tämän täytyy samalla merkitä näiden kanssa ristiriitaisen aineksen torjumista kahdesta syystä: ensinnäkin ne ovat tieteen historian aikana osoittautuneet riittämättömiksi tai virheellisiksi ja toiseksi muodollisen logiikan kannalta ristiriitaisen aineksen sisältyminen samaan teoriaan mahdollistaa minkä tahansa — siis oikean ja väärän — todistamisen kyseissä teoriassa. Näin se siis merkitsisi sen tieteellisen arvon romuttamista.

On edelleen syytä vielä kerran korostaa sitä, että yhden tieteellisen yhteis-

kuntateorian tunnustaminen ei suinkaan merkitse sitä, että sitä edustavat henkilöt ovat aina ja automaattisesti oikeassa ja että muut ovat aina ja automaattisesti väärässä.

Marxisti-leninisti ei ole automaattisesti oikeassa jos hän ei suorita huolellisesti konkreettisen tilanteen konkreettista analyysiä. Mutta tällöin tietysti tarkasti ottaen on kyse siitä, että hän itse asiassa luopuu juuri maailmankatsomuksensa ydinajatuksesta, sen tieteellisyyden vaatimuksesta. Sillä tieteellisyyden perusvaatimus on aina ollut nimenomaan todellisuuden tutkiminen. Ja tietysti asia on kääntäenkin: Muukin kuin marxisti-leninisti voi olla oikeassa sikäli kun hän todellisuudessa tutkii todellisuutta ja sitä kautta lähestyy itse asiassa tieteellistä yhteiskuntateoriaa. Ja on tietysti syytä huomata sekin, että monet muutkin ideologiat sisältävät, varsinkin todellisuuden erittelymenetelmien osalta, erilaisia tieteellisiä fragmentteja, ja sikäli, kun näitä sovelletaan tullaan erilaisissa konkreettisissa tilanteissa oikeisiin tuloksiin. Mutta se ei hävitä eroa, joka on marxilais-leniniläisen ja jonkin muun yhteiskuntateorian kokonaisuuden suhteen: niistä vain yksi — Marxin, Engelsin ja Leninin luoma tieteellisen sosialismin teoria — heijastaa oikein yhteiskunnallista kokonaisprosessia.

Dialektiikka — ajatuksen kahle?

Järvinen pohtii kirjoituksessaan dogmatismia ja luovuuden ongelmaa, ja vaatii teorian luovaa kehittämistä osoittamatta kuitenkaan luovuuden menestys-sellisyyden chtoja.

Pavel K o p n i n kirjoittaa: "Mitä merkitsee 'ajattelun vapaus'. Kuvitelkaamme sellainen ihanteellinen tilanne, että ihmiskunta olisi yhtäkkiä vapautunut kaikista omaamistaan käsitteistä, kaikista loogisista muodoista ja laeista. Mikäli ajattelulla

ei olisi käsitteitä ja loogista välineistöä, jotka sysäivät sitä johonkin suuntaan, niin ihmiskunnan ajattelu olisi ehdottoman vapaata. Mutta niin paradoksaalista kuin se onkin, nimenomaan siksi ihmis-kunta ei nähtävästi pystyisi ottamaan ainuttakaan tosi askelta eteenpäin." Ja edelleen: "Kategoriain oma sisältö määrää ajatuksen liikkeen. Esimerkiksi determinismin kategoria edellyttää, että kaikki ilmiöt ovat syyperäisiä, ja tämän mukaan se suuntaa ajatuksen ilmiöiden syiden etsintään pitäen kuitenkin mahdollisena syy-yhteyksien muotojen loputonta moninaisuutta. Ajattelun liikunta saattaa tyrehtyä, mutta ei kategoriain vaikutuksesta, vaan pikemminkin päinvastoin. Monissa tapauksissa ajattelun liikettä jarruttaa nimenomaan sellaisten kategoriain puuttuminen, jotka nykyään, tieteen nykyisessä tilassa määrittelevät ajattelun mahdollisen kehityssuunnan sekä kokemustietojen ja käsitteiden syntetisöimismenetelmän".

Marxismi-leninismi — samoin kuin muutkin filosofiat — kyllä siis "kahlitsevat" ajattelua, mutta ydin on se mihin se sitä kahlitsee, oikeaan vai väärään ajatteluun. Sen vuoksi puhuminen ajattelun vapaudesta yleensä, luovuudesta yleensä, viittaamatta mihinkään teoriaan ja mihinkään konkreettiseen ajattelua kahlitsevaan on harhaanjohtavaa, se johtaa helposti kaikkein suurimpien arkipäivän ennakkoluulojen orjuuteen.

Abstrakti vetoaminen luovuuteen tuo mieleen Leninin ajatuksen arvostelunvapauden-tunnuksen levittäjistä: "Ihmiset, jotka ovat todella vakuuttuneita siitä, että he ovat vieneet tiedettä eteenpäin, eivät vaatisi uusien katsantokantojen vapautta vanhojen rinnalla, vaan vanhojen korvaamista uusilla. Mutta nykyiset 'eläköön arvosteluvapaus!' — huudot muistuttavat liiaksi tarinaa tyhjistä tynnyristä."

Esitetty Kopninin ajatus ei tietenkään tyhjentävästi selvitä luovuuden ongelmaa, eikä kiistä sitä, että tiedettä ja sen käsitteistöä toki pitää kehittää. Mutta se ensinnäkin muistuttaa siitä, että luovuuden korostaminen ei saa johtaa meitä luopumaan marxilaisesta teoriasta ja metodista. Toiseksi se osoittaa tiettyjä teorian kehittämisen edellytyksiä. Marxismi-leninismi toki voi sisältää puutteita ja vajavaisuuksia, mutta puhuminen niistä yleisesti on melko hyödytöntä. Se voi toimia ainoastaan dogmatismen vastaisena muistutuksena, mutta sillä se ei vie teoriaa tuumaakaan eteenpäin. Kehityksen edellytyksenä on sekä poliittisen elämän että teorian tunteminen niin hyvin, että pystyy sanomaan konkreettisesti missä nimenomaisesti puutteellisuudet esiintyvät ja missä nimenomaisesti ovat teorian kehityksen solmukohdat. Eräs tämän keskeinen edellytys on kyky siirtyä marxismi-leninismiin soveltamiseen esim. Suomen todellisuuden erittelyyn, siis teorian opiskelun ja konkreettisen tilanteen konkreettisen analyysin yhdistämiseen. Kysymys luovuudesta ja teorian kehittämisestä muuttuu hedelmälliseksi vasta kun pystytään paikallistamaan mikä nimenomainen käsite tai käsitys on virheelinen tai mitkä tutkimusmenetelmät ovat virheellisiä ja mitkä asiat tukevat oletusta tai hypoteesia virheellisyydestä tai puutteellisuudesta. Konkreettisuuden merkitys käy ilmi Kopninin huomautuksesta, että "tieteen edistyessä filosofian kategorioita enempää kuin tieteellisiä käsitteitä yleensäkkään ei heitetä syrjään niin kuin 'vanhoja leilejä', vaan niitä kehitetään." Ilman yksityiskohtaista käsittelyä ja kritiikkiä on kyseessä käsitteen hylkäys, ei kehittäminen.

Teorian luovan kehittämisen peruskysymys meille opiskelijaliikkeessä on marxilais-leniniläisen teorian perusteellinen opiskelu, jotta tiedämme mitä yritämme kehittää, ja jotta luovuuden nimissä em-

me luovu proletaarisesta teoriasta ja joudu porvarillisen teorian kahleisiin. Toinen teorian kehittämisen perussuunta meille on Marxin ja Leninin teorian itsenäinen kehittäminen. Tällöin Suomen sosialistisen älymystön tehtäväksi tulee sama tehtävä, jonka Lenin asetti venäläisten sosialistien eteen vuonna 1894. Kirjoituksessaan "Mitä ovat 'kansan ystävät'" hän kirjoitti: "Sosialistinen intelligenssi voi vasta silloin luottaa työnsä hedelmällisyyteen, kun se tekee lopun harhakuvitelmistä ja alkaa etsiä tukea Venäjän todellisesta eikä toivotusta kehityksestä, todellisista eikä mahdollisista yhteiskunnallis-taloudellisista suhteista. Tällöin sen tulee suunnata teoreettinen työnsä Venäjän (meillä Suomen — PR) taloudellisen antagonismin kaikkien muotojen konkreettiseen tutkimiseen, niiden yhteyden ja johdonmukaisen kehityksen tutkimiseen; sen tulee paljastaa tuo antagonismi kaikkialla, missä se on poliittisen historian, oikeusjärjestelmän erikoisuuksien ja vaikiintuneiden teoreettisten ennakkoluulojen verhoamana. Sen tulee antaa cheä kuva meidän tosioloistamme tuotantosuhteitten määrättynä järjestelmänä, osoittaa työtätekevien riiston ja pakkoluovutuksen kiertämättömyys tämän järjestelmän vallitessa, näyttää se ulospääsy tästä järjestelmästä, minkä taloudellinen kehitys osoittaa."

Mutta Leninin asettaman tehtävän toteuttaminen ei nostakaan eteen Järvisen toteamaa "yksityistä organisoimatonta aktiivisuutta" vaan kollektiivista ja järjestynyttä tutkimusta. Tehtävä on liian suuri kenenkään yksittäisen henkilön tehtäväksi. Se voidaan toteuttaa vain SKP:n ja muiden marxismi-leninismiin toimintansa perustavien järjestöjen yhteydessä.

Marxismi vastaan marxismi-leninismi

Puutemme vielä Järvisen esittämään

kysymykseen tuleeko tällä hetkellä sitoutua marxismiin vai marxismi-leninismiin. Ensiksi muutama huomautus, jotka täsmäntänevät käsitystä marxismi-leninismistä: Järvinen erehtyy pahasti katsoessaan, ettei sosialistien ja kommunistien yhteiskunnallisten näkemysten välillä ole eroja. Sosialistien ja kommunistien välillä on toki paljon yhteisiäkin näkemyksiä, esimerkiksi ajankohtaisten poliittisten tehtävien kohdalla, samoin ollaan yhtämieltä suuntautumisesta sosialistiseen päämäärään, mutta erittäin monista kysymyksistä ollaan myös erimieltä. Mainittakoon vaikkapa kysymys porvarillisen valtion ja demokratian luonteesta. Jokainen voi tutustua näihin erimielisyyksiin vertaamalla esimerkiksi Aleniuksen kirjoissa ja SKP:n päätöksissä mainittuja käsityksiä Suomen yhteiskunnasta ja sen tulevaisuudesta.

Mitä tulee Italian kommunistiseen Puolueeseen, niin se on viimeksi Euroopan kommunististen puolueiden Berliinin kokouksen asiakirjassa ilmoittanut toimivansa Marxin, Engelsin ja Leninin suurten aatteiden perustalta, jota täydellä syyllä voidaan pitää marxismi-leninismiin kanssa yhtenevänä määrittymisenä. Marxilais-leniniläinen siis kyllä kuvaa kommunististen puolueiden teoreettista pohjaa.

Näiden huomautusten jälkeen voimme siirtyä itse asiaan, eli kysymykseen miksi kommunistiset puolueet puhuvat marxismi-leninismistä eivätkä vain marxismista. Lienee hyvä muistuttaa siitä, että käsite marxismi-leninismi otettiin käyttöön kommunistisessa liikkeessä 1920-luvulla varsin laajan keskustelun jälkeen. Asia on suureksi kirjoittanut mm. Seppo Toiviainen teoksessaan Nuori Lukács.

M. A. Heveshin mukaan (Iz istorii kritiki filosofskih dogm II Internationala, Nauka. M. 1977) kysymys "leninismi"-termin omaksumisesta ja Leninin perinnön tutkimisen välttämättömyydestä asetettiin tammikuussa 1923 Pravdan julkaisemassa V. Sorinin artikkelissa "Marxis-

mi, taktiikka, Lenin". Artikkelii viritti laajan keskustelun ja keskustelussa perusteltiin ajatus, että leninismi on 20-vuosisadan marxismia, kapitalismista sosialismiin siirtymisen aikakauden marxismia. Perusteltiin käsitys siitä, että nimenomaan aikakausien ero eivätkä pelkät teoreettiset seikat aiheuttivat välttämättömyydet eritellä marxismin leniniläinen kehitysvaihe.

Leninin kuolema vuonna 1924 pani VKP (b):n ja Kominternin vielä syvällisemmin pohtimaan Lenin työn merkitystä. Keskustelussa osoitettiin, että vaikka Lenin konkretisoi ja kehitteli monia dialektiikan kategorioita, niin Marxin ja Leninin dialektisen metodin yleinen luonne on samanlainen. Tässä suhteessa siis Lenin edustaa aitoa marxismia, sen soveltamista uusiin oloihin. Mutta kun puhutaan leninismistä korostetaan nimenomaan sitä uutta sisältöä, jonka Lenin toi marxilaiseen teoriaan. Ja juuri tässä, kyvyssä ratkaista uuden aikakauden esiinnostamat kysymykset, on Leninin työn ydin. Se ei siis ole pelkästään yhtäpitävyydessä Marxin kanssa.

Vuosisadan vaihteessahan marxilaista teoriaa laajasti väärennettiin. Bernsteinin ja muiden toimet ovat hyvin tunnettuja. Ja, kuten Zarodov kirjoittaa kirjassaan "Leninismi ja kapitalismista sosialismiin siirtymisen nykyongelmat", "revisionismin vaarallisuuden ymmärsivät monet marxilaisuuden huomattavat propagandistit ja teoreetikot, mm. Luxemburg, Liebknecht, Mehring, Zetkin, Blagojev ja Plehanov. Mutta vain Lenin pystyi teoreettisella ja käytännöllisellä toiminnallaan vastaamaan vallankumousliikkeen uusiin kysymyksiin." Tämä seikka erotti hänet kaikista muista tuonaikaisista proletariaatin johtajista.

Leninismistä puhuttaessa on hyvä muistaa myös se, että Lokakuun vallankumous osoitti Leninin teoreettiset asettamukset oikeiksi. Voikin sanoa, että kun

Marxin ja Engelsin työn tuloksena sosialismi kehittyi utopiasta tieteenä 1800-luvulla, niin Leninin toiminnan tuloksena sosialismi kehittyi historialliseksi realiteetiksi 1900-luvulla. Näin Lokakuun vallankumouksen juhluvuosi on myös leninismin juhluvuosi. Kieltäytyminen leninismistä merkitsisi siis kieltäytymistä juuri siitä teoreettisesta traditiosta, joka ainoana on johtanut käytännössä kansat sosialismin rakennustyöhön.

Lienee syytä huomauttaa myös siitä, että Järvisen puheet leninismistä marxilaisuuden kansallisena muunnoksena on melkoinen lipsahdus porvariston asettamaan ansaan. Porvariston propaganda sosialismin kansallisista malleista on johtanut kummallisiin päätelmiin ja harhoihin sosialismin teorian luonteesta. Jos pidämme kiinni siitä, että marxilaisuus on tieteellinen yhteiskuntateoria, niin mikä on sen kansallinen tulkinta? Eikö se ole yhtä harhaanjohtavaa kuin puhua Galilein teorioista Kopernikaanisen teorian italialaisena tulkintana? Jos puhe on tieteellisestä sosialismista, niin siitä voi olla oikeita tai vääriä tulkintoja ja teorioita, mutta siitä ei voi olla kansallisia tulkintoja.

Todellisena leninistinä Järvisen kannattaisi perusteellisemmin paneutua siihen, mitkä sisällölliset asiat ovat Leninin panosta marxilaisuudessa, niin se auttaisi näkemään oikein sekä kysymystä kansallisesta tulkinnasta että kansallisista sosialismin malleista. Mitä kansallista on Leninin kehittämässä materian määritelmässä, leniniläisessä imperialismi-teoriassa, puolue teoriassa, porvarillis-demokraattisen ja sosialistisen vallankumouksen keskinäissuhdetta koskevassa teoriassa jne, jne? Tästä pääsemmekin siihen, että jos joku haluaa teoriaa eteenpäin kehittämisen keskustella leninismin oikeellisuudesta hänen pitäisi osoittaa Leninin tämän tai tuon teorian virheellisyys, tai hänen pitäisi osoittaa mitä sellaisia uusia ilmiöitä

on ilmaantunut, joita Leninin aikana ei ollut, ja pyrkiä selittämään niitä eikä luopua jo kehitetystä. Pitäisi siis ottaa askel eteenpäin eikä kahta askelta taaksepäin.

Voitaisiinko sitten hyväksyä Järvisen näkemys, että olisi parasta todeta järjestön aatteelliseksi perustaksi marxismi? Ainoa järkevä perustelu tälle olisi se, että koska leninismi on juuri aitoa marxismia, niin on turha erikseen korostaa järjestön leniniläisyyttä: marxismi olisi riittävä määrittäminen. Mutta tämäkin on turhaa ja epätasua. Se vain johtaisi jäseniämme ja kannattajiamme unohtamaan Leninin teoreettisen ja käytännöllisen työn merkityksen vaikka juuri sen merkitys aikakautemme tehtävien kannalta on ratkaiseva. Ja eikö "marxismi"-termin käyttö ole ongelmallinen myös siksi, ettei se rajaa täsmällisesti aatettamme suhteessa erilaisiin porvarillisiin ja yleisvasemmistolaisiin Marx-"tulkintoihin"?

Jaakko Kellosoalo toteaaikin aivan oikein Yhteisrintama-lehden numerossa 5/77: "...eihän tämä luokkataistelu mistään nimistä kiinni ole, mutta kun Marx ja Engels laajan tutkimustyön avulla selvittivät yhteiskunnan kehityksen lainomaisuudet ja Lenin myöhemmin kehitti vallankumouksellista teoriaa, niin näiden perustanlaskijoiden nimien unohtaminen olisi anteeksiantamaton virhe. Sosialidemokraatit hyväksyivät osan leninismistä ja osan hylkäävät. Heille 'marxilainen'-termin käyttäminen merkitsee Lokakuun vallankumouksen saavutusten kieltämistä ja irtautumista nykypäivän reaalista sosialismista."

Pertti Rovamo

Muut lehdet

Keskustelua Chilestä ja proletaarisesta internationalismista

Kommunistin liitteenä julkaistavan Rauhan ja sosialismin ongelmia -lehti on julkaissut viime numeroissaan mielenkiintoisia keskustelupuheenvuoroja. Numeroissa 2, 3, 6 ja 7/77 ovat Chilen vallankumouksesta ja vastavallankumouksesta käyttäneet puheenvuoron Chilen kommunistisen puolueen poliittisen toimikunnan jäsenet Volodia Teitelboim, Orlando Milas, Jorge Insunza, Gladys Marin sekä puolueen kansallisen johdon jäsen Pedro Rodriguez. Kaikki ovat kiinnittäneet huomiota aseellisen ja ei-aseellisen tien ongelmiin, valtiokoneiston demokratisoimiseen ja työväenluokan liittolaispolitiikkaan.

Italian kommunistisen puolueen keskuskomitean jäsenen Antonio Rubbin artikkeli "Uusi internationalismi" (2/77) on saanut useita kommentteja. Niihin kannattaa tutustua. Ongelma tulee valaistua varsin monen maan näkökulmasta kiintoisalla tavalla.

Laosin vallankumouksesta on Suomessa toistaiseksi kirjoitettu vähän. Rauhan ja sosialismin ongelmia -lehden numero 4/77 sisältää Laosin pääministerin ja Laosin kansanvallankumouksellisen puolueen pääsihteerin Kaysone Phomvihanan artikkelin "Luovan marxismi-leninismien voitto Laosissa".

Liittotasavallan virkakieltojärjestelmä

tunnetaan Suomessakin nykyisin suhteellisen hyvin. Mutta ei riittävästi, suomenkielisestä aineistosta kun on ollut pulaa.

Tämä ongelma on kuitenkin väistymässä. Arnold Bruns on kirjoittanut laajan artikkelin "Virkakieltojärjestelmä — vaara uudistus- ja liennytyspolitiikalle" Kommunisti-lehteen (7—8/77). Bruns esittelee siinä virkakieillon historiallista taustaa, sen asemaa SLT:n sisäpolitiikassa, virkakieltoikäytäntöä ja virkakieillonvastaisen solidaarisuusliikkeen toimintaa. Kannattaa myös tutustua Brunsin artikkeliin "Virkakieollosta 'teoriakieltoon'? — Marburgin tapaus" (Tiede ja edistys 2/77).

Eurokommunismi

Kanavassa (4/1977) EVA:n johtaja Max Jakobson arvioi otsikolla "Demokratian itsekritiikki" Länsi-Euroopan ja Suomen poliittista ilmastoja. Jakobson on luottavainen:

"Länsimainen demokratia onkin taloudellisen laman keskellä osoittanut jälleen elinvoimansa."

"Vähintään yhtä merkityksellinen länsimaisen demokratian tulevaisuuden kannalta kuin oikeistodiktatuurin häviäminen Etelä-Euroopasta on se ilmiö, josta on ruvettu käyttämään nimitystä eurokommunismi."

"Kansainvälisessä kommunistisessa liikkeessä vallitseva käymistila palauttaa mieleemme presidentti Urho Kekkosen kymmenen vuotta sitten pitämän ns. Ostrobothnian puheen, jossa hän käsitteli kommunistien 'nivelmistä' suomalaisen yhteiskuntaan. Tämän päivän tapahtumien valossa se oli suorastaan profeettallinen puhe: sisälsihän se kaikki ne ainekset, joista ns. eurokommunismi koostuu — kansallisen edun asettaminen ideologisten etujen edelle, luopumisen väkivallasta poliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi, parlamentaaristen pelisääntöjen kunnioittaminen.

Me olemmekin täällä Suomessa tässä asiassa tavallaan kierrosta muita ei-sosia-

listisia maita edellä. Kun Länsi-Euroopassa pohdiskellaan, uskalletaanko luottaa siihen, että kommunistit saadaan enää koskaan ulos hallituksesta, jos heidät siihen kerran otetaan, niin meillä on huolen aiheena, saadaanko heidät enää hallitukseen muiden puolueiden hyväksyttävään ehdoin. ... 'Historiallinen kompromissi', jota Italian kommunistit tänä päivänä tavoittelevat, tehtiin meillä vähin äänin jo ajat sitten."

Vielläkö joku väittää, ettei eurokommunismi ole porvariston propaganda-

Pentti Saarikosken mielipiteitä

Suomen Kuvalehti (30/77) on julkaissut kirjailija Pentti Saarikosken haastattelun otsikolla "Hiukan jo harmaantuva, isänmaallinen kommunisti". Haastattelussa Saarikoski toteaa mm.:

"— Suomessa minua sitoi itsesensuuri, joka on nyt pois. Kun nyt olen kirjoittanut poliittisia runoja, niin olen ollut täysin vapaa. — Minun ei ole tarvinnut ajatella mitä runoistani ajatellaan Tehdaskadulla (Neuvostoliiton suurlähetystö Helsingissä). — Tämä itsesensuuri on pieni kello, joka tikittää: Näin ei saa kirjoittaa. — Ei minun tekstini ole Neuvostoliittoa vastaan, vaan stalinismia vastaan.

Kommunistisuuteni on syventynyt. Se oli 60-luvulla aika pinnallista.

Olen eurokommunisti.

Neuvostoliitto ei ole onnistunut. Se on Leninin neuvouden luomus. Mutta jatkajat eivät ole olleet neroja. Neuvostoliiton on vaikea selviytyä tätä menoa ilman jonkinlaista katastrofia. Lenin oli ensimmäinen eurokommunisti. Minun myötätuntoni on Neuvostoliiton puolella, mutta suurvalta on aina suurvalta. ... Ei Neuvostoliitto halua muuttaa Suomea sosialistiseksi. Tämä ei kuulu sen intresseihin.

Minä kannatan rauhanomaista, verkkaista siirtymistä sosialismiin Suomessa. Muu tie johtaa veritekoihin."

Saarikosken "ruotsalaistuneet" ajatukset eivät ole erityisen uusia eivätkä persoonallisia. Mutta varmasti hän on oikeassa todetessaan haastattelun loppupuolella:

"Minulla on vahva tunteenomainen vastarinta oikeistolaisuutteni vastaan. Mutta fiksu oikeistolainen on aina parempi kuin tyhmä vasemmistolainen."

Ydin jatkaa sittenkin

Sadankomitean julkaisema Ydin lehti vietti vuonna 1976 kunniaattomasti 10-vuotisjuhlaansa: lehteä ilmestyi vain yksi numero. Mutta Ydin ei kuollut. Tämän vuoden alusta lehti on alkanut uudelleen ilmestyä säännöllisesti uusin voimin (päätoimittajina Erkki Tuomioja ja Johan von Bonsdorff) ja uusin resurssein. Numeron 1/77 pääkirjoituksessa Tuomioja veti linjaa:

"Lama on Ytimen ylösnousun takana. Nykyisenkaltaisena kriisikautena korostuu Ytimen tarpeellisuus julkaisuna, joka taistelee lamamielialaa ja sen levittämistä vastaan, joka etsii ja osoittaa ulospääsyteitä ja kehottaa niitä voimia yhteistyöhön, jotka vain voivat oikeistolaisuuskehityksen pysäyttää. Ei vähiten siksi, että kapitalismin kansainvälinen kriisi uhkaa kansainvälisiä ristiriitoja esiinnotessaan myös liennytyskehitystä.

Ydin on rauhanpoliittinen aikakauslehti, kuten ennenkin. Mutta Ydin pyrkii olemaan muutakin: virkeä, ajankohdainen, maailman ja yhteiskunnan aatteita ja tapahtumia arvioiva ja ennakoiva aikakauslehti, joka kertoo asioista toiselta kulmalta kuin maamme valtaohjelma. Erityisesti pyrimme kertomaan talouspolitiikasta ja -elämästä, tarvittaessa yrityskohtaisestikin."

Ytimen kolumnisteja ovat Pentti Ho-

lappa ja Pertti Hemánus, Antti-Veikko Perheentupa ja Keijo Savolainen, muina kirjoittajina lukuisa joukko vasemmistolaisia virkamiehiä, toimittajia, tutkijoita.

Sisältö on ollut pääosiltaan myönteistä: oikeistoa ja kansainvälistä imperialismia vastaan suunnattua. Moittia voi useiden juttujen keveydestä. Kirjoitukset ovat luonteeltaan viikkolehden artikkelia. Ydin muistuttaakin Suomen Kuvalehden vasemmistolaisuutta vastinetta; Suomen Kuvalehti ilmestyy tosin 50 kertaa vuodessa kun Ydin vain 8 kertaa. Eli: kun ei voida kilpailla määrällä, pitäisi kilpailla laadulla.

Vakavampi huomautuskin voidaan esittää: kirjoittajakunnassa on edelleen laajentamisen varaa vasemmistonkin piirissä. Johtuneeko puute tarjonnan vähyydestä vai kysynnän pienuudesta? Keskustelkaamme kaikilla voimilla!

"Marxismi ei ole mikään rukousmylly,

jota pyörittämällä on mahdollisuus tuottaa ainoita oikeita objektiivisia totuuksia", väittää SNK:n ja SONK:n julkaisema Sosialistinen Poliittikka rohkeasti numeron 3/77 pääkirjoituksessaan! Numeroon sisältyy kiintoisa selvitys SNK:n kaadereille tehdystä ideologisesta kyselystä (tekijä Kaarina Vilppula). Muutama poiminta tästä kyselystä on paikallaan.

36. kysymyksessä esitettiin puolueen virallisen linjan mukainen kanta vasemmistoyhteistyöstä: "Vasemmistoyhteistyötä voidaan harjoittaa parlamentaarisissa ja muissa edustuselimissä vain silloin, kun yksittäisen asian kohdalla siitä voidaan sopia." Täysin tai jokseenkin eri mieltä puolueen virallisesta linjasta oli 90 vastaajista, 6 ei osannut sanoa ja 24 oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä.

42. kysymyksessä esitettiin väite, että "solmittu EEC-sopimus on Suomen työ-

väenluokalle voittopuolisesti vahingollinen". Väitteeseen yhtyi 109 vastaajista, 8 ei osannut sanoa ja eri mieltä oli 9. EEC-sopimusta siis vastustetaan SNK:n kaadereiden keskuudessa varsin yksimielisesti.

Tätä tulosta voidaan pitää varsin myönteisenä, vasemmiston yhteistyön mahdollisuuksia lisäävänä. Myönteiseksi on arvioitava myös lehden numerossa 2/77 ollut Jukka Paastelan, Pekka Sarkkisen, Folke Sundmanin ja Hannu Vesan artikkeli "Sosialidemokraatit ja hallituskysymys", joka on säilyttänyt ajankohtaisuutensa vieläkin. "Artikkelissa päädyttiin suosituksiin, jotka toteutettuina merkitsivät olennaista käännettä Sos.dem. puolueen politiikassa", todettiin lehden pääkirjoituksessa.

Vielä yksi kohta kyselystä. SNK:n teoreettisessa työssä on viime aikoina suhtauduttu kriittisesti sosialistisiin maihin. 64. kysymyksessä kysyttiin onko tämä ollut "ulkopoliittisista syistä SNK:lle haitallista". Naivistisesti asetettuun kysymykseen saatiin naivi vastaus: 94 oli sitä mieltä, ettei se ole ollut haitallista, 23 ei osannut sanoa ja 3 oli sitä mieltä, että kritiikki on haitannut. Mikähän olisi ollut vastaus, jos oltaisiin kysytty, onko SNK:ssa viime aikoina harjoitettu sosialististen maiden arvostelu ollut tieteellistä ja liikettä eteenpäin vievää?

Sosialistinen Politiikka-lehti on todellakin viime numeroissaan aikaisempaa enemmän arvostellut Neuvostoliittoa ja muita sosialistisia maita. Esimerkiksi numerossa 2/77 Aulis Kallio esittelee laveasti ruotsalaisen trotskistin Bo Bergmanin ajatuksia ja ilmoittaa sitten: "Henkilökohtaisesti voin yhtyä — ainakin pääpiirteissään Bergmanin käsityksiin..."

Hämmästyttävämpi on tässä suhteessa ollut Heikki Lakkalan ja Jukka Paastelan (lehden päätoimittaja) arvio kirjasta "Suomen työväenliikkeen historia" (2/77). Kirjan laatijat ovat sosialidemo-

kraatteja. Demarissa heidät tyrmättiin oikeistodemarien syytöksellä, että he ovat marxilaisia. Ja nyt Lakkala ja Paastela tyrmäävät kirjan syyttämällä sitä tukeutumisesta "Itä-Euroopassa hallitsevassa asemassa olevaan marxismiin tulkintaan". Lakkalan ja Paastelan mukaan "tällainen marxismiin rajaaminen on tavallaan ymmärrettävä silloin kun on kysymys esim. itäeurooppalaisista tutkijoista, joiden on otettava huomioon työnantajansa tarpeet". (Oi, miten älyllinen perustelu!) "Teoksessa esiintyy ensinnäkin lukuisia itäeurooppalaisesta kirjallisuudesta tuttuja virheellisiä tulkintoja kansainvälisen työväenliikkeen historiasta ja toiseksi idealistisia ja virheellisiä näkemyksiä Itä-Euroopan historiasta." "Kirjoittajat eivät pysty hahmottamaan näiden maiden valtarakennetta, joka perustuu siihen, että työväenluokan sijasta byrokraatia käyttää yhteiskunnallista valtaa." "Päivänpoliittiset, käytännön syyt tietysti johtavat siihen, että Itä-Euroopan maita nimitetään sosialistisiksi maiksi. Tieteellisessä esityksessä on kuitenkin otettava huomioon, että sosialismin samaistaminen valtion omistukseen on kyseenalaista... niin kauan kuin ei ole itsehallintoa yhdistettynä demokraattiseen suunnitteluun." Lakkala ja Paastela nojaavat kritiikkinsä puolestaan trotskisti Mandeliin, sellaisiin historioitsijoihin kuin Roy Medvedeviin, Isaac Deutscheriin ja erilaisiin "länsimaisen marxismiin" edustajiin!

Ei niin paljon pahaa, ettei jotain myönteistäkin: Lakkala ja Paastela huomauttavat "Suomen työväenliikkeen historian" kirjoittajille oikeutetusti: "SDP:n politiikan kuvaaminen 60-luvun lopulla ja 70-luvun alussa on niin ohutta, pinnallista ja harhaanjohtavaa, että se olisi ollut mieluummin paras jättää kokonaan tekemättä... (esimerkiksi) EEC-sopimuksen haitalliset vaikutukset väitetään suoraan voitetuiksi 'Suomen kauppapoliittisen kokonaisratkaisun' avulla."

Soihtu 4/1977

Svenskt sammandrag

Den portugisiska revolutionens
lärdomar och erfarenheter

A. I. Sobolev granskar den revolutionära utvecklingens bakgrund, karaktär och skeden i Portugal samt gör viktiga generaliseringar för utvecklingen av arbetarklassens strategi.

Sovjetunionens nya grundlag

Helge Rontu analyserar skillnaderna i den position som grundlagen intar i socialistiska och kapitalistiska länder samt klargör på vilket sätt det nya utkastet till grundlag uttrycker en utvidgning av den socialistiska demokratin.

USA:s "nya" utrikespolitik

Jorma Lindfors granskar karaktären av president Carters utrikespolitik, bakgrundskrafterna i anslutning till planeringen av den samt de strategiska målsättningarna.

Tandem, den unge Lukács och
den finländska intelligentsian

Raimo Lovio presenterar två exceptionellt viktiga böcker som utkommit i Finland i år: "Tandem" (Demokratis gränser och strukturer) av J. Gronow, P. Klemola och J. Partanen samt "Nuori Lukács" (Den unge Lukács) av Seppo Toiviainen.

English Summary

Lessons and Experiences of the
Revolution in Portugal

A. I. Sobolev discusses the background, character, and different stages of the revolutionary development in Portugal making important generalizations for the strategy of the working class.

The New Constitution of the
Soviet Union

Helge Rontu analyzes how constitutions differ in their status in socialist and capitalist countries, and explains how the

draft for a new Soviet Constitution reflects broadening of the socialist democracy.

The "New" U.S. Foreign Policy

Jorma Lindfors discusses the essence of president Carter's foreign policy and what kind of social forces and strategic aims are behind charting it.

"Tandem", "The Young Lukács",
and the Finnish Intellectuals

Raimo Lovio reviews two books of outstanding importance published in Finland this year, namely "The Limits and Structures of Democracy" (by J. Gronow, P. Klemola, and J. Partanen) and "The Young Lukács" (by S. Toiviainen).

Русское резюме

Уроки и опыт португальской
революции

А. И. Соболев рассматривает содержание, характер и развитие португальской революции и делает важные обобщения выводы для дальнейшего развития стратегии рабочего класса.

Проект новой Конституции СССР

Хельге Ронту анализирует положение конституции в социалистических и капиталистических странах и раскрывает, как в проекте новой Конституции СССР выражается углубление социалистической демократии.

«Новая» внешняя политика США

Ёрма Линдфорс рассматривает характер внешней политики президента Картера, участвующие косвенно в ее составлении силы и ее стратегические цели.

ТАНДЕМ, Молодой Лукаш
и финская интеллигенция

Раймо Ловио представляет две изданные в нынешнем году чрезвычайно важные книги: «Границы и структуры демократии» (И. Гронов, П. Клемола, И. Партанен) и «Молодой Лукаш» (С. Тойвиайнен).